

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ PROGRAMI

XV.-XVI. YÜZYILLARDA GÜZELHİSAR KAZASI

İLKNUR GÜRGEN

Danışman
DOÇ. DR. CAHİT TELCİ

MANİSA- 2015

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 14/08/2015 tarih ve 21/3 sayılı toplantısında jürimiz tarafından Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 23. Maddesi gereğince Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Yüksek Lisans Programı öğrencisi İlkur GÜRGEN'in "XV-XVI. Yüzyıllarda Güzelhisar Kazası" Konulu tezi incelenmiş ve aday 08/09/2015 tarihinde saat 10.30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna

OY BİRLİĞİ

DÜZELTME yapılmasına

OY ÇOKLUĞU

RED edilmesine

ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın tez konusu değiştirilir veya adayın isteği halinde tezsiz yüksek lisans programına geçişi sağlanır.

BAŞKAN

Doç. Dr. Cahit TELCİ

ÜYE

Doç. Dr. Ümit KOÇ

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Mikail ACIPINAR

Evet

Havir

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**XV.-XVI. Yüzyıllarda Güzelhisar Kazası**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08/ 09/ 2015

İLKNUR GÜRGEN

ÖZET

Osmanlı Devleti'ne ait en önemli arşiv kaynaklarından biri de hiç şüphesiz tahrir defterleridir. Tahrir defterleri sayesinde bir bölgenin sosyal, ekonomik ve demografik durumunu tespit etmek mümkündür. Bu çalışmada BOA, TD, 1/1M, 8, 87, 148 ve TKGM, KK, TD, 129 numaralı Tahrir Defterleri ışığında, 15. ve 16. yüzyıllarda Güzelhisar Kazası'nın nüfusu ve iktisadi durumu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tarihi çok eskilere dayanan Güzelhisar, 14.yüzyıl başlarında Türk, 1426'da da kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Bu tarihten sonra Anadolu Eyaleti'nin Aydın Sancağına bağlı bir kaza olan Güzelhisar, tahrir defterlerinde Güzelhisar kazası olarak geçmektedir. Bazı kaynaklarda ise Aydın Güzelhisarı şeklinde adlandırılmaktadır. 1461 yılı kayıtlarında 7 mahalle ve 30 karye ihtiva eden kaza, 1573 yılına gelindiğinde 9 mahalle ve 61 karyeyi barındıran büyük bir kaza haline gelmiştir. Yüz yılı aşkın sürede kaza nüfusunda üç kat artış gözlenmektedir.

Kaza-i Güzelhisar'da başlıca faaliyetler toprağa dayanmaktadır. Uygun iklim koşullarına ve verimli topraklara sahip kazada en çok yetiştirilen ürünler buğday, arpa, darı, nohut, bürölce, mercimek, pamuk, susam, keten ve kendirdir. Kazada yoğun tarım faaliyetlerinin yanı sıra bir diğer önemli geçim kaynağı ise küçükbaş hayvancılık ve arıcılıktır.

Anahtar Kelimeler: Güzelhisar, Aydın, Osmanlı Devleti, Tahrir Defteri

ABSTRACT

It is doubles that Tahrir records are one of the most important archival documents of Ottoman Empire. Thanks to these records, it is possible to identify social, economic and demographic conditions of a specific region. In this work, it is tried to identify the population and economic conditions of the town Güzelhisar.

The town Güzelhisar which has a long history, is captured by Turks in 14th century and it is dominated by Ottomans from the year 1426 at all. Güzelhisar became a township of Sanjak of Aydın in Anatolia province. It is named as Güzelhisar in tahrir records. In some records, it is also called Güzelhisar of Aydın. While it consists of 7 neighborhoods and 30 villages in the records of 1461, the township became a larger settlement which has 9 neighborhoods and 68 villages in the year of 1573. This means we have a threefold increase in population of Güzelhisar during a century.

In Güzelhisar, primary activities are based on the land. The town has a proper climate and fertile lands and most raised agricultural products are wheat, barley, maize, gram, black eyed peas, lentil, cotton, sesame, linen and hemp. In addition to these agricultural activities we have other livelihoods like sheep&goat breeding and apiculture.

Keywords: Güzelhisar, Aydın, Ottoman Empire, Tahrir Records

ÖNSÖZ

Tahrir defterlerine dayalı bu tez çalışmasının amacı, Osmanlı Devleti'nin Anadolu Eyaleti'nde bulunan Aydın Sancağı'na tabi Güzelhisar Kazası'nın 15. ve 16. yılları arasındaki demografik ve ekonomik yapısının ortaya konulmasıdır.

Araştırmanın temel kaynaklarını, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde bulunan tahrir defterleri oluşturmaktadır. Tezimizde kullanılan bu defterler, BOA. TD. 1/1 M, 8, 87, 148 ve TKGM. KK. TD. 129 numaralı tahrir defterleridir. Ayrıca BOA. TD. 166 ve TKGM. KK. TD 571 numaralı defterler yardımcı kaynak olarak kullanılmıştır.

Öncelikle giriş bölümünde tahrir defterleri ve kullanılan kaynaklar hakkında bilgi verilmiş, kazanın coğrafi yapısı ve tarihçesine değinilmiştir. Birinci bölümde Güzelhisar şehrinin adı, fiziki görünümü ve idari yapısı hakkında bilgiler verilmiştir. Ardından faydalanılan defterlerin sunduğu veriler ışığında kazada yer alan mahalleler ve şehrin iktisadi potansiyeli anlatılmıştır. Şehirde yer alan meslek grupları ve bac-ı pazar, niyabet, mumhane gibi şehrin gelir kalemleri açıklanmıştır. Kırsal yerleşimlerin anlatıldığı ikinci bölümde ise köy, cemaat ve mezraalar ile vazifeli nüfus ve konar-göçer zümreler hakkında bilgiler verilmiş, bilgiler tablolarla desteklenmiştir. Üçüncü ve dördüncü bölüm ise kazada yetiştirilen zirai ürünler, bunlardan elde edilen gelirler, ziraat arazisi ile hayvancılık, değirmenler gibi çeşitli konuları içermektedir. Üçüncü ve dördüncü bölümde de anlatılan konuların anlaşılır olması açısından sıkça tablo ve grafik kullanılmıştır. Sonuç bölümünde de kullanılan tahrir defterlerinin içerdiği tüm verilerin değerlendirilmesi ile tez çalışması tamamlanmıştır.

Tezi hazırlarken hiçbir fedakârlığı benden esirgemeyen çok kıymetli Danışman Hocam Cahit TELCİ'ye, okuyup bir yerlere gelmem konusunda bana benden daha çok inanan ve güvenen, hayatta sahip olduğum en büyük destekçim rahmetli babam Ali GÜNEL'e ve son olarak lisans ve ardından yüksek lisans eğitimim boyunca sunduğu burs fırsatıyla maddi destekçim ve motivasyon kaynağım olan TÜBİTAK'a sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

İlknur GÜRGEN

Manisa-2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
TABLOLAR.....	VII
GRAFİKLER.....	VIII
HARİTALAR.....	IX
KISALTMALAR.....	X

GİRİŞ

A. KAYNAKLAR	1
a. Tahrir Defterleri.....	1
b. Kaynaklar Hakkında.....	4
B. KAZANIN COĞRAFİ YAPISI VE TARİHİNE GENEL BAKIŞ	
a. Coğrafi Yapı.....	9
b. Tarihçe.....	11

Birinci Bölüm

GÜZELHİSAR ŞEHİRİ

A. AYDIN GÜZELHİSARI ADI.....	14
B. ŞEHİRİN KONUMU VE GELİŞİMİ.....	15
1. Fiziki görünüm.....	15
a. Kale.....	16

b. Dini ve Sivil Yapılar.....	17
2. İdari Yapı.....	24
C.MAHALLELER.....	28
1.Nefs-i Köşk'e Bağlı Mahalleler.....	28
2. Nefs-i Güzelhisar'a Bağlı Mahalleler.....	30
D. MUAF VE VAZİFELİLER.....	35
E. SEHRİN İKTİSADİ POTANSİYELİ.....	36

İkinci Bölüm

KIRSAL YERLEŞİMLER

A.KÖYLER.....	41
B.KÖY ALTI YERLEŞİMLER (MEZRAALAR).....	68
C. CEMAATLER	70
D. KONAR-GÖÇER ZÜMRELER: YÖRÜKLER.....	74
E. KAZADA TOPLAM TAHMİNİ NÜFUS.....	76

Üçüncü Bölüm

ZİRAAT ve ÜRETİM

A.ZİRAİ MAHSULLER.....	80
1. Hububat.....	81
a. Buğday ve Arpa.....	81
b. Diğer Hububat ve Bakliyat Cinsleri.....	84
2. Bağ, Bahçe, Bostan.....	85
3. Sanayi Bitkileri.....	87

a. Pamuk.....	87
b. Keten, Kendir, Kenevir.....	91
c. Palamut.....	93
d. Susam.....	94
e. Kestane.....	95
f. Meyve.....	96
B. ZİRAAT ARAZİLERİ.....	97
C.KÜÇÜK SANAYİ.....	101
1.Değirmenler.....	101

Dördüncü Bölüm

HAYVANCILIK

1. Küçükbaş Hayvanlar.....	105
2. Arıcılık.....	107
SONUÇ.....	110
HARİTALAR.....	116
TABLolar.....	118
EKLER.....	146
Ek 1. Kanunname-i Aydın Orijinal Metin.....	146
Ek. 2. Aydın Kanunnamesi (Günümüz Türkçesiyle).....	152
KAYNAKÇA.....	167

TABLULAR

1. Tablo I- Kaza-i Güzelhisar'da Nüfusun Mahallelere Dağılışı (1461-1475)
2. Tablo II- Kaza-i Güzelhisar'da Nüfusun Mahallelere Dağılışı (1512-1529-1573)
3. Tablo III- Meslek Erbabı ve Din Görevlilerinin Mahallelere Dağılımı (1461)
4. Tablo IV- Meslek Erbabı ve Din Görevlilerinin Mahallelere Dağılımı (1475)
5. Tablo V- Kaza-i Güzelhisar'da Cemaatler Nüfusu
6. Tablo VI- Cemaatlerin Yıllık Ödedikleri Vergi Miktarı (akçe cinsinden)
7. Tablo VII- Nüfusun Mahalle, Köy ve Cemaatlere Dağılışı
8. Tablo VIII- 15. ve 16. Yüzyıllarda Güzelhisar Kazasında Hububat Mahsulü Öşrü ile Buğday ve Arpa Mahsulünden Elde Edilen Vergi Miktarı
9. Tablo IX- Bağ, Bahçe ve Bostanlardan Alınan Öşür Miktarı
10. Tablo X- Yıllara Göre Pamuktan Alınan Öşür Miktarı Toplamları
11. Tablo XI- Yıllara Göre Keten ve Kendirden Alınan Öşür Miktarları
12. Tablo XII- Palamut Elde Edilen Köylerden Alınan Öşür Miktarları
13. Tablo XIII- Susam Yetişen Köylerin Üretim Değerleri
14. Tablo XIV- Yıllara Göre Kestane Resmi Toplamları
15. Tablo XV- Güzelhisar Kazası Zirai Arazileri
16. Tablo XVI- Çalıştıkları Sürelere Göre Değirmen Sayıları
17. Tablo XVII- Kazadaki Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Elde Edilen Resim Miktarı
18. Tablo XVIII- Kazada Bulunan Kovan Sayısı ve Toplanan Resim Miktarı
19. Tablo XIX- 1461 ve 1475 Yıllarında Güzelhisar Kazası'nda Hangi Meslek Ve Zümreden Kaç Tane Olduğunu Gösteren Tablo
20. Tablo XX- Güzelhisar Kazası Köyleri Nüfusu (1461)

21. Tablo XXI- Güzelhisar Kazası Köyleri Nüfusu (1475)
22. Tablo XXII- Güzelhisar Kazası Köyleri Nüfusu (1512)
23. Tablo XXIII-Güzelhisar Kazası Köyleri Nüfusu (1529)
24. Tablo XXIV- Güzelhisar Kazası Köyleri Nüfusu (1573)
25. Tablo XXV- Vazifeli ve Muafların Kazadaki Dağılışı (1529)
26. Tablo XXVI- Buğday ve Arpa Üreten Köylerin Ödedikleri Öşür Miktarı (1512)
27. Tablo XXVII-Buğday ve Arpa Üreten Köylerin Ödedikleri Öşür Miktarı (1529)
28. Tablo XXVIII- Buğday ve Arpa Üreten Köylerin Ödedikleri Öşür Miktarı (1573)
29. Tablo XXIX- Pamuk Mahsulü Öşürleri
30. Tablo XXX- Keten ve Kendirden Alınan Öşürler
31. Tablo XXXI- Güzelhisar Kazasında Meyveden Alınan Öşür Miktarı (1573)
32. Tablo XXXII- Kaza-i Güzelhisar'da Değirmenlerden Alınan Resim Miktarı
33. Tablo XXXIII- Küçükbaş Hayvan Beslenen Köyler (vergi miktarı/ akçe)
34. Tablo XXXIV- Kazada Arıcılık Yapılan Köyler
35. Tablo XXXV- Güzelhisar Kazası'nda İsimleri Değişmeyen Köyler
36. Tablo XXXVI- Güzelhisar ve Köşk Merkezlerinin Hangi Tarihte Hangi Toprak Kısmında Kaydedildiğini Gösteren Tablo

GRAFİKLER

1. Şekil 1- Güzelhisar Kazası Mezraaları Toplam Hâsılları
2. Şekil 2- Kazada Vazifeli ve Muaf Sayıları
3. Şekil 3- Kazada Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı
4. Şekil 4- Kazada Yıllara Göre Mücerred- Hane Oranı
5. Şekil 5- Kazada Ziraat Yapılan Arazilerin Dönüm Değerleri Toplamı
6. Şekil 6- Kazada Ziraat Arazilerinden Elde Edilen Resim Miktarı (akçe cinsinden)
7. Şekil 7- Değirmenlerden Elde Edilen Resim Miktarı (akçe cinsinden)
8. Şekil 8- Kazadaki Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Alınan Resim Miktarları (1461-1475-1512-1529-1573)
9. Şekil 9- Kazadaki Kovan Sayısı ile Alınan Resim Miktarları (1461-1475-1512-1529-1573)

HARİTALAR

1. Köşk İlçesi
2. Aydın Merkez

KISALTMALAR

a.g.e: Adı Geçen Eser

a.g.m: Adı Geçen Makale

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bkz.: Bakınız

c: Cilt

Çev: Çeviren

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Ed: Editör

Haz: Hazırlayan

M.E.B: Milli Eğitim Bakanlığı

Mc: Mücerred

Mf: Muaf

Nf: Nefer

nr: numara

İA: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi

S: Sayı

s: Sayfa

ss: Sayfa Sayıları

Seyahatname: Evliya Çelebi Seyahatnamesi

TD: Tahrir Defteri

TKGM: Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü

TTK: Türk Tarih Kurumu

yy.: Yüzyıl

Yay: Yayınlayan

Yay. Haz: Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

A. KAYNAKLAR

a. Tahrir Defterleri

Tımar, Osmanlı İmparatorluğunda geçimlerini veya hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara, muayyen bölgelerden kendi nam ve hesaplarına tahsili selahiyeti ile birlikte tahsis edilmiş olan vergi kaynaklarına ve bu arada bilhassa defter yazılarındaki senelik geliri 20.000 akçeye kadar olan askeri dirliklere verilen isimdir.¹ Mülkiyeti devlete ait Osmanlı topraklarının hizmetleri karşılığında devlet görevlilerine verildiği sisteme Tımar sistemi denilir. Tımar sisteminin işlemesi için belirli aralıklarda yapılan sayımlara da Tahrir adı verilir. Nüfus, arazi ve emlak bilgilerinin kaydedildiği defterlere de tapu tahrir defteri denir. Tahrir sayımları fetihler sonrasında veya hükümdar değişikliklerinde yapıldığı gibi belirli aralıklarda tekrarlanırdı. İki tahrir arasındaki süre ortalama otuz yıl olmakla birlikte ihtiyaç halinde on yıla kadar inebiliyordu.² Bunun yanı sıra yarım asır kadar tahrir sayımı yapılmadığı dönemler de mevcuttur.

Bir bölgenin tahriri yapılacağı zaman öncelikle il yazıcısı da denilen “*tahrir emini*” ve bir kâtip o bölgeye tayin edilirdi. Tahrir emini zor ve aynı zamanda sorumluluk gerektiren bir görevdi. Bu nedenle tahrir emini, hukuk ve kanunları iyi bilen kadılık, kazaskerlik, müderrislik, sancakbeyliği veya defterdarlık gibi işleri başarı ile ifa etmiş kişiler arasından seçilirdi. İlk devirlerde tahrir emini yapanlar arasında İbn Kemal, Ebusuud Efendi, Mevlana Vildan, Mevlana Kirmasti gibi önemli şahsiyetlerin bulunması bunu kanıtlamaktadır. Kâtipler de defterhane kalemlerinde çalışmış, konuya vakıf kimselerden seçilirdi. “Tahrir heyetleri, halkla devlet arasındaki ihtilafları yerinde karara bağlama yetkisine sahip oldukları gibi mahalli kanun ve ihtiyaçları göz önünde

¹ Ömer Lütfü Barkan, “Tımar”, *İA*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1979, c.12, s.286

² Lütfü Paşa “*Asafname*” adlı eserinde tahrirlerin 30 yılda bir yapıldığından söz eder. “*Reayanın defteri divanda mazbut olup otuz yılda bir tahrir olunub mürdesi ve marizi çıkub tekrar yazılmak kanundur... Amma eski defter (ile tatbik olunub reaya eski defterden) noksan getürmemeye say etmek gerek.*” Bkz. Lütfü Paşa, *Asafname, Osmanlı Kanunları*, nşr. Ahmet Akgündüz, İstanbul, 1992, c.4, s.275

bulundurularak tahririni yaptıkları bölgelere ait kanunları yeniden düzenleyip padişahın tasdikine sunma yetkisine de sahipti.”³

Tahrirlerin nasıl yapılacağı hakkındaki kanunnameye göre bir sancağın tahririyle vazifelendirilen emin ve kâtip tahrir yerine ulaştıklarında, mahallin kadıları huzurunda padişah hasları mübaşirleri, sancak beyleri haslarına tasarruf edenler, tımar, vakıf ve mülk sahipleri, muaf ve müsellemler olan şahısların ellerindeki beratlar ile üç yıllık çift ve ispenç resimlerini ödeyenlerin isimleriyle diğer mahsulâtın defterlerini, ilgililerden teslim aldıktan sonra tahririn yapılacağı yere giderek hakiki duruma beyan edilenlerin birbirine uyup uymadığını kontrol eder ve “hariç ez-defter” (deftere yazılmamış) hiçbir şey bırakmamak üzere kayıt yaparlardı.⁴ Tahrir kayıtlarında mahsul hâsılları için son üç yılın ortalaması alınır, bunların kıymetlerini bölgedeki narh fiyatını öğrenip, İstanbul’da belirlerdi. Bir sipahinin hâsılını eksik gösterdiği anlaşıldığı takdirde tımarı elinden alınır. Tahrir heyeti o bölgenin kadısı huzurunda çalışır. Bütün mahsullerden o zamana dek alınan öşür miktarı ve salariler özenle deftere kaydedilir.

“Mufassal tahrir defterlerinin düzenlenmesinde zaman içerisinde birtakım değişiklikler meydana gelmişse de 16. yüzyılda klasikleşmiş biçimiyle bu defterlerin tertip tarzını şu şekilde tanımlayabiliriz: Bir sancağa ait mufassal defterin başında genellikle bir mukaddime ve sancak kanunnamesi yer alırdı. Son defterlerin başında ise ayrıntılı fihristler bulunmaktadır. Bunları takiben merkez kazadan başlayarak sancağı oluşturan kaza ve nahiyeler yazılıdır. Bir kazada önce, eğer varsa, merkez konumundaki *Nefs* diye tabir olunan şehir veya kasaba, yoksa yine merkez konumundaki bir köy yazılır. Şehir ve kasabaların mahalleleri, bu mahallelerde meskun yetişkin erkeklerin adı ve baba adları, meslekleri verilir; yetişkin nüfus evli-bekâr (müzevvec- mücerred veya hane mücerred) ayırımına göre kaydedilir. Mahallelerin yazımından sonra şehir/kasabanın geliri (hâsıl) bunu oluşturan unsurlar (genellikle pazar, boyahane, bozahane, kapan, gümrük, liman kentlerinde iskele vb. mukataaları; ama aynı zamanda bazı kasabalarda tarım üretiminden gelen öşür vb.), buradaki çeşitli kuruluşlar, bağ, bahçe, zemin vs. de yazılır. Bundan sonra kazadaki köyler sırayla yazılırdı. Köyler, bütün olarak yazılabildiği gibi, geliri hisselerine ayrı köylerde hisseler halinde de yazılı

³ Mübahat Kütükoğlu, *XVI. Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010, s.3

⁴Mübahat Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.3

olabilir. (hisse-i evvel, hisse-i sanî vs.) Köyün adı, hâsılının ne şekilde tahsis edildiği (timar, zeamet, has, vakıf vs.) belirtildikten sonra köydeki (veya hissedeki) yetişkin erkekler baba adları ve statüleri gösterilerek (Ali veled-i Mehmed çift, gibi) kaydedilirdi. Gayrimüslimler genellikle hane (müzevvec)-mücerred ayırımına göre yazılırken Müslümanlar genellikle tasarruflarındaki toprak miktarı ve medenî durumlarını gösteren işaretlerle kaydedilirdi. Bu hususla ilgili terimlere yukarıda tahrir işlemi vesilesiyle değinilmişti. Kişilerin kaydından sonra çiftlik, hassa çiftlik, zemin, mevkuf zemin vb. toprak parçaları yazılır. Daha sonra da köyün/hissenin toplam geliri (hâsıl), bu geliri oluşturan vergiler gelir, bu vergiler: resm-i çift, ispençe, resm-i bennâk, resm-i mücerred; buğday, arpa, darı, pamuk, pirinç, meyve, sebze, bağ, keten, kendir, bal vs. öşürleri; bâd-ı hevâ, dest-banî, koyun vergisi vs.dir. Köylerin yanı sıra bunların yakınındaki ekinlikler (mezraalar), yaylaklar vb. de gelirleriyle birlikte yazılır”.⁵

Tahrir işlemi tamamlandıktan sonra iki tip defter tertip ediliyordu. Bunlardan birisine defter-i mufassal, diğerine de defter-i icmâl denirdi. Mufassal defter, her köyün mezranın isimleri ile vergi mükellefi re’ayanın adları, o bölgede yetişen ürünler ve bunlardan alınacak öşür miktarı ve diğer vergi ve resimlerin cinsleri ve miktarlarının yazılı olduğu defterlerdir. İcmâl defterde ise; her köyün ve mezranın adı ile toplam ödeyecekleri vergi yekûnu ve dirlik sahibinin adı yer alırdı. Bazı icmâl defterlerinde ise hâne ve mücerred gibi nüfusa ait rakamlara da yer verilirdi. İcmâl defterlerinde dağıtılan tımarlarla ilgili sorun çıktığında bunlarda yine bu defterlere kaydedilirdi. Her iki defterden ikişer nüsha düzenlenir birer nüshası tuğralanarak ilgili eyalet merkezine gönderilir, birer nüshası da defterhaneye konulurdu. İlk defterin adına defter-i atik, yeni yapılan defter-i cedit, adı verilirdi. Şayet üçüncü bir tahrir yapıldıysa ilk deftere “defter-i köhne”, ikinci deftere “defter-i atik”, üçüncü deftere de “defter-i cedit” denirdi. Şayet dördüncü bir tahrir söz konusu olursa ilk iki defter defter-i köhne, üçüncü defter defter-i atik ve dördüncü deftere de “defter-i cedit” adı verilirdi.⁶

Osmanlı Devleti’nin sosyal, demografik ve iktisadi tarihinin yazılmasında birinci derecede öneme sahip kaynaklar olan tahrir defterlerinin ilk olarak hangi tarihte düzenlenmeye başladıkları tam olarak bilinmiyor, fakat tahrirlerde “Yıldırım

⁵Mehmet Öz, “Tahrir Defterlerindeki Sayısal Veriler“, *Osmanlılarda Bilgi ve İstatistik*, ed.H. İnalcık-Ş. Pamuk, DİE Yayını, Ankara, 2000, s.17-32.

⁶ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitapevi, Isparta, 2005, s.145

Hüdavendigâr⁷, “Murat Hüdavendigâr”⁸ gibi ibarelerin bulunması Aydın sancağındaki tahrirlerin I. Murat zamanına kadar indirilebileceklerini ortaya koymaktadır. Ne var ki bu defterler, günümüze ulaşmamıştır.⁹ Günümüze ulaşan Fatih devrine ait defterler mufassal, icmal, vakıf, tımar, yaya çiftlikleri ve konar-göçer cemaatlere ait defterler olmak üzere çeşitlidir.

b. Kaynaklar Hakkında

Türkiye’de Ömer Lütfü Barkan’ın öncü çalışmalarıyla¹⁰ önemi fark edilen tahrir defterleri daha sonra birçok araştırmada kullanıldı. Halil İncelik’in çalışmaları defterlerin sistemini kavramaya yardımcı oldu ve özellikle Balkan ülkelerinin tarihi için bu defterlerin ne kadar önemli olduğunu ortaya koydu.¹¹ Nejat Göyünç’ün¹² ve ardından İsmet Miroğlu’nun¹³ tahrir defterlerine dayanarak yaptıkları şehir tarihi araştırmaları bu sahada yapılacak araştırmaların önünü açtı. Daha sonra bu sahada Özer Ergenç¹⁴, Bahaeddin Yediyıldız¹⁵, Heath Lowry¹⁶, Mehmet Ali Ünal¹⁷ ve Feridun Emecen’in¹⁸ yaptığı araştırmalar belirli bir metodolojinin oluşmasını sağladı.¹⁹

Osmanlı bürokrasisinin en kıymetli kayıtları olan vergi nüfusu sayımlarına ait bu defterler mufassal, icmal, evkaf ve piyade olarak isimlendirilirlerdi. Biz de Güzelhisar kazasına ait tezimizi yazarken 1461 ve 1573 yılları arası dönemde hazırlanmış mufassal tahrir defterlerini kullandık. Tezin ana kaynaklarını oluşturan ilgili defterler,

⁷ BOA. *Maliyeden Müdevver Defterler (MAD)* nr. 232, s.240 Defterde “Yıldırım Hüdavendigâr zamanında İvaz yemiş” kaydı bulunmaktadır.

⁸ BOA. *MAD*, nr.232, s.239. Defterde “Murat Hüdavendigâr zamanında Turgud Ağa yerdî” şeklinde bir kayıt yer almaktadır.

⁹ Mübahat Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 4-5

¹⁰ Ömer Lütfü Barkan, “Türk İktisat ve Maliye Tarihi İçin Kaynaklar: Türkiyede İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterler I”, *İFM*, II/1-2 (İstanbul 1940-1941), s. 20-59, 214-247

¹¹ *Hicri 835 Tarihli Suret-İ Sancak-ı Arvanid*, Ankara, 1954

¹² *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Ankara, 1991

¹³ *XVI. Yüzyılda Bayburd Sancağı*, İstanbul, 1975

¹⁴ *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı, XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara 1995; “XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa”, *Ankara Üniversitesi DTCF*, Doçentlik Tezi, Ankara 1979

¹⁵ *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ankara 1985

¹⁶ *Trabzon Şehri’nin İslamlaşma ve Türkleşmesi 1461- 1583*, İstanbul 1981

¹⁷ *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara 1989

¹⁸ *XVI. Yüzyılda Manisa Kazası*, Ankara 1989

¹⁹ Erhan Afyoncu, “Türkiye’de Tahrir Defterlerine Dayalı Olarak Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bazı Görüşler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 1, S. 1, 2003, s.267

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde 1/1M, TT 8, TD 87, TD 148 ve TKGM. KK. TD 129 numaralı defterlerdir ayrıca TD 166 numaralı muhasebe defterive TK 571 numaralı vakıf defteri kaynak olarak kullanılmıştır.

Konumuz olan Güzelhisar kazasını incelerken 1461, 1475, 1512, 1529 ve 1573 yıllarında hazırlanan yukarıdaki numaralara ait mufassal tahrir defterlerinden yararlandık.

MAD 18003 :

MAD 18003 numaralı defter, Aydın Sancağı'nın 1425'teki fethinin ardından düzenlenen ilk defteridir. Dolayısıyla defter 1425-30 yıllarına dair bilgiler vermektedir. Sancağın fethinin ardından ilk mufassal kayıtlarını içermesi bakımından dönemin mufassal defter tutma biçimine de ışık tutmaktadır. Bu itibarla defter, Osmanlıların Fatih dönemi ve özellikle İstanbul'un fethinden sonra oluşturdukları hayli gelişmiş kitabet bürokrasisine giriş sürecini de yansıtmaktadır. Baş taraftan ve 84. sayfadan sonra eksik olup, bu kısımlardan ne kadar kopmuş olduğu belli değildir. Sonradan verilmiş olan sayfa numaraları ile 93 sayfadır.²⁰

I/I M:

Aydın'ın 1426²¹ yılı civarında kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine geçmesinin ardından bölgede bir tahrir başlamıştır. Aydın sancağının ilk tahrir defteri kabul edilen MAD 232 numaralı tahrir defteri tarihsiz olup 1467 yılından önce tertip edilmiştir.²² Aydın sancağının en erken tarihli defterlerinden biri de I/I M numaralı tahrir defteridir. Bu defter, Himmet Akın, Halil İnalçık ve Zeki Arıkan tarafından 1451-1461 tarihleri arasında farklı yıllara tarihlenmektedir. Bu tarihlendirmeler arasında Zeki Arıkan tarafından ifade edilen 1461 sonrası şeklindeki tarihlendirmenin daha isabetli

²⁰ Bkz. Cahit Telci, Halil Beğ Defteri 1425-1430, Meta Basım, İzmir, 2015

²¹“ Aydın ve havalisi ilk defa Yıldırım Bayezid ve sonra, kati olarak, Murad II. Tarafından 830 (1426)'da Osmanlı mülküne ilhak edilmiş ve Anadolu vilayetine bağlı sancaklar meyanına girerek, sancağın merkezi olmuştur.” Mükrimin Halil Yinanç, “Aydın”, *İ.A. c. II*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1944, s.63

²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Mübahat Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 5

olduğu anlaşılmaktadır.²³ Güzelhisar Kazası, defterin 81-125. sayfaları arasında yer almaktadır. Deftere göre bu dönemde kazaya bağlı 7 mahalle ve 30 köy bulunmaktaydı.

BOA, TD, nr.8

TD 8 numaralı defter, Aydın sancağının elimizdeki dördüncü defteridir. Aydın Sancağı'nın hemen bütün kazalarının, şehirler ve mahalle yapıları konusunda en tafsilatlı bilgileri içeren tahriridir. Bu defter, aynı zamanda XV. yüzyıl için sancağın diğer defterleriyle kıyaslandığında, hem içerdıği bilgiler hem de tanzim tarzı itibariyle en mükemmel defter olarak gösterilebilir.²⁴

Defterin tarihi farklı çalışmalarda 1475-1478 yılları arasında gösterilmekle beraber biz Emecen'in öngördüğü 1475 yılını esas aldık.²⁵ Defter içerisinde Birgi, Tire, Alaşehir, Güzelhisar, Sultanhisar, Bozdoğan, Kestel, Yenişehir, İzmir ve Ayasuluğ kazaları yer almaktadır. Güzelhisar kazası defterin 254-304. sayfaları arasında yer almaktadır. Deftere göre bu dönemde kazaya bağlı 7 mahalle ve 38 köy bulunmaktaydı.

BOA, TD, nr.87

Defter, Aydın sancağının 16. yüzyıldaki ilk mufassal tahrir defteridir. Defterin Yavuz Selim dönemi başlarında, 1512 senesinde düzenlendiği düşünülür. Defterde, Çeşme, Ayasuluğ, Güzelhisar, Sultanhisar, Arpaz, Ketsel, Bozdoğan, Yenişehir, Tire, Birgi, Alaşehir, Sart kazaları yer almaktadır. Güzelhisar kazasına ait bilgiler defterin 268-316 sayfaları arasında yer almaktadır.

Aydın sancağına ait olan TD 87 numaralı defter 1512 senesine ait olan tahririn sonuçlarını ihtiva etmektedir. TD 87 numaralı deftere göre 1512 yılında Aydın Güzelhisar Kazasının, Güzelhisar ve Köşk olmak üzere iki merkezi vardır. Kazada 9 mahalle ve 45 köy bulunmaktadır.

²³ Cahit Telci, *Ücra Yerde ve Deniz Kenarında, İhtiyatlı Mahalde Bir Şehir AYASULUĞ*, Bilnet Matbaacılık Biltur Basım Yayın, İstanbul, 2010, s.19. (Defterin tarihi konusunda farklı yaklaşımlar için bkz. Zeki Arıkan, "XIV.-XVI. Yüzyıllarda Ayasuluğ", *TTK Belleten*, LIV/209 (Nisan 1990), Ankara 1990, s.141; Halil İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*)

²⁴ Cahit Telci, *Halil Beğ Defteri*, s. 22

²⁵ Mübahat Kütükoğlu, "XV. ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı" adlı kitabında bu defterin tarihini 1479 olarak verirken, Feridun Emecen "Aydın" makalesinde defterden bahsederken 1475 yılına ait defter olarak söz ediyor.

BOA, TD, nr.148

Aydın sancağının 16.yüzyıldaki ikinci mufassal tahrir defteridir. Defterin üzerinde Ocak 1529 tarihi yazmaktadır. Aydın sancağının ilk kanunnamesi de bu defterde yer almaktadır. Defterde Ayasuluğ, İzmir, Çeşme, Tire, Birgi, Güzelhisar, Sultanhisar, Kestel, Bozdoğan, Arpaz, Yenişehir, Alaşehir ve Sart kazaları yer almaktadır. Defterdeki bilgiler aynı zamanda 1530 tarihli Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defterine de kaynaklık etmiştir. Güzelhisar kazası defterin 458-515 sayfaları arasında yer almaktadır.

TD 148 numaralı deftere göre Güzelhisar kazasına tabi 9 mahalle ve 48 köy bulunmaktadır.

BOA, TT, nr. 166

Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri adıyla yayınlanmış 1530 tarihli bu icmal defteri 628 sayfadan oluşmakta ve Aydın'ın dışında Hüdavendigar, Biga, Karesi, Saruhan, Menteşe, Teke ve Alaiye sancaklarına ait icmalleri de içermektedir. Güzelhisar kazasına ait bilgiler, defterin 437 ile 444. sayfaları arasında yer almaktadır. 1530 yılına ait bu icmal defteri ile 148 numaralı 1529 tarihinde hazırlanan mufassal tahrir defterinin içerdiği veriler incelendiğinde Aydın sancağına dair bilgilerin birbirleriyle örtüştüğü görülmektedir.

TKGM. KK. TD, nr.129

TD 129 numaralı defterde 1573 yılında yapılan tahrir dair veriler bulunmaktadır. Güzelhisar kazası, defterin 142 ve 181. sayfaları arasında yer almaktadır. TD 129 numaralı tapu tahrir defterine göre Güzelhisar kazasına tabi 9 mahalle ve 61 köy bulunmaktadır. Önceki defterde kaydedilen Sinli Mahallesi bu defterde yer almamaktadır. 148 numaralı defterde 48 olan karye sayısı 129 numaralı defterde 61'e yükselmiş; 44 yıllık bir zaman diliminde Kaza bünyesine 13 karye daha eklenmiştir.

TKGM. KK. TD, nr. 571

Bu defter Aydın Sancağı'nın Kanuni devrine ait ve tam olan tek mufassal vakıf defteridir. Defterin tarihiyle ilgili olarak Himmet Akın 991(1582) tarihini vermektedir.²⁶ Ancak 1530 tarihli muhasebe defterindeki bilgilerle ayniyet göstermesi²⁷ dolayısıyla, bu defterin de hemen aynı tarihlerde tanzim edilmiş olması muhtemeldir.²⁸

²⁶ Himmet Akın, *Aydınsoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Yayinevi, Ankara, 1968, s.152

²⁷ BOA. TD,. nr. 166, s. 423-436

²⁸ CahitTelci, "XVI. Yüzyıl Başlarına Ait Birgi Kazası Evkaf Defteri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XIV, 1999, s. 205-206

B. KAZANIN COĞRAFI YAPISI VE TARİHİNE GENEL BAKIŞ

a. Coğrafi Yapı

Aydın, Anadolu'nun batısında, Ege Bölgesi'nin güneybatı kesiminde, kıyı Ege bölümündedir. Doğuda Denizli, batıda Ege Denizi, kuzeyde İzmir ve Manisa, güneyde Muğla illeri ile çevrili olup yüzölçümü 8.007 km²'dir. 37-38 kuzey enlemleri ile 27-28 doğu boylamları arasındadır.²⁹ İl topraklarının % 64'e yakını dağlarla, % 15'i platolarla, % 21'i ovalarla, dağ ve platoların çoğu ormanlarla kaplıdır.

İlin kuzey ve güneyinde Ege Denizine doğru uzanan dağ sıraları arasında Büyük Menderes Ovası yer alır.³⁰ Büyük Menderes Ovası Aydın'ın can damarıdır. İlin hemen hemen bütün ekonomik zenginliğini sağlayan bu ovanın genişliği doğudan batıya doğru artar. Bu bereketli ovanın yanında, bölgenin dağları da hayvancılık açısından önemli bir yere sahiptir. Kış aylarının ılıman geçmesi ve otlaklarda her zaman ot bulunması sayesinde Aydın'da hayvancılık gelişme göstermiştir. Özellikle Söke ve Çine bu konuda öncelik göstermektedir. Havza merinos cinsinden koyun yetiştirmeye de elverişlidir.³¹ Yerleşim birimlerinin büyük bir kısmı da Büyük Menderes Ovası, Çine ve Söke Ovası üzerine kurulmuştur.

Aydın ilinde Akdeniz iklimi hâkimdir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır. Yıllık sıcaklık ortalaması yaklaşık 18C⁰'dir. Yağış ortalaması ise 600-650 mm

²⁹ Hüsnü Akdoğan, *Aydın Coğrafi Konumu, Tarihi, Folkloru ve İlçeleri*, Ankara, 1992, s. 3

³⁰ Hüsnü Akdoğan, *a.g.e.*, s. 4

³¹ Asaf Gökbel-Hikmet Şölen, *Aydın İli Tarihi*, Aydın, 1936, s.19

arasındadır. Aydın'da iklime bağılı olarak bitki örtüsü bu iklim tipinin (Akdeniz) özelliklerini taşımaktadır. İlin topraklarının %30'u ormanlarla kaplıdır. Yüksek kesimlerde palamut meşesi, meşe, karaçam, fıstık çamları, sedir ağaçları bulunmaktadır. Kurakçıl karakterdeki makiler ise geniş alanlar kaplar. İç kesimlerde 500-600 m'ye kadar bu tür bitkiler önemli bir yer tutar. Zeytin ağaçları, menengice aşılınmış fıstık, menengiç bunlardan bazılarıdır. Bu türlerin bir kısmı insan eliyle bir kısmı da yangınlarla yok olmuştur. Bunun dışında insan eliyle dikilmiş büyük miktarda incir, narenciye, şeftali, erik, elma, kiraz, fıstık vb. türdeki meyve ağaçları geniş alanları kaplamaktadır.³² Uygun iklim koşulları arpa, buğday, bakla, susam, fasulye, nohut, üzüm, incir, pamuk, zeytin vb. ürünlerin yetiştirilmesine de olanak vermiştir. Nil nehrinin mısır hayatı vermesi gibi Büyük Menderes nehri de Aydın'ın can damarıdır. Onun sürüklediği alüvyonlu topraklar ovaya bolluk ve bereketi getirmiştir. Dolayısıyla tarım alanlarının daha verimli olmasını sağlamıştır.³³

Kuzeyde doğu-batı doğrultusunda uzanan başlıca Hacetedede tepesi (1831 m), Karlıdede tepesi (1732 m) ve Aydın Dağları (1500 m) yer alır.³⁴ Büyük Menderes Nehrinin meydana getirdiği geniş ve bereketli vadinin kuzeyinde bulunan Aydın Dağları, İzmir'in Küçük Menderes Ovası ile Aydın Ovasını ayırır. Başlıca dağları; Oyuk Dağı (1479 m), Samsun Dağı (1237 m), Madran Dağı (1618 m), Gökbel Dağı (1412 m), Beşparmak Dağı (1350 m), Cevizli Dağı (1819 m), Bey Dağı (1674 m)' dir. İlin en büyük ve önemli akarsuyu Büyük Menderes Nehri'dir. 307 kilometrelik bu nehrin, 170 kilometresi Aydın'dan geçerek denize dökülür. İlin diğer irili ufaklı 50 kadar çay, dere ve dereciklerinin hepsi Büyük Menderes'i besler. Tarımda, sulama işlerinde bu nehirden büyük ölçüde istifade edilir. Büyük Menderes dışındaki başlıca akarsuları, Çine Çayı, Karasu, Akçay ve Dandalas Çayıdır. Aydın'ın tek tabii gölü Bafa Gölüdür. Aydın ile Muğla arasında 60 kilometrekarelik bir göldür. Eski çağlarda Ege Denizinin bir körfezi olan Bafa Gölü, Büyük Menderes Nehrinin taşıdığı toprakla denizden tamamen irtibatı kesilmiş ve zamanla tatlı su gölü olmuştur. Göl; sazan, levrek, kefal ve yılan balığı bakımından zengindir. "Kemer Barajı gölü", Akçay üzerindedir. 750 milyon m³ su

³² Hüsnü Akdoğan, *a.g.e.*, s. 4

³³ Hüsnü Akdoğan, *a.g.e.*, s. 10

³⁴ *Türkiye Cumhuriyeti'nin Yetmişbeşinci Yılında Aydın*, Aydın Valiliği, 1998, s.18

birikir. Buradaki hidroelektrik santralinde senede 150 milyon kilovat saat elektrik enerjisi üretilir³⁵.

b. Tarihçe

Aydın tarihi M.Ö. 7000 yılına kadar geriye gitmektedir. İlkçağdaki adı Tralles'tir. Köy kültürü M.Ö. 5000, şehir devletleri kültürü M.Ö 3000'li yıllara kadar dayanmaktadır. Bölgede M.Ö 1200'lerde İyon; M.Ö 1. ve 2. yüzyıllarda Roma yönetimi hüküm sürdü. M.S. 4.yy sonlarında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması sonucu Anadolu, tümüyle Bizans egemenliğine kaldı. 10.yy'dan itibaren de Türk göçleri başladı. Roma ve Bizans hâkimiyetinden sonra 8. yy'da Aydınoglularının eline geçti. Aydınogluları beyliği, 14.yy'da Osmanlı Devleti'ne katılana kadar bölgenin tek hâkimiydi.³⁶ Aydınogluları beyliği toprakları kesin olarak 1426 yılında Osmanlı yönetimi altına girdi. Osmanlı imparatorluğu sınırlarına dâhil ettiği beylikleri sancak yapmış, beyliklerin başkentlerini ise yeni kurulan sancakların yönetim merkezi haline getirmiştir. Böylece Aydın ili³⁷, *Aydın sancağı* ya da *Liva-i Aydın* adıyla Anadolu Beylerbeyi'ne bağlı bir vilayet olmuştur.³⁸ 15. ve 16. yüzyıllarda Anadolu Eyaletine bağlı Aydın Livası içindeki kazalar ise Tire, Birgi, Güzelhisar, Sultanhisar, Kestel, Arpaz, Bozdoğan, Yenişehir, Sart, Alaşehir, İzmir, Urla, Çeşme ve Ayasuluğ'du.³⁹ 16. yüzyılın ikinci yarısında Aydın Sancağı'nın sahil kesimindeki bazı kazalardan

³⁵ <http://www.cografya.gen.tr/tr/aydin/fiziki.html> (19.06.2014-11:40)

³⁶ Şehrin Aydınogluları tarafından fethini müteakip Güzelhisar adını alan bu şehre, bu belki de Aydınoglu Mehmed Bey'in aile ve belki soy ismine nisbetle, Aydın Güzelhisarı denmiş ve nihayet son zamanlarda sadece Aydın adını almıştır. Bkz. Mükrimin Halil Yinanç, "Aydın", *İA*, c. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1944, s.63

³⁷ Aydın oğullarının küçük ve büyük Menderes havzalarını kesin olarak fethinden sonra bu havaliye Aydıneli denilmiştir. Aydıneli tabiri Osmanlılar devrinde de kullanılmış, fakat bir sancak veya sonraları bir eyalet adı olarak geçtiği için muhtelif zamanlarda ihtiva ettiği memleketler de değişmiştir. Nitekim bugün de Aydıneli, Aydın Vilayeti tabirleri mevcut ise de hemen hemen yalnız Büyük Menderes havzasındaki memleketleri içine almakta ve eskisine nisbetle dar bir sahayı kapsamaktadır. Hâlbuki 14. yüzyıldaki Aydıneli Küçük Menderes Havzasını da içine almak suretiyle İzmir'e kadar uzanıyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Himmet Akın, *a.g.e*, s.100

³⁸ İlk zamanlarda Osmanlı Devleti bir takım küçük küçük parçalar halinde Liva ve Sancaklara ayrılmış ve bunların askeri, mülki idaresi; birisi Rumeli'nde diğeri Anadolu'da olmak üzere (Beylerbeyi) unvanını taşıyan geniş salâhiyetli iki valiye verilmişti. Anadolu Eyaletinin merkezi Ankara şehri iken (H.866- M. 1461) tarihinde ve Padişah Fatih Mehmet II zamanında çıkarılan bir kanunla Kütahya'ya kaldırılmıştır. Eyalet Merkezine Paşa sancağı derlerdi. Aydın, Saruhan, Manisa, Hüdavendigar-Bursa, Kastamonu, Menteşe-Muğla, Bolu, Ankara, Çankırı, Afyon, Antalya, Balıkesir sancakları; merkezi Kütahya olan Anadolu Eyaletine bağlandı. Bkz. Asaf Gökbel- Hikmet Şölen, *Aydın İli Tarihi*, s.109

³⁹ Himmet Akın, *a.g.e*, s.86

Kaptanpaşa adı verilen yeni bir Eyalet teşkil edildi ve İzmir, Ayasuluğ, Çeşme, Söke kazaları Sığla⁴⁰ Sancağı'na bağlandı.⁴¹ 17. yüzyılda Tire'nin sancak merkezi, Güzelhisar ise kaza merkeziydi. Ayrıca 17. yüzyılda Aydın Sancağı'na Bayındır, Balyambolu, Keles, Köşk, Amasya ve İnegöl kazaları da eklendi.⁴²

15. yüzyılın ikinci yarısında yedi mahalleden oluşan Aydın Güzelhisarı, 17. yüzyılda 26 mahallelik büyük bir sancak haline gelmiştir.⁴³ 1530 tarihli muhasebe defterinden anlaşıldığı üzere, Aydın Güzelhisar sancağında kırsal alanda 12.500-13.000 kişilik nüfus yaşamaktaydı. Aydın kent merkezinde ise (Kilise, Mescit, Hisar yakası, Cemal, Cami, Köprülü ve Sinle) 450-500 kişi yaşamaktaydı.⁴⁴ 16. yy'da da kazanın nüfusu artmaya devam etmiştir. Yüzyıllar boyunca gelişen ve değişen Güzelhisar Kazası, Aydın ismiyle bir il haline gelmiştir. Günümüzde ise Aydın, nüfus bakımından Türkiye'nin 20. büyük ili, Ege Bölgesi'nin ise İzmir ve Manisa'dan sonraki 3. büyük ilidir. 2010 TÜİK⁴⁵ verilerine göre Aydın İlinde 17 ilçe, 53 belediye ve 490 köy bulunur.⁴⁶ İlçelerine örnek olarak Bozdoğan, Buharkent, Çine, Didim, Germencik, İncirliova, Karacasu, Nazilli, Söke, Sultanhisar, Kuşadası gösterilebilir. Nüfusu da 2013 TÜİK verilerine göre 1.020.957 kişidir.

Tarih boyunca birçok kez istilaya uğrayan şehir ağır hasara rağmen önemli ve müstahkem mevkiye sahip olması sayesinde hemen kalkınabilmiştir. Lidyalıların, Perslerin, Makedonya Kralı İskender'in egemenliğinde kalan şehir, daha sonra Bergama

⁴⁰ Sığla adı verilen bu sancak İzmir, Ayasuluğ, Çeşme, Söke Kazaları ile Menteşe'ye bağlı iki kazadan (Balat ve Çine) meydana gelmişti. Ayrıntılı bilgi için Bkz.Feridun Emecen, "Aydın", *TDV. İA*, c.4, s.236; Cahit Telci, "19.Yüzyılın İlk Yarısında Sığla Sancağı'nın Nüfusu" *Perspectives on Ottoman Studies, Papers from the 18th Symposium of the International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies (CIEPO)*, Transaction Publishers, Berlin, 2010, pp.807-820;Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın no:21, Ankara, 2006

⁴¹ Feridun Emecen, *a.g.m*, s.236

⁴²Himmet Akın, *a.g.e*, s.87

⁴³ Aydın Güzelhisarı mahalle sayısı ve tahmini nüfusu hakkında detaylı bilgi için bkz.Feridun Emecen, "Aydın", *TDV. İA*, c.4, s.235-237.

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bülent Çelik- Tanju Demir, "Osmanlı Döneminde Aydın Güzelhisarı (15-18. yüzyıllar)", *Aydın İl Tarihi*, Özyurt Matbaacılık, Ankara, 2012; Selma Atabay, *Mühimme Defterlerine Göre XVII. Yüzyılda Aydın Livası*, Aydın, 2008 (Adnan Menderes Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

⁴⁵ TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

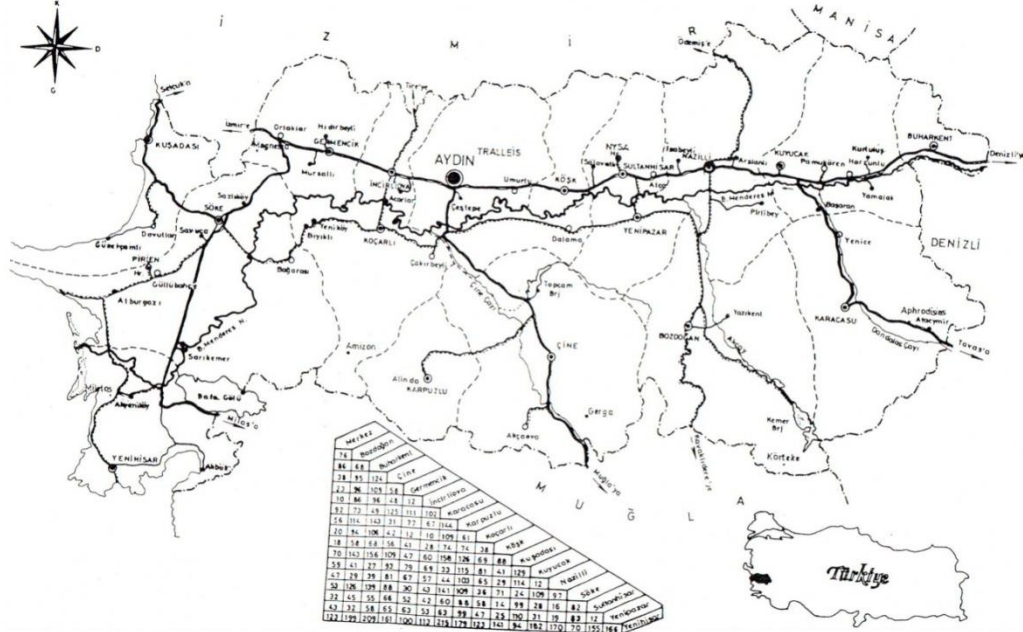
⁴⁶ TÜİK, *Bölgesel Göstergeler 2010*, TR32 Aydın, Denizli, Muğla s.X

krallarının merkezi durumuna gelmiştir.⁴⁷ İyon, Roma, Bizans, Aydınoğulları, Osmanlı gibi çeşitli devlet veya beyliğin hüküm sürdüğü Aydın, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ekonomik, kültürel ve sosyal açılardan gözde bir ili olarak varlığını sürdürmektedir.

⁴⁷ Feridun Emecen, “*Aydın*”, s. 235

Birinci Bölüm

GÜZELHİSAR ŞEHİRİ

A. AYDIN GÜZELHİSARI ADI

Aydın ilinin adı ilk çağlardan beri birkaç kez değişmiştir. Önceleri “Antheia” denirdi. Sonra, M.Ö. XIII. yüzyılda batı Anadolu kıyılarına gelen Traklarca ele geçirilerek yeniden inşa edildi ve “Tralles”⁴⁸ adını aldı. M.Ö. 26’da meydana gelen şiddetli depremde yerle bir olunca, Bizans İmparatoru Andronikos kenti yeniden kurdurdu. Bundan dolayı kente “Andropolis” (Andronik kenti) dendi. Selçuklular Anadolu’ya geldikten sonra uç beylerinden Menteş Bey bölgeyi ele geçirmiş ve kente “Güzelhisar”⁴⁹ adını vermişti. Beylikler döneminde yöreye Aydın-oğulları egemen oldu.

⁴⁸ Tüm Batı Anadolu’da olduğu gibi Aydın ve yakın çevresindeki yerleşme yapısında meydana gelen asıl değişimin başlangıcı M.Ö. 1200 yıllarında Balkanlarda oluşan Kavimler göçüyle başlamıştır. Balkanlarda yaşayan Traklar, boğazlar yoluyla ya da daha güneyde Ege Denizi’nden geçerek Batı Anadolu’ya ulaşmışlardır. Trak Kabileleri göçebe olmalarına rağmen, Büyük Menderes Ovası’nın kenarlarına yerleşmeler kurarak göçebelikten vazgeçmiş ve buradaki tarıma uygun şartların da yardımıyla tarla kültürüne yönelmişlerdir. Aydın’ın temelini oluşturan Tralleis antik şehri de bu yerleşmelerden biri olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Adullah Uğur, “Aydın Şehrinin Kuruluşu ve Gelişme Evreleri”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2003, 1(2), s.43

⁴⁹ Menteşe Beyliği’ne bağlı Aydın ve çevresi 1310 yılında Aydın-oğulları Beyliği’nin egemenliğine girmiştir. Tralleis, Menteşe Beyliği tarafından manzarasının güzelliği nedeniyle Güzelhisar olarak adlandırılırken, Aydın-oğulları eline geçtikten sonra Aydın-oğlu Mehmed Bey’in Güzelhisar’a babasının

Yöre Aydın Eli, kent de “Aydın Güzelhisarı⁵⁰” diye anılmaya başlandı. XV. ve XVI. Yüzyıllardaki Osmanlı sayım defterlerinde “Nefs-i Güzelhisa⁵¹ der Liva-i Aydın” ve “Aydın Eli” diye geçer. XIX. Yüzyılda Aydın eyaletinin merkezi Güzelhisar’dı. Sonra kent “Aydın” adını aldı.⁵²

B. ŞEHRİN KONUMU VE GELİŞİMİ

1. Fiziki Görünüm

Aydın şehri Batı Anadolu’da Büyük Menderes Vadisi’nin kuzey kenarında eskilerin Messogis dedikleri dağlar (Aydın Dağları) eteğinde kurulmuştur.⁵³ Aydın vilayetinin kuzeyinde İzmir, güneyinde Muğla, doğusunda Denizli vilayetleri ve batısında İzmir’in Kuşadası kazası ile Ege Denizi’nin bir parçası vardır. Vilayetin sath genişliği 7580 murabba genişliğindedir.⁵⁴ İlkçağlardaki adı Tralles olup, Türkler tarafından ele geçirilişinden yakın zamana kadar buraya Aydın Güzelhisarı ya da sadece Güzelhisar adı verilmiştir.⁵⁵

Aydın büyük Menderes Ovası’nın kenarında, dağların eteğini dar bir vadi ile yaran Tabakhane (Eudon) deresinin vaktiyle ova kenarına getirmiş olduğu alüvyonların takriben 60-80 m. yüksekliğindeki meyilli sathı üzerinde yerleşmiştir.⁵⁶ Aydın’ın bulunduğu yer Batı Anadolu’nun en mühim tabii yollarından birini teşkil eden Büyük Menderes Vadisi’nde, bu nehrin soldan aldığı en önemli kol olan ve Menteşe bölgesinin içine sokulup, ikinci tabii bir yolu meydana getiren Çine Çayı’nın kavuşma noktasında bulunması ile de göze çarpar.⁵⁷

adını vermesiyle şehir bundan sonra Aydın Güzelhisarı olarak anılmaya başlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah Uğur, *a.g.m.*, s.48

⁵⁰ Aydınolu Mehmet Bey tarafından fethinin ardından Güzelhisar adını alan bu şehre, Mehmet Bey’in aile ve belki soy ismine nisbetle, Aydın Güzelhisarı denmiş olabilir. Bkz. Mükrimin Halil Yinanç, “Aydın”, s.63

⁵¹ Osmanlılar devrinde XVII. Yüzyılda Menemen’in kuzeyindeki Güzelhisar’dan ayırt etmek için “Güzelhisar-ı Aydın” adı kullanıldığı da olmuştur. Bkz. Emecen, “*Aydın*”, s. 235

⁵² Hüsnü Akdoğan, *a.g.e.*, s.25

⁵³ Besim Darkot, “Aydın”, *İA*, s. 61

⁵⁴ Asaf Gökbel- Hikmet Şölen, *a.g.e.*, s.7

⁵⁵ Besim Darkot, *a.g.m.*, s.61

⁵⁶ Besim Darkot, *a.g.m.*, s.61

⁵⁷ Besim Darkot, *a.g.m.*, s.61

Büyük Menderes Ovası'nın İçbatı Anadolu'ya daha fazla sokulması en kısa ve kolay güzergâh olmasını sağlamış ve bu nedenle tarih boyunca transit ticaret yollarının buraya yönelmesinde etkili olmuştur. Böylece Büyük Menderes Ovası'nın çok çeşitli ürünlerinin yetiştiği uygun iklim, zengin ve sulanabilen toprakları ile ulaşım kolaylıklarına sahip bir alan olması nedeniyle Neolitik'ten günümüze kadar yoğun bir yerleşmeye sahne olmuştur. Yerleşmeler ise buradan geçen transit yolun ovanın kuzey kenarından geçmesi nedeniyle genelde kuzey kesimde yoğunlaşmışlardır. Büyük Menderes Nehri'nin ovanın güney sınırına daha yakın geçmesi ve güneyden nehre daha fazla güçlü akarsu kollarının katılması bu alandan geçen transit yolun da ovanın kuzey kenarından geçmesinde etkili olmuştur.⁵⁸

Aydın'ın kuzeyinde birleşik bir yığıntıdan, batıya doğru yavaş yavaş birbirinden ayrılmak sureti ile denize ulaşan ve menderes vadisini geniş bir vadi içinde bırakan sıradağlar Aydın'ın sınırını belirler.⁵⁹ Evliya Çelebi Seyahatnamesinde, Aydın'dan “Şehrin havası sahil havası gibidir. Kible tarafında Menderes Nehri'ne varınca güney tarafı iki menzil ta deniz kıyısına varıncaya kadar büyük bir ovardır.” şeklinde bahsetmektedir.⁶⁰

Tez konumuz olan Güzelhisar kazasının 15. ve 16. yüzyıllardaki demografik ve ekonomik yapısına geçmeden önce şehrin fiziki görünümünden bahsetmeyi ve şehirde yer alan kale, cami, külliye, hamam, zaviye gibi dini ve sivil yapılara değinmek yerinde olacaktır. Kimilerinin günümüze kadar varlığını sürdürdüğü bu tarihi yapılara değinmenin şehrin anlaşılması açısından tamamlayıcı olacaktır.

a. Kale

Kaynaklarda Güzelhisar kalesi adı geçmemekle birlikte, şehirde yer alan Arpaz, Körteke, Cincin, Güvercin kalelerinden söz edilir. Tezi hazırlarken kullandığımız tahrir defterlerinde kale neferatına ait bilgi yer almamaktadır fakat biz burda şehrin tanıtılmasında tamamlayıcı olması bakımından kaleden bahsetmeyi uygun gördük.

⁵⁸ Abdullah Uğur, *a.g.e.*, s.42

⁵⁹ Asaf Gökbel- Hikmet Şölen, *a.g.e.*, s.7

⁶⁰ *Seyahatname*, s.84

Bugün Aydın'a baktığımızda Evliya Çelebi'nin hakkında çok değerli bilgiler verdiği Güzelhisar Kalesi ile ilgili hiçbir kalıntıya rastlayamıyoruz. Farklı eserleri de taramamıza rağmen Kale ile ilgili her hangi bir bilgiye ulaşabilmiş değiliz. Yalnızca Evliya Çelebinin anlatımıyla yetiniyoruz: "Kale eski zamanlarda gayet küçükmüş daha sonra genişletilmiş. Büyük şehrin kuzey tarafında bir tepe üzerinde kargir taş binadır. Kuzeye bakan bir kapısı var, taşrasında bir kat kale duvarının dahi kuzeye bakan büyük kapısı var. İç kale küçük çakıl taşlı yalçın kayalı bir yüksek duvarlı ve gökyüzüne baş vermiş dört köşe binadır. Çevresi sekiz yüz adımdır. Herhangi bir tarafında hendeği yoktur. Dört tarafı yüksek kayalarla çevrili baştan aşağı sahraya yayılmış şehir kaleden görülür. Şehir tarafı oldukça uçurumdur.⁶¹ Kale içinde elli miktar kremit örtülü ev vardır, bunlarda askerler kalırlar. İç kalede bir mescit ve buğday ambarı vardır."⁶² Güzelhisar kalesi ile ilgili bu önemli bilgileri Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinden ediniyoruz.

Eski Aydınoğulları Hisarı yıkılmış ve Cumhuriyet devrinde Aydınoğulları Güzelhisarını hatırlatmak için Tabaklı Mahallesi ve çevresine Güzelhisar Mahallesi adı verilmiştir.⁶³

b. Dini ve Sivil Yapılar

Klasik dönem kaynaklarında şehirde olduğunu gördüğümüz yapıları şehirde bulamıyoruz. Şehirde mevcut yapılar ve isimleriyle tahrir verileri örtüşmüyor dolayısıyla şehrin bugünkü yapısı tahrirlerden sonra oluşmuştur diyebiliriz.

Eski Yeni Camii: 1585 yılında Muhittin Efendi'nin oğlu, (Üveys⁶⁴ ve Ramazan Paşa'nın kardeşi) Hasan Paşa tarafından yaptırılmıştır. Merkez İlçe Hasan Efendi Mahallesindedir. İlk zamanlarda Hasan Çelebi Cami olarak anılırdı.⁶⁵ Kapısı üzerinde ya da başka bir yerinde kitabesi yoktur.⁶⁶ Yapıya göre oldukça ince olan minare, 1899 depreminde yeniden yapılmıştır. Son cemaat yerindeki kubbeler, granit sütunlu üç

⁶¹ *Seyahatname*, s.80

⁶² *Seyahatname*, s.80

⁶³ H. Hilmi Bayındır- H. Fehmi Poyrazoğlu, *Aydın Kent Tarihi, Coğrafya ve Bugünü*, Aydın, 1966, s.41; Osman Nuri Akbulut, *Evliya Çelebi'ye göre Güneybatı Anadolu*, Muğla, 2008, s.23 (Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

⁶⁴ Mısır Beylerbeyi Üveys Paşa.

⁶⁵ Hüsnü Akdoğan, *a.g.e.*, s.20

⁶⁶ Gökbel- Şölen, *a.g.e.* s.146

yuvarlak kemere oturmaktadır. Kemerlerin üstündeki izlerden, son cemaat yerinin önünde, önceleri ikinci bir bölümün daha bulunduğu anlaşılmaktadır. Ana kapı, son derece süslü yüksek bir niş içindedir. Caminin mermer mihrabı ve minberi, Aydın camileri arasında en güzel örneklerdir. Beş kenarlı mihrap nişinin köşeleri burmalı iki sütunle süslüdür. Minber mermerdendir. Evliya Çelebi'nin tanımladığı biçimde, minber, bir dantel gibi işlenmiştir. Korkuluk ve yan yüzlerdeki üçgen alınlıklar, geometrik oymalarla süslüdür.⁶⁷

Ramazan Paşa Camii: Evliya Çelebi Aydın'daki camiler içerisinde en fazla cemaati olan caminin Sultani Çarşı içindeki Ramazan Efendi Camisi olduğunu belirtir. Medresesi, sebilhanesi, büyük kubbesi, kargir minaresi, hepsi kurşun ile örtülü büyük, kalabalık güzel bir cami olduğunu, büyük bahçesinin baştanbaşa limon, turunç ağaçları ile süslü olduğuna da değinir.⁶⁸ Vakfiyesine göre Beylerbeyi Ramazan Paşa tarafından 1595'te yaptırılmıştır. Kesme taştan kare planlı, tek kubbeli yapıdır. Dış görünüşüyle göz dolduran cami, 1899 yılındaki büyük depremde tamamen yıkılmıştır. Caminin iç süslemelerindeki barok özelliği, renkli cam işçiliği, alçı süslemeleri ve ahşap oymalarıyla ilginç bir yapıdır. Kurtuluş savaşı başında 22 Mayıs 1919'da direniş toplantısının burada yapılmış olması bakımından Milli Mücadele tarihimizde önemli bir yeri vardır.⁶⁹

Üveys Paşa Cami: Bu cami günümüzde Aydın merkezde Köprülü mahallesinde bulunmaktadır. Cami, Nazır Muhittin Efendi'nin en büyük oğlu Üveys Paşa tarafından 1568 yılında yaptırılmıştır.⁷⁰ Cami avlu içinde, kare planlı ve tek kubbelidir. Minaresi tek şerefeli olup, mukarnaslarla süslüdür. Minberi ve mihrabı süslemeli, beyaz mermerden işlemelidir. Avlunun doğusundaki üç sandukanın Üveys Paşa ve kardeşine ait olduğu sanılmaktadır. 1899 depreminde yıkılan cami, daha sonra muhtar Ahmet tarafından yeniden yaptırılmış ve günümüzdeki kitabe eklenmiştir. Yapı, Yunan işgali sırasındaki büyük yangında tahrip olmuş, 1947-1948'de vakıflarca bugünkü durumuna getirilmiştir.⁷¹

⁶⁷ *Cumhuriyetinin 75. Yılında Aydın* s. 145

⁶⁸ *Seyahatname*, s.80

⁶⁹ *Cumhuriyetinin 75. Yılında Aydın*, s. 145

⁷⁰ Gökbel- Şölen, *a.g.e* s.146

⁷¹ *Cumhuriyetinin 75. Yılında Aydın* s. 145

Şemsi Paşa Camii: Ağaclar arası veya Kırmızı Minare adı ile de tanınan bu cami Adnan Menderes Bulvarı üzerindedir. 1659 senesinde Ahmet Şemsi Paşa tarafından yaptırılmıştır.⁷² Evliya Çelebi'nin Ahmed-i Kürdi Camii olarak ismini ve mahallesini söylediği cami, Ağaçarası Camii olabilir. Bu cami Şemsi Paşa oğlu Ahmet Paşa tarafından avlusunda muallimhane ve medrese hücreleriyle birlikte 1659 yılında inşa ettirilmiştir.⁷³ Minarelerinin kırmızı tuğladan olması nedeniyle Kırmızı Minareli Camii olarak da tanınır. Cami, kesme taştan, kare planlı tek kubbeli, iç ve dış görünümüyle çok sade bir yapıdır.⁷⁴

Aydın, eski adıyla Güzelhisar, şehrinde bulunan diğer camiler ise Süleyman Çelebi, Cihanoğlu, İlyas Ağa Camii (Koca Cami), Öküz Mehmet Paşa Cami (Kale Camii), İlyas Bey camileridir.⁷⁵ Yukarıda adı geçen camiler çoğunlukla 16. yüzyıl sonlarında ve 17. yüzyılda yaptırılmış olup tez kaynaklarımızı oluşturan beş tahrir defterinde ve 571 numaralı vakıf defterinde isimleri geçmemektedir.

Cihanoğlu Hanı: Merkez İlçe Köprülü Mahallesindedir. 1756 yılında yaptırılmıştır.⁷⁶

Zincirli Han: Merkez İlçe Köprülü Mahallesindedir. 1708 yılında yaptırılmıştır.⁷⁷

Nasuh Paşa Medresesi: Merkez ilçe Köprülü mahallesindedir. Aydınlı Nasuh Paşa tarafından 1708 yılında yaptırılmıştır. Mescit, han (zincirli Han) ve hamamdan (Nasuh Paşa Hamamı) oluşan yapının ortasında medrese yer alır.⁷⁸ Günümüzde bu yapı vakıflar genel müdürlüğü tarafından restore edilerek özel bir kuruma yurt olarak kullanılmak üzere kiralanmıştır.

⁷² Hüsnü Akdoğan, *a.g.e.*, s.20

⁷³ Bayındır- Poyrazoğlu, *a.g.e.*, s. 42

⁷⁴ *Cumhuriyetinin 75. Yılında Aydın* s. 145

⁷⁵ Hüsnü Akdoğan, *a.g.e.*, s.20-21

⁷⁶ Hüsnü Akdoğan, *a.g.e.*, s.21

⁷⁷ Hüsnü Akdoğan, *a.g.e.*, s.21

⁷⁸ *Cumhuriyetinin 75. Yılında Aydın*, s. 145

Cihanoğlu Külliyesi: Merkez ilçe Köprölü mahallesindedir. 1756 yılında yaptırılmıştır.⁷⁹

Yeni Hamam: “Dört merdiven ile camekânına çıkılır, hamamı hoş havadır. Baştanbaşa kurşun örtülüdür. Ne lafı uzatalım Allah büyüktür. Anadolu memleketinde her yönden tamdır. Güya Ebu Ali Sinan’ın Simya ilmi ile inşa ettiği hamam-ı sinadır. Misli Manisa’da Valide Hamamı veyahut Merzifon’da Pir Dede hamamıdır. Ama Yeni Hamam bunlardan daha iyi ve hoş havaya sahiptir. Hizmet edenleri ve havası o kadar latiftir ki insan gece gısl eylese asla başı ağrımaz.⁸⁰ Bütün duvarları ve kubbelerinden bir damla su sızmayıp billur camları nefes, moranlı gece gök kubbesindeki yıldızlar gibi görünür. Dört köşe duvarlarını dolaşmanın aselbend ve laden kokusundan insanın dimağı kaplanır.⁸¹ Mühendis sekiz duvar üzerine bir kubbe inşa etmiş ki baş aşağı duran bir kâse gibi gökyüzünü andırır. Kubbe gökyüzündeki yedi gezegen yıldızları gibi parlayan renkli camlar ile süslenmiş ki gören hayran olur. Bütün camlar hendese ile hesaplanmış sanki pergel ve cetvel aletleri ile düzenlenmiştir.⁸² Dört bir tarafında yarım kubbeler altında yine yarım sofalar üzerinde ikişer kadeh gibi kurnalar var ki her biri birer tarzla süslenmiş havuzlardır. Altın yıldızlı lülelerinden sıcak ve soğuk sular akmaktadır. Dört köşesinde dört halvet haneleri var, bunlar ikişer kurnalıdır.⁸³ Kubbenin ortasında asılı avize kandilleri her akşam yakılır. Onun altında bir beyaz sahra misal orta sofrası var. Yeşim, yerekani, fağfuri, somaki, akik ve yemeni taşlar ile üstat öyle ham mermerden o kadar güzel döşemiş ki yekpare macun nakşı ile bukalemun deseni gibi dikkate değer bir sofadır. Bütün taşları birbirine öyle girmiştir ki zerre kadar tırnak ilıştirecek yer yoktur. Sanat eseri bir şaheserdir.⁸⁴ Evliya Çelebi’nin oldukça ayrıntılı bilgiler verdiği bu hamam hakkında günümüzde çok sağlıklı bilgilere ulaşamıyoruz. Aydın’ın Gazi Bulvarı üzerinde Gümrük Önü denilen yerde iki hamam kalıntısına bir de hana rastlanmaktadır. Hamam üstleri camsız iki büyük kubbeli ve dörder küçük kubbeli birbirine bitişik iki hamam yapısı halindedir. Bu iki yapının iç ve dış yapı

⁷⁹ Hüsnü Akdoğan, *a.g.e.*, s.22

⁸⁰ *Seyahatname*, s.81

⁸¹ *Seyahatname*, s.81

⁸² *Seyahatname*, s.81

⁸³ *Seyahatname*, s.81

⁸⁴ *Seyahatname*, s.82

tarzlarıAydınogulları çağına ait Selçuk yapı tarzını hatırlatmaktadır. Bu yapılar depo olarak varlıklarını sürdürmektedirler.⁸⁵

Zaviyeler

Şehrin fiziki görünümünden bahsederken dini yapılardan biri olan zaviyelere değinmemiz gerekir. Zaviye hücre, küçük oda anlamında, Tekkelerin biraz küçüğü olup şehirlerin kenarlarında yapılan, tarikat mensuplarının oturup kalktığı yer manasında kullanılmaktadır.⁸⁶

15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlılarda, şehir, kasaba ve köy gibi iskân yerlerinde veya emniyeti temin gayesiyle bunları birbirine bağlayan yollar üzerine tesis edilmiş olup, bünyesinde barındırdığı muayyen bir tarikata mensup şeyh ve dervişlerle bunlara tabi kimseler vasıtasıyla gelen gidenlere hizmet etmekle mükellef bir kuruluştur.⁸⁷Osmanlı Devleti'nde dini fonksiyonu yanında, oldukça önemli fonksiyonları da icra ettikleri bilinen zaviyelerin her biri, sözkonusu görevleri ifa edebilecekleri bir şekilde organize olmuşlar, genellikle kurucu şeyhin türbesi, mescid, toplantı odası, misafir odaları, hamam, mutfak vb ünitelerden meydana gelmişlerdir. Ancak büyük şehirlerde, cami veya imarethanelerle birlikte inşa edilmiş olan büyük örneklerine rağmen, Anadolu'nun küçük şehir ve kasabalarında, benzer ünitelere sahip olmakla beraber, çoğu hiçbir özellik taşımayan, kerpiç veya ahşaptan inşa edilmiş basit yapılar olup, günümüzde izleri dahi kalmamıştır.⁸⁸

Osmanlı yönetimi devletin kuruluşundan beri tarikatlar ve onlara bağlı olan tekke ve zaviyelere karşı daha gerçekçi ve daha rasyonel politika izlemeye çalıştı. Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşmesi ve İslamlaşması faaliyetlerinde zaviyelerden geniş ölçüde yararlandı. Bazı padişahlar onlara idari ve mali destek sağlarken, bazıları destek

⁸⁵ H. Hilmi Bayındır- H. Fehmi Poyrazoğlu, *a.g.e.*, s.70, 174; Osman Nuri Akbulut, *Evliya Çelebi'ye göre Güneybatı Anadolu*, Muğla, 2008, s.31 (Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

⁸⁶Rıfat Özdemir, "Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Siyaseti", OTAM, S.5, 1990, s. 265

⁸⁷ Ahmet Yaşar Ocak, "Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, XII, 1978, s.248; Semavi Eyice "İlk Osmanlı Devrinin Dinî- İçtimaî Bir Müessesesi Zaviyeler ve Zaviyeli Câmiler"*İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.23, No.1-2, 1962/63, ss. 3-80.

⁸⁸ Turan Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lazikiyye (Denizli) Kazası*, TTK, Ankara, 2000, s.124

olmanın yanı sıra onlara hissi ve kalbi açıdan da yakın olmaya çalıştılar.⁸⁹ Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda yaşayan insan potansiyelini, hak ve imtiyazları, dini ve sosyal yapıları, idari ve ulaşım özelliklerinin, ekonomik kaynakları tesbit edebilmek amacıyla fetihten hemen sonra tahrir yaptığı bilinmektedir. İşte bu tahrir bilgilerinin yer aldığı ve bugün Osmanlı Arşivleri'nde bulunan tahrir defterlerine ve evkaf defterleri ile Kadı Sicillerine bakıldığı zaman tarikat, tekke ve zaviyelerin desteklendiği ve korunduğu açıkça görülmektedir.⁹⁰

Çalışma alanımız olan Güzelhisar'a baktığımızda zaviyelere ait bilgilere TD 166 numaralı muhasebe ve TK 571 numaralı vakıf defteri yoluyla ulaşıyoruz.⁹¹1529 tarihinde Güzelhisar'da beş zaviye bulunmaktadır. Zaviyelerden üçünün ahi zaviyesi olması, şehirdeki esnafın bunlar vasıtasıyla teşkilatlandırıldığını göstermektedir.⁹² Kaza'da bulunan zaviyeler, Tavlıdede⁹³, Kaynak Baba⁹⁴, Ahidede⁹⁵, Ahi Mahmud⁹⁶, Yağlı⁹⁷ zaviyeleridir. 1530 tarihli 166 numaralı defterde ise Ahi mahmud, Ahidede, Ahi Yegân, Tavlıdede, Kaynak ve Şekerdede olmak üzere altı adet zaviye ismi zikredilmektedir.

Ahi Mahmud

Ahi Mahmud zaviyesine 1529 ve 1530 yılına ait iki defterde de karşımıza çıkmaktadır. Zaviyenin bağ, bahçe, kestanelikten oluşan yıllık geliri 1529 yılında 344 akçe iken, 1530 yılında 182 akçelik bir artışla 526 akçeye yükselmiştir.

Tavlıdede

Tavlıdede zaviyesine ait bilgiler 166 numaralı muhasebe defteri ile 571 numaralı vakıf defterinde mevcuttur. Zaviyenin mezraa, değirmen ve bağdan elde edilen yıllık

⁸⁹ Rıfat Özdemir, *a.g.m.*, s.270

⁹⁰ Rıfat Özdemir, *a.g.m.*, s.270

⁹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. BOA. *TD.* nr. 166 ve TKGM. *KK. TD.* nr. 571

⁹² Feridun Emecen, "Aydın", s.235

⁹³ BOA. *TD.* nr. 166, s.441; TKGM. *KK. TD.* nr. 571, s.112

⁹⁴ BOA. *TD.* nr. 166, s.438;TKGM. *KK. TD.* nr. 571, s.111

⁹⁵ BOA. *TD.* nr. 166, s.441;TKGM. *KK. TD.* nr. 571, s.112

⁹⁶ BOA. *TD.* nr. 166, s.441;TKGM. *KK. TD.* nr. 571, s.112

⁹⁷TKGM. *KK. TD.* nr. 571, s.112

geliri 1529 yılında 520 akçedir. 1530 yılında ise çiftlik, dükkân ve araziden elde edilen yıllık geliri 600 akçeye çıkmıştır.

Ahidede

Ahidede zaviyesi hakkında bilgilere 166 numaralı muhasebe defteri ve 571 numaralı vakıf defteri yoluyla ulaşıyoruz. Zaviyenin yıllık geliri 1529 yılında 172 akçe iken 1530 yılında büyük bir artışla 910 akçe olarak kaydedilmiştir. Bu arada 1529 yılına ait gelire Yağlı zaviyesinin yıllık geliri de dâhil edilmiştir.

Yağlı

Yağlı zaviyesine 1529 tarihli vakıf defterinde rastlıyoruz. Diğer zaviyelerin aksine 1530 tarihli muhasebe defterinde zaviyeye dair bir bilgi yer almamaktadır. Ayrıca 1529 yılında zaviyenin yıllık geliri Ahidede zaviyesi ile birlikte 172 akçe olarak kaydedilmiştir.

Kaynak

Kaynak zaviyesine ait bilgilere de 166 numaralı muhasebe ve 571 numaralı vakıf defteri yoluyla ulaşıyoruz. 1529 yılında Bağ, bahçe, değirmenden elde edilen yıllık geliri 300 akçe olan Kaynak zaviyesi, 1530 yılında da 300 akçelik yıllık gelir elde etmiş, toplam gelirinde artış göstermemiştir.

Şekerdede⁹⁸

Şekerdede zaviyesi hakkında bilgilerimizi 1530 tarihli muhasebe defterinden ediniyoruz. 1529 yılında zaviyeye dair bir kayıt bulunmamaktadır. Arazi, bahçe ve çiftlik geliri sağlayan zaviyenin yıllık akçe miktarı 300 olarak kaydedilmiştir.

Bilimsel kazı ve araştırmalarla, Aydın'da daha önceki yüzyıllara ait çok sayıda mimari yapının varlığı ortaya çıkmaktadır. Çeşitli seyahatnameler, devlet salnameleri, 19.yüzyıl bilimsel gezi yayınları ile yakın bir geçmişte Asaf Gökbel ve Hikmet Şölen'in

⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. BOA. TD. nr. 166, s.441

Aydın'a kazandırdıkları değerli yayınlarında, günümüzde ayakta olanların dışında çok sayıda mimari yapılara ait bilgiler bulunmaktadır.⁹⁹

Türk döneminde çevresi duvarlarla korunan Aydın Güzelhisarı'nda, Evliya Çelebi; yedi kapılı sur duvarları içinde çok sayıda mahalle ve yapının yanı sıra; kentin doğusundaki Tabakhane (Eudon) deresinde iki yüz değirmenin bulunduğu tabakhaneler ve buradaki tek gözlü taş köprüden söz eder. H. 1307 tarihli devlet salnamesinde Aydın kentinde; 1450 dükkân, 132 mağaza, 87 kahve, 38 han, 53 fırın, 21 bekâr odası, 2 yahudihane, 8 hamam, 51 cami, 3 sabunhane, 20 yağhane, 74 mescit, 49 medrese, 80 sebil ve çeşme, 32 değirmen, 150 ahır ve 3 pamuk fabrikası bulunmaktadır. 1826'da Güzelhisar'ın Aydın eyaletinin merkezi olmasıyla burada görev yapan valiler, derenin iki yanında köşkler yaptırmışlardı. 1863 ve 1899 yıllarındaki iki büyük yer sarsıntısı ile Yunan İşgali ve öncesinde çıkan büyük yangınlar, Aydın'da büyük hasara neden olmuş, çok sayıdaki yapı yıkılmış veya onarılmayacak boyutta hasar görmüştü. Sanat tarihçi M. Kenan Özkan'ın yaptığı araştırma ve yayınlara göre bu kadar çok sayıdaki eserden az sayıda kitabe günümüze ulaşmıştır.¹⁰⁰

2. İdari Yapı

16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde taşra idaresi, köy, nahiye, kaza, sancak ve eyalet şeklinde teşkilatlanmıştı. Bu sistem küçük birimlerin birleştirilerek bir üst birimin oluşturulması şeklinde meydana gelmekteydi. En alt birim olan köylerin birleşmesi ile nahiyeler, kendisine bağlı nahiyelerin birleşmesi ile kazalar, kazaların birleşmesi ile sancaklar, sancakların birleşmesi ile de eyaletler meydana gelirdi. Bu sistem içerisinde idari teşkilatta en fazla yere sahip plan birimler sancaklardı.¹⁰¹

Yukarıda adı geçen, eyalet, sancak ve kazadan her birinin merkez nüfusuna bakılmadan kent niteliğinde olduğu görülür. Her birinde yürütme ve yargı temsilcileri bulunuyordu. Osmanlı padişahları ilk zamanlardan itibaren bir bölgeye iki yönetici atamışlardır: biri yürütme kuvvetini temsil eden Bey (Beylerbeyi, Sancakbeyi ve diğer zaimler), ötekisi de yargı kuvvetlerini temsil eden Kadı'dır. Buna göre Osmanlı ülkesi

⁹⁹*Cumhuriyetinin 75. Yılında Aydın*, s. 145

¹⁰⁰*Cumhuriyetinin 75. Yılında Aydın*, s. 148

¹⁰¹ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara, 1998, s. 83

biryandan Beylerbeyi ve Sancakbeyi diye askeri, idari birimlere ayrılırken, bir yandan da bu ayrıma tabi topraklar üzerinde kaza denilen şer’i- idari birimler yer almıştır.¹⁰²

Osmanlı taşra teşkilatının en büyük birimi olan eyaletlerin ardından sancak birimi geliyor. Sancaklar idari, askeri ve mali yönden tımar sistemi içerisinde yer almakta olup, Osmanlı imparatorluğunun taşra yönetimini ana birimi olmuşlardır.¹⁰³

Osmanlı imparatorluğunun kuruluş döneminde, beyliğin sınırlarını genişletme çabası henüz ön plandayken, yönetsel örgütlenmenin temel birimi olarak kaza seçilmiş, sınırların genişlemesine paralel olarak kazalar, idari teşkilat içinde sancakların altında yer alan birimler haline gelmiştir. Her sancak kazalara ayrılmıştır. Kaza belli özellikler taşıyan bir kasabanın, adalet ve yönetim işlerinde çevresindeki karye (köy)lerin merkezi olmasıyla ortaya çıkan bir yönetim birimidir.¹⁰⁴

Osmanlı klasik döneminde kazalarda sancaklarda olduğu gibi iki önemli görevli bulunmaktadır. Bunlar yönetim ve asayiş işlerinden sorumlu Subaşı ve idari işlerden sorumlu kadıdır. Subaşılar bölgede askeri işlerin yöneticisi konumunda olup, daha ziyade emrindeki asesbaşı ve asesler aracılığıyla kazada emniyet ve asayişin sağlanmasından sorumluydular. Bu nedenle kadıya göre daha dar kapsamlı bir alanda görev yapmaktaydılar.¹⁰⁵ Kadılar kazda hem şer’i hem idari yargının başı hem de belediye başkanı konumundadırlar. Anlaşılacağı üzere kaza kadıları hukuki işlerin yanı sıra, kazanın yönetim işleriyle de uğraşmışlardır. Kadılar buldukları kazanın yerel yönetim işlerini yürüten ve belediye hizmetlerini gören görevliler olmuşlardır. Kadılar Anadolu ve Rumeli kazaskerinin teklifi ve Sultanın onayı ile atanırlar ve yetkilerini kullanmada bağımsız sayılırlardı.¹⁰⁶

Tüm bu bilgiler ışığında Aydın Güzelhisarı’nın Osmanlı İmparatorluğundaki yerini anlamak daha kolay olacaktır. Aydın ili, Aydın Sancağı ya da diğer bir deyişle

¹⁰² Halime Doğru, *XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 1995, s.192

¹⁰³ İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2007, s.254; Muzaffer Sencer, *Türkiye’nin Yönetim Yapısı*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1992, s.52

¹⁰⁴ Muzaffer Sencer, *a.g.e.*, s.52

¹⁰⁵ Fatma Türe, “Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Kökeni: Osmanlı İmparatorluğunda Yerel Yönetimler”, *Yerel Gündem*, S.5, s.34

¹⁰⁶ Tuncer Baykara, *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1990, s.7

Liva-i Aydın, Anadolu Beylerbeyliğine bağlı bir vilayet iken, Güzelhisar da Aydın Sancağına bağlı bir kazadır. Önceleri sancağın merkez kazası Tire iken, 19.yy'da Güzelhisar, Aydın Sancağının merkezi olmuştur.¹⁰⁷Kazanın idari yapısını kısaca açıklamaya çalıştık, şimdi de Güzelhisar ve Köşk merkezlerine bağlı mahallelerine ve iktisadi potansiyeline değineceğiz.

Güzelhisar kazasına ait beş defter incelendiğinde yıllara göre bazen aynı, bazen farklı olmak üzere toplam 13 mahalle ismi zikredilmektedir. Bu mahallelerden Hacısa, Yenice, Kilisecami, Kadı, ilk iki defterde yer alıp daha sonra bahsedilmezken; Sinli, Medrese, Kilisemescid, Bahçe, Kırmescid ve Cemal mahalleleri de 1512, 1529 ve 1573 yıllarına ait defterlerde yer almaktadır. Hisaryakası, Köprülü ve Cami mahalleleri ise tüm defterlerde yer almaktadır. Mahallelere ait verilen bilgiler içinde hane, mücerred, muaf ve nefer sayıları yer almaktadır. Ayrıca kaydedilen isimlere bakılarak yaşayan ahalinin Müslüman ya da Gayrimüslim olduğu tespit edilebilir. Kayıtlarda meslekler her defterde yer almadığı için kazada hangi dönemde hangi meslek gruplarının yer aldığını ve sayılarını net olarak bilemiyoruz.

Tahrir defterlerinde nahiye merkezi konumunda bulunan şehir ya da kasabalar “nefs” olarak ifade edilmiştir, burada kazaya ait defterlerde iki nefsten söz edilmesi dikkate değerdir. Elimizdeki en erken kayıtları içeren Halil Beğ Defteri'nde “*Taalluykat-ı Güzelhisar Hassaları*” başlığı altında Nefs-i Köşk, padişah hassı olarak yer almaktadır. Köşk bu tahrirde Cuma, Kır, Derris, Turud Fakih, Bahçeköy mahallelerinden oluşmaktadır¹⁰⁸. 1461 ve 1475 yıllarına ait tahrirlerde tek merkezli; sonraki defterlerde ise nefsi-i Güzelhisar ve nefsi-i Köşk olmak üzere iki merkezli bir kaza olarak kaydedilmiştir.¹⁰⁹ 1512, 1529 ve 1573 yıllarında Bahçe, Kırmescid,

¹⁰⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Gökbil-Şölen, *a.g.e*, s.110; Emecen, *a.g.m*, s.236

¹⁰⁸ Cahit Telci, İzmir ve Yöresi Tarihinin Kaynakları, Halil Beğ Defteri, Fetihden Sonra Aydın Sancağı'nın İlk Mufassal Tahrir Defteri 1425-1430, İzmir, 2015, ss. 179-184

¹⁰⁹ Cahit Telci *Halil Beğ Defteri (MAD 18003)* adlı eserinde Güzelhisar'ın iki nefsi yapısını ele almakta ve bir defterde iki nefsten söz edilirken bir diğer defterde tek bir nefsin kaydedildiğini vurgulamaktadır. Bunun nedeni olarak da iki nefsi yapının teşekkülü ile defterlerin tarihinin tutmayabileceğini ya da deftere herhangi bir nedenle kaydedilmemiş olabileceğini göstermektedir. Örneğin 1425-30 tarihli Halil Beğ Defteri'nde sadece nefsi-i Köşk yer almaktayken, 1461 tarihli 1/1M numaralı tahrir defterinde sadece Nefs-i Güzelhisar yer almaktadır. Halil Beğ defterinde Köşk nefsinin yer alıp Güzelhisar nefsinde söz edilmemesinin nedeni defterin sadece haslarla ilgili olması olabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cahit Telci, *Halil Beğ Defteri*, s.86

Cami¹¹⁰ ve Medrese mahalleleri ile Yavi karyesi Köşk'e; Kilise Mescid, Hisar yakası, Cemal, Cami, Köprülü, Sinli Mahalleleri Güzelhisar'a tabi olarak kaydedilmiştir. Cami mahallesi ve Yavi karyesi iki merkeze de farklı verilerle kaydedilmiştir. Burada ikişer adet Cami Mahallesi ve Yavi karyesi mi var yoksa vergiyi ödedikleri merkeze göre mi ayrı ayrı kaydedildiler bunu açıklayan herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Adı geçen mahalle ve köyün iki merkeze de belirli kesimlerinin tabi tutulduğu tek bölge olması kuvvetle muhtemeldir. Defterlerde mahalle ve köye ait çift, nim çift, mücerred, muaf ve hane bilgileri ayrı yazıldığı gibi resimlerden elde edilen hâsılat da ayrı kaydedilmiştir. Örneğin 1512 yılında Köşk'e ait hububat, ağnam, asiyab, dönüm, tapu vb. resimleri toplamı bir arada verilmiştir. 1512 yılında 46.385 akçe olan Köşk'e ait toplam resim miktarı, 1529 yılında 43.497 akçeye düşmüştür. 1461, 1475 ve 1573 yıllarına ait diğer üç tahrir defterimizde ise böyle bir ayırım bulunmamaktadır.

Günümüzde Köşk, il merkezine 18 km uzaklıkta Aydın- Denizli karayolu üzerindedir. 1878 yılında nahiye olan köşk nüfus azalmasından dolayı 1932-1958 yılları arasında köy statüsünde yönetilmiş, 1958 yılında tekrar nahiye olmuştur. 20 Mayıs 1990 tarihinde ilçe olmuştur.¹¹¹ İncelediğimiz tahrir defterlerinde yer alan Ahatlar (eski adı evhadlar), Beyköy, Gökçekiriş, Kızılcaköy, Koçak köyleri günümüzde hala Köşk ilçesine bağlı köyler olarak varlığını sürdürmektedirler.¹¹² Köşk Aydın merkezin kuzey doğu kısmında yer alır, ilçenin güney kesiminden Büyük Menderes Nehri geçmektedir.

Diğer merkez olarak da nefis-i Güzelhisar'ı görüyoruz. Burası Köşk'e nisbeten daha fazla köy ve mahalle ihtiva etmekle birlikte elde edilen resim miktarı da Köşk'e nazaran bir hayli yüksektir. Nitekim bunda mahalle ve köy sayısının fazla olması etkili olmuştur. Fiziki açıdan bakıldığında, Köşk, Aydın merkeze 18 km uzaklıkta iken Güzelhisar, merkezde yer alır.

¹¹⁰ Cami mahallesi 1425 yılına ait MAD 18003 numaralı defterde Cuma Mahallesi olarak kaydedilmiştir. Köşk nefisine bağlı Cuma Mahallesi şehrin en kalabalık ve en erken teşekkül eden mahallesidir; sonraki defterlerde Cami mahallesi şeklinde kaydedilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cahit Telci, *Halil Beğ Defteri*, s.86

¹¹¹ *Türkiye Cumhuriyeti'nin Yetmişbeşinci Yılında Aydın*, Aydın Valiliği, 1998, s.183

¹¹² Hüsni Akdoğan, *a.g.e*, s.105

C. MAHALLELER

Osmanlı şehrinde mahalle, birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirlerinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yerdir.¹¹³ Osmanlı şehrinde mahallenin belirtilmesi gereken önemli bir özelliği de, temel yönetim birimi olmasıdır. Vergi yükümlüsü reaya tek tek tahrir defterlerine ve vergi kayıtlarına, buldukları mahallelere göre ad ad yazılmış, oturdukları binaların da hangi mahalle sınırı içinde bulunduğu kesinlikle belirlenmiştir.¹¹⁴ Kazada yer alan mahallelerin isimlerine bakıldığında cami mescit gibi dini yapıların mahalleye isim vermede önemli bir etken olduğunu söylenebilir. Nitekim Güzelhisar kazasında yer alan Kilise mescid, Kırmescit, Kilisecami ve Cami mahalleleri bunu kanıtlar niteliktedir.

1) Nefs-i Köşk'e Bağlı Mahalleler

Anadoluda sancaklara bağlı kazalar genelde tek merkezli iken bazı kazalarda birden fazla merkez bulunmaktadır. Aydın Sancağına bağlı Güzelhisar Kazası da iki nefslilikten biridir. Nefs-i Köşk ve Nefs-i Güzelhisar olmak üzere iki merkezli bir yapı söz konusudur. Köşk Nefsine dair ilk kayıtlar 1425-30 tarihli Halil Beğ defterinde yer almaktadır. Fakat sonraki tarihlerde hazırlanan 1461 ve 1475 tarihli tahrir defterlerinde Nefs-i Köşk kaydı bulunmamaktadır. 1512 tarihli defterden itibaren ise yeniden karşımıza çıkmaktadır.

15.yüzyılın ilk yarısında padişah hasları¹¹⁵ kapsamında yer alan Köşk Nefsi 1512 ve 1530 tahrirlerinde de Padişah hası olarak kaydedilecektir. Halil Beğ defterinde Nefs-i Köşk ve kendisine bağlı Cuma, Kır, Derris, Turud Fakih, Bahçeköy Mahalleleri hakkında veriler yer almaktadır. Bu tarihlerde Nefs-i Güzelhisar'a dair kayıtlar yer almamakta ve bunun nedeni tam olarak bilinmemektedir.

¹¹³ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki Mahalle nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları IV*, ed. Halil İnalçık, Nejat Göyünç, Heath W. Lowry, İstanbul, 1984, s.69

¹¹⁴ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrinde Mahalle", s.73

¹¹⁵ Osmanlı toprak sistemi içerisinde yıllık geliri 100 000 akçeden fazla olan miri toprağa "Has" denirdi. Padişaha, divan üyelerine, beylerbeylerine, şehzadelere ve sancak beylerine tahsis edilen bu topraklar *padişah hası*, *şehzade hası* şeklinde adlandırılırdı.

Kazası'nın nefsi-i Köşk ve nefsi-i Güzelhisar olarak iki nefsli bir kaza şeklinde Osmanlı idaresinde yer almasının kaydedilmesi 16. yüzyılı bulacaktır. 1573 yılına gelindiğinde ise daha önce padişah hassı olan Köşk Nefsi'nin şehzade hasları içerisinde yer aldığını görüyoruz.

Mahalle-i Bahçe¹¹⁶

Önceki adıyla Bahçeköy, sonraki adıyla Bahçe¹¹⁷ mahallesine dair ilk bilgiler 1425-30 tarihli Halil Beğ Defterinde yer almaktadır. Deftere göre bu mahalle 42 hane barındırmaktaydı. 1512 yılındaki sayıma göre mahalle 53 hane, 11 mücerred, 6 muaf ihtiva ediyordu. 1529 yılındaki sayıma bakıldığında hane sayısının 45, mücerred 8, muaf sayısı da 2 olmuştur. İki defter arası zaman diliminde toplam nefer sayısının 70'ten 55'e düştüğünü görüyoruz. 1573 yılına ait son defterde ise nefer sayısı 35 olarak kaydedilmiştir. Muaf, mücerred ve hane sayıları özel olarak verilmemiştir. Görüldüğü gibi mahallenin nüfusunda düzenli bir azalma meydana gelmiştir.

Mahalle-i Medrese¹¹⁸

Mahallenin ismi ilk olarak 1512 yılına ait defterde yer almaktadır. Önceki defterlerde Medrese Mahallesi adı geçmemektedir, fakat 1425-30 tarihli Halil Beğ defterinde nefsi-i Köşk'e bağlı Derris mahallesinin varlığı bu mahallenin önceki tarihlerde "Derris", daha sonra ise "Medrese" şeklinde kaydedildiğini düşündürmektedir. 1512 yılında 21 olan nefer sayısı, 1529 yılında 37'ye çıkmıştır. Buradan mahallenin geçen süre zarfında büyüdüğü sonucu çıkarılabilir. Nitekim 1573 yılına ait defterde de nefer sayısı 40'a yükselmiştir.

Mahalle-i Kırmescid¹¹⁹

Kırmescid Mahallesine ait ilk bilgiler TD. 87 numaralı defterde yer almaktadır. 15. yüzyıla ait defterlerde mahallenin ismi zikredilmemektedir. 1512 yılında 26 hane ve

¹¹⁶ BOA. TD, nr. 87, s.269; nr. 148, s.458; nr.166, s.437; TKGM, KK. TD, nr.129, s.147

¹¹⁷ Bahçe Mahallesi MAD 18003 numaralı defterde Bahçeköy ismiyle nefsi-i Köşk'e bağlı mahalleler arasında zikredilmiştir. Daha sonraki defterlerde ismi Bahçe olarak kaydedilmiştir. Burada mahallenin oluşum tarihinin 1512 yılına değil daha öncelere dayandığını fakat isminin farklı kaydedildiğini vurgulamakta fayda var.

¹¹⁸ BOA. TD, nr. 87, s.270; nr. 148, s.459; nr.166, s, 437; TKGM. KK. TD, nr. 129 s. 147

¹¹⁹ BOA. TD, nr. 87, s.269; nr. 148, s.458; nr. 166, s. 437; TKGM. KK. TD, nr. 129, s. 145

4 muaf olmak üzere toplam 30 nefer ihtiva eden mahalle, 1529 yılında 27 hane, 9 mücerred ve 1 muaf olmak üzere toplamda 37 nefer ihtiva etmektedir. 1573 yılında hazırlanan tahrir defterine göre mahalledeki nefer sayısı 14 olarak kaydedilmiştir. Buna göre mahalle nüfusunda ciddi bir azalma meydana gelmiştir.¹²⁰

Mahalle-i Cami¹²¹

Kazaya bağlı mahallelerin en büyüğü Cami Mahallesi'dir.¹²²Çünkü hane, mücerred, muaf sayıları, dolayısıyla da toplam nüfusu bakımından en kalabalık mahalledir. Defterlerde Köşk'e ve Güzelhisar'a tabi olmak üzere iki ayrı Cami Mahallesi'nden bahsedilir. Sancağın ilk defterinde Nefs-i Köşk'te Cuma Mahallesi isimli bir mahalle yer almaktadır. Bu mahallenin adı sonraki tahrirlerde Cami olarak değişmiş olmalıdır. Mahalle bu ilk tahrirde 158 hane ve 5 biveden müteşekkildir¹²³.1461 yılında 48, 1475 yılında 34 neferden oluşan mahalle 1512 yılından itibaren iki merkeze farklı verilerle kaydedilmiştir. 1512 yılında hazırlanan tahrir kayıtlarına göre Köşk'e bağlı Cami Mahallesi 1 müezzin, 3 muaf, 3 mücerred ve 76 hane ihtiva etmektedir. 1529 yılında yapılan tahrirde göre Köşk'e tabi olan Cami mahallesinin sayısal verileri 13 mücerred, 3 muaf ve 58 hane şeklinde kaydedilmiştir. 1573 yılına ait deftere baktığımızda ise mahalle toplam 96 nefer ihtiva etmektedir.

2)Nefs-i Güzelhisar'a bağlı mahalleler

Daha önce de belirttiğimiz gibi Güzelhisar kazasında iki nefslî yapı söz konusudur. Kazada nefs-i Köşk ve nefs-i Güzelhisar olmak üzere iki ayrı nefs bulunmaktadır. 1425 yılına ait Halil Beğ Defteri'nde padişah haslarına bağlı Nefs-i Köşk'e ait kayıtlar yer alırken, 1461 ve 1475 yıllarına ait tahrir defterlerinde Subaşı Dursun Bey'in hasları içerisinde olan nefs-i Güzelhisar'a ait bilgiler yer almakta Köşk bahsi geçmemektedir. Daha sonraki dönemlere ait 1512, 1529 ve 1573 yıllarında hazırlanan tahrirlerde ise her iki nefse de yer verilmektedir. 1512 yılında Şehzade

¹²⁰ Yukarıda Bahçe mahallesinde söylediğimiz gibi Kırmescid Mahallesi de 1425 tarihli defterde Kır Mahallesi olarak kaydedilmiştir. 1512 tarihli tahrirde ise Kırmescid Mahallesi olarak yer almaktadır.

¹²¹ BOA. TD, nr.1/1M, s.81; nr.8, s.254; nr.87, s.270; nr. 87, s.281; nr.148, s.459-473; nr. 166, s. 438, 437;TKGM. KK. TD, nr.129 s. 145-147

¹²² Cami mahallesi, Halil Beğ defterinde Cuma Mahallesi olarak kaydedilmiştir fakat daha sonraki tahrirlerde ismi Cami Mahallesi olarak geçmektedir.

¹²³Cahit Telci, *Halil Beğ Defteri*, s. 179-181

haslarına dâhil olan Güzelhisar, 1530 tarihine gelindiğinde padişah hassı olarak kaydedilmiştir.¹²⁴Nefs-i Güzelhisar'a bağlı mahalleler Cemal, Cami, Hacısa, Hisaryakası, Kadı, Kilisecami, Kilisemescid, Köprülü, Sinli (sonraki adı Yenice) mahalleleridir.

Mahalle-i Cemal¹²⁵

Cemal Mahallesiine ait ilk bilgilere 1512 yılına ait defterde rastlıyoruz. 18 hane, 3 mücerred ve 1 muaf olmak üzere toplamda 22 neferden oluşan mahalle 1529 yılında 18 hane, 4 mücerred ve 3 muaf olmak üzere toplamda 26 neferlik bir mahalle halini almıştır. 1573 yılında yapılan tahrirde ise mahalle 29 neferlik bir mahalle olarak kaydedilmiştir.

Mahalle-i Cami¹²⁶

Kazaya bağlı mahallelerin en büyüğü Cami Mahallesi'dir. Çünkü hane, mücerred, muaf sayıları, dolayısıyla da toplam nefer sayısı bakımından en kalabalık mahalledir. Defterlerde Köşk'e ve Güzelhisar'a tabi olmak üzere iki ayrı Cami Mahallesiinden bahsedilir. 1461 yılında 48, 1475 yılında 34 neferden oluşan mahalle 1512 yılından itibaren iki merkeze farklı verilerle kaydedilmiştir. Güzelhisar'a tabi olarak kaydedilen Cami Mahallesi verilerine bakacak olursak 1512 yılında 4 muaf barındıran 21 hanelik bir mahalle iken 1529 yılına gelindiğinde 8 mücerred, 2 muaf ve 19 hanelik bir mahalle olarak kaydedilmiştir.

Mahalle-i Hacısa¹²⁷

Hacısa mahallesi hakkındaki bilgilere 1461 ve 1475 yıllarına ait defterlerden ulaşıyoruz. İlk sayımda nefer sayısı 23 iken, ikinci sayımda yani 1475 yılında nefer sayısı 21'e düşmüştür. 1512 ve 1529 yıllarındaki sayımlarda ise bu mahallenin adı geçmemektedir. Mahallenin ortadan kaybolduğu ya da başka bir isim aldığı düşünülebilir.

¹²⁴ Nefs-i Güzelhisar ve Nefs-i Köşk'ün hangi tarihte ne olarak kaydedildiğini gösteren tablo tezimizin "Tablolar" kısmında 36. Tabloda yer almaktadır.

¹²⁵ BOA. TD, nr. 87, s.281; nr. 148, s.473; nr. 166, s.438; TKGM, KK. TD, nr. 129, s. 145

¹²⁶ BOA. TD, nr.1/1M, s.81; nr.8, s.254; nr.87, s.270; nr. 87, s.281; nr.148, s.459-473; nr. 166, s. 438, 437;TKGM. KK. TD, nr.129 s. 145-147

¹²⁷ BOA. TD, nr. 1/1M, s.83; nr. 8, s.255.

Mahalle-i Hisaryakası¹²⁸

Mahalleye ait ilk bilgilere 1461 yılına ait defterde rastlıyoruz. Mahalledeki nefer sayısı 1461 yılında 16, 1475 yılında 15, 1512 yılında 24, 1529 yılında 23 olarak kaydedilmiştir. İlk iki sayımda bir olan muaf sayısı sonraki sayımlarda üçe yükselmiştir. 1573 yılına gelindiğinde Hisaryakası mahallesinde oturan nefer sayısı 35 olarak kaydedilmiş; muaf, mücerred ve hane bilgileri sayısal olarak verilmemiştir.

Mahalle-i Kadı¹²⁹

Kadı mahallesi de Hacıisa Mahallesi gibi ilk iki defterde yer almakta, sonraki sayımlarda ise adı geçmemektedir. 1461 yılında nefer sayısı 17 iken, 1475 yılında 16 nefer olarak kaydedilmiştir.

Mahalle-i Kilisecami¹³⁰

Kilise-cami mahallesine ait bilgiler 1461 ve 1475 yıllarına ait defterlerde bulunmaktadır. 1512 ve 1529 yıllarına ait defterlerde ise mahallenin adı yer almamaktadır. Mahallenin durumunun ne olduğunu net olarak bilmesek de 1512 yılından önce kaydı bulunmayan Kilisemescid Mahallesi ile 1475 yılından sonra Kilisecami mahallesinin aynı mahalle olup olmadığı düşüncesi isim benzerliğinden dolayı ağır basmaktadır. Mahallenin nefer sayısı 1461 yılında 42 iken, 1475 yılında 31'e düşmüştür.

Mahalle-i Kilisemescid¹³¹

1461 ve 1475 yıllarına ait defterlerde mahallenin ismi zikredilmemektedir. Dolayısıyla mahallenin 1475 yılından sonraki yıllarda oluştuğu söylenebilir. 1512 yılında 24 neferden oluşan Kilisemescid mahallesinin nefer sayısı 1529 yılında 18'e düşmüştür.

¹²⁸ BOA. TD, nr. 1/1M, s.85; nr. 8, s.256; nr. 87, s.281; nr. 148, s.472; nr.166, s. 438; TKGM. KK. TD, nr. 129, s. 145

¹²⁹ BOA. TD, nr. 1/1M, s.84; nr. 8, s.255; nr.166, s. 411

¹³⁰ BOA. TD, nr. 1/1M, s.82; nr. 8, s.254

¹³¹ BOA. TD, nr. 87, s.281; nr. 148, s.472; nr.166, s. 438; TKGM. KK. TD, nr. 129 s. 145

Mahalle-i Köprülü¹³²

Köprülü mahallesine ait en eski bilgileri 1461 yılına ait defterden alıyoruz. Mahalle 1461- 1573 yılları arasındaki dönemde varlığını sürdürmüştür, nefer sayıları 1461 yılında 45, 1475 yılında 33, 1512 yılında 33 ve 1529 yılında 31 olarak kaydedilmiştir. Buradan nefer sayısında az da olsa bir düşüş olduğu görülmektedir. 1573 yılına ait tahrir defterinde mahalleye ait nefer sayısı 33'tür. Bu durumda mahalle nüfusunda önceki sayıya göre iki neferlik artış meydana gelmiştir.

Mahalle-i Sinli¹³³

Sinli mahallesi ilk olarak 1512 yılına ait defterde yer almaktadır. Mahalledeki nefer sayısı 1512 yılında 7 iken, 1529 yılında 2 olarak kaydedilmiştir. Bu da bize mahallenin birkaç haneden oluşan küçük bir mahalle olduğunu gösterir. Nitekim 1573 yılında yapılan tahrirde Sinli mahallesine ait veriler yer almamaktadır. Abdullah Uğur'un Aydın Şehri ve Kuruluş Evreleri adlı makalesinde bahsettiği üzere 1573 yılına gelindiğinde Sinli dışında tüm mahalleler varlığını sürdürmekteydi. Yaptığı araştırmalara göre Sinli Mahallesi yerine Yenice Mahallesi'nin ortaya çıktığı ya da isim değiştirdiği anlaşılmaktadır.¹³⁴

Mahalle-i Yenice¹³⁵

Mahalle hakkında ilk bilgiler 1461 yılına ait defterde yer almaktadır. 1461 yılında 11 olan nefer sayısı, sonraki sayımda, yani 1475 yılında da değişmemiştir. 1512, 1529 ve 1573 yıllarına ait sayımlarda ise mahallenin adı geçmemektedir. Araştırmalara göre mahallenin ismi *Sinli* olarak değişmiş bu şekilde varlığını sürdürmüştür.¹³⁶

Görüldüğü gibi Güzelhisar Kazası'na bağlı on üç mahalle ismi zikredilmekte ve kimi eş zamanlı kimi farklı tarihlerde varlığını sürdürmüş bu mahallelerden Cuma ve Köprülü Mahalleleri günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Güzelhisar'ın en eski mahallelerinden olan Köprülü ve Cuma Mahalleleri günümüzde de mahalle olarak

¹³² BOA. TD, nr. 1/1M, s.83; nr. 8, s.255; nr. 87, s.282; nr. 148, s.473; nr.166, s. 438; TKGM. KK. TD, nr. 129, s.145

¹³³ BOA. TD, nr. 87, s.282; nr. 148, s.474; nr.166, s.438

¹³⁴ Abdullah Uğur, a.g.m, s.48

¹³⁵ BOA. TD, nr. 1/1M, s.85; nr. 08, s.256; TKGM. KK. TD, nr.129 s. 145

¹³⁶ Ankara Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi Defteri, nr.129, 1573, s.143-145

Aydın merkezde yer almakta ve cami, han, medrese gibi çeşitli tarihi yapıları içinde bulundurmaktadır. Yine günümüzde Güzelhisar Mahallesi adında bir mahalle de Aydın merkezde varlığını sürdürmektedir. Bunda Aydın il olduktan sonra kazanın eski adının bir mahalleye verilerek yaşatılmak istenmesi etkili olmuş olabilir.

Tablo I

Kaza-i Güzelhisar'da Nüfusun Mahallelere Dağılışı (1461-1475)

Mahallele	1/1M				TD-08			
	Hane	Müc.	Muaf	Nefer	Hane	Müc.	Muaf	Nefer
Cami	47			48	27			4
Kilise Cami	41			42	26			1
Hacısa	23			24	6			1
Köprülü	45			46	27			3
Kadı	17			18	1			6
Hisaryakası	15			16	1			3
Yenice	11			11	0			1
TOPLAM	199			205	28	4		59

Not: 1461 yılına ait tahrir defterinde mücerred sayıları kaydedilmemiştir. Sadece hane ve muaf sayıları verilmiştir.

Tablo II

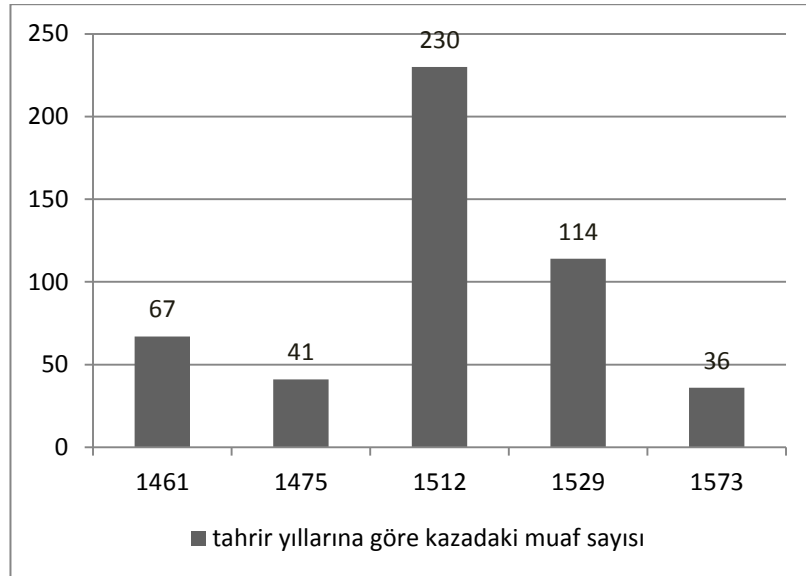
Kaza-i Güzelhisar'da Nüfusun Mahallelere Dağılışı (1512-1529-1573)

Mahalleler	TD-87				TD-148				TD 129 Nefer
	Hane	Müc.	Muaf	Nefer	Hane	Müc.	Muaf	Nefer	
Bahçe	53	1		0	5			55	35
Cemal	18			2	8			25	29
Hisaryakası	16			3	6			24	35
Kırmescid	26			0	27			37	14
Kilisemescid	23			4	4			18	32
Köprülü	20			3	23			31	33
Medrese	19			1	24			32	40
Sinli	6							2	
Cami (Köşk)	76				58			75	76
Cami (G.hisar)	24			1	9			26	20
Toplam	281	1	1	43	245	0	0	325	314

D. MUAF VE VAZİFELİLER

Osmanlı Devletinde kadı, naib, imam, hatib, müezzin, müderris gibi ilmiye mensubları ve kapıkulu, sipahi gibi askeri sınıf mensubları raiyyet rüsumu¹³⁷ ve avarız-ı divaniyyeden¹³⁸ muaf tutuluyorlardı.¹³⁹ Pir, divane, nabadid, kötürüm, malul gibi yaşlı ve sakatlar ile şeyh, kethüda, amil, muallim, müteveli gibi vazifelilerin toprak tasarruf etmeyenlerine de bazı vergi muafiyetleri tanınıyordu.

1461 yılında muaf olanların toplam sayısı 67 iken 1475 yılında 41'e düşmüştür. 1512 yılında hazırlanan tahrir göre muaf sayısı 230'a yükselmiş, 1529 yılında da 114 olup tekrar düşüş göstermiştir. Tüm defterlerde de muaflar arasında en büyük çoğunluğu imamlar oluşturmaktadır. Pir, malul, divane ve nabadidler de imamın ardından gelen muaflardır.

Şekil 2

Kazada Vazifeli ve Muaf sayıları

¹³⁷ Çift resmi grubundaki vergiler bu şekilde adlandırılır.

¹³⁸ Divan-ı Hümayun'un kararı ve padişahın emriyle olağanüstü hallerde alınan vergiler için kullanılan tabirdir. Bu vergiler başlangıçta olağanüstü durumlarda alınsa da daha sonra sürekli hale gelmiştir.

¹³⁹ Bu arada imam, müezzin, hatib gibi din adamlarının, hizmet süreleri sona erdiğinde tekrar raiyyet olup raiyyet rüsumunu ödediklerini unutmamak gerekir.

E. ŞEHİRİN İKTİSADİ POTANSİYELİ

Esnaf Grupları

Şehirdeki esnaf teşekkülleri bizzat şehir ahalisinin kendilerinden oluştuğu için, ekonomik bünye üzerinde çok önemli bir yeri vardır.¹⁴⁰ Tarih yazımımızda genel bir algı Osmanlı şehrinde ticaret ile uğraşan kişilerin genellikle Gayrimüslim unsurlar oldukları yönündedir, oysa Moğol istilasından kaçıp Anadolu'ya gelen gruplar içinde önemli miktarda meslek erbabı da bulunmaktaydı. Dolayısıyla on üçüncü ve on beşinci yüzyıllar arasında, Batı Anadolu şehirlerinde ciddi anlamda bir mesleki örgütlenme söz konusudur.¹⁴¹ Bu esnaf örgütlenmesi on altıncı yüzyılda bozulmuş, on altıncı yüzyıla ait mufassal tahrir defterlerinde öncekilerin aksine şehir ahali meslekleriyle birlikte kaydedilmemiştir. Aydın sancağına ait elimizdeki ilk iki defterde şehir ahali kaydedilirken mesleklerinin de yazıldığını, 16. Yüzyıla gelindiğinde ise meslek yazma alışkanlığının bırakıldığını görüyoruz. Aşağıda 1461 ve 1475 yıllarına ait tablolarda görüleceği üzere günlük hayatı ilgilendiren *cullahlık*, *haddadlık*, *terzilik* gibi çeşitli meslek dalında faaliyet gösteren kişiler bulunmaktadır. Meslek erbabı arasında esnaf zümrelerinin dışında, *imam*, *müezzin*, *hatib* gibi dini kurumlarda görevli kişiler de vardır. Bunların büyük bir kısmı yevmiyelerini görev yaptıkları müessesenin vakıflarından sağlamaktaydı. *Cullah*, *hayyat*, *külahdar* dokuma sektöründe, *babuci* ayakkabı imalatında, *zergar ve kuyumcu* altın işçiliğinde, *yapuci* inşaat sektöründe, *haddad* demir işlerinde çalışıyordu. O dönemde kaç dükkân olduğunu net olarak bilmek mümkün değildir fakat mahallelere baktığımızda her meslek erbabının bir dükkânda çalıştığını düşündüğümüzde örneğin 1461 yılında en az 30- 40 arası dükkân olduğunu söyleyebiliriz.¹⁴² Yalnız burada dikkat edilmesi gereken nokta bir sonraki deftere bakılarak kazadaki dükkân sayısının azaldığını söyleyemeyiz. Sadece defterlerde meslek erbabına ilişkin kayıtlı bilgiler azalmıştır, bu nedenle meslek adının olmamasını dükkân olmadığı varsayımıyla sonuçlandırmamak gerekir.

¹⁴⁰ Cahit Telci, *Ayasuluğ*, s. 60; Ayrıntılı bilgi için bkz: Özer Ergenç, “Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri.” *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, Haz. Osman Akyar, Halil İnalçık, Ankara 1980 s.103-109

¹⁴¹ Cahit Telci, *Ayasuluğ*, s. 60

¹⁴² 1671'de şehre gelen Evliya Çelebi de şehirdeki mahalle sayısını 26, ev sayısını 6770, dükkân sayısını da 600 olarak belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Seyahatname*, s.80; Emecen, “Aydın”, s.235

Tablo III

Meslek Erbabı ve Görevlilerin¹⁴³ Mahallelere dağılımı (1461)

Mahalle	Meslek Erbabı ve Görevliler
Cami	1 Hatib, 1 İmam, 1 Kalaycı, 1 Kadı, 1 Turşucu, 2 Cullah, 1 Börkçü,
Kilisecami	1 İmam, 1 Nalband, 3 Sabuncu, 1 Bazargan, 1 Buryani, 1 Haddad, 1 Yağcu, 1 Zerger, 1 Bahçevan, 1 Kirişçi.
Hacı İsa	1 İmam, 1 Müezzin, 1 Katib, 1 Haddad, 1 Cullah, 1 Yapıcı, 1 Kethüda-i Şehr
Köprülü	1 İmam, 1 Helvacı, 1 Fakih, 1 Babuci, 1 Neyzen, 1 Cullah, 1 Müezzin, 1 Bürümeçi, 1 Derzi, 1 Hasırcı, 1 İşkembeci, 1 bazargan
Kadı	1 Fakih, 1 İmam, 1 Müezzin, 1 Derzi, 1 Bezci, 1 Nalband
Hisaryakası	1 İmam, 2 Fakih, 1 Müezzin, 2 Cullah
Yenice	1 Kethüda, 1 Çulcu, 1 Çilingir, 1 Eskici, 2 Bağçevan, 2 Karur

Tablo IV

Meslek Erbabı ve Görevlilerin Mahallelere Dağılımı (1475)

Mahalle	Meslek Erbabı ve Görevliler
Cami	1 İmam, 1 Bürümeçi, 1 Çerçi
Kilisecami	1 İmam, 1 Kuyumcu, 1 Haddad,
Hacıisa	1 İmam
Köprülü	1 İmam, 1 Babuci,
Kadı	1 İmam
Hisaryakası	1 İmam
Yenice	1 İmam, 1 Çulcu

¹⁴³ Burada Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilen imam, katib, müezzin gibi görevliler kastedilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mefail Hızlı, “Osmanlı Mahalle İmamlarının Performanslarına Dair”, *Tesam Akademi Dergisi*, ss.41-51

Bac-1 Güzelhisar

Bac¹⁴⁴-1 Güzelhisar, Güzelhisar pazarına getirilip satılan mahsulden resmi olarak tahsil edilen vergidir. Bac-1 Güzelhisar'ın nelerden alındığına bakarak, Güzelhisar pazarında hangi mahsullerin alınıp satıldığı bilgisine ulaşmak mümkündür. Fakat her defter, mahsulleri açık olarak vermez, bazı defterlerde bac-1 Pazar adı altında toplam rakam yazılıp bırakılmıştır. 1529 yılına ait tahrir defterinde ise bac-1 Pazar ayrı bir kalem olarak değil *başhane*, *meyhane*, *bozahane* gelirleri ile birlikte kaydedilmiştir. Toplamda 15.000 akçe olan vergi miktarında *bac-1 pazarın* ne kadar olduğunu bilemiyoruz.¹⁴⁵ Yine 1530 tarihli muhasebe defterinde meyhane, bozahane, pazar ve başhane vergileri bir arada 25.000 akçe olmak üzere bir arada kaydedilmiştir.¹⁴⁶

İhtisab-1 Güzelhisar

İhtisab¹⁴⁷ resmi, pazarda yapılan ticaretin devlet tarafından yapılan kontrolü ile tahsil edilen vergidir. Bu görevi şehirlerde kadı kontrolünde hizmet eden muhtesibler yerine getirirlerdi. 1529 yılına ait defterimizde ihtisab gelirleri; ihtisab-1 Köşk: 7.500 akçe ve İhtisab-1 Güzelhisar: 12.000 akçe, 1573 yılında ihtisab-1 Güzelhisar: 12.000 akçe şeklinde kaydedilmiştir.¹⁴⁸

Mumhane

1461 yılında mumhaneden elde edilen gelir 500 akçe iken¹⁴⁹, 1475 yılında 800 akçedir¹⁵⁰. Sonraki defterlerimizde ise mumhane geliri başka gelir kalemleri ile birlikte verilmiştir. Örneğin 1512 yılına ait tahrir defterinde “ *El mahsul-ı niyabet-i Güzelhisar*

¹⁴⁴ Bac hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. M. Fuad Köprülü, “Bac”, *İA*, MEB, c.2, İstanbul, 1979, ss.187-193

¹⁴⁵ BOA. TD, nr. 148, s. 466

¹⁴⁶ BOA, TD, nr.166, s. 437

¹⁴⁷Osmanlı devletinde çarşı ve pazarlardaki fiyatlar ile alışverişin kontrolü işlerine ihtisap denir. Çarşı ve pazarlardaki işlemlere kanun ve şer'e aykırı davranışlarda bulunan alınan cezalara ve perakende olarak satılan mallardan alınan vergilere ihtisap rüsumu denir. Çarşı ve pazarlarda bu işleri düzenleyen ve bu rüsumu alan kişiye de Muhtesip denirdi. İhtisab hakkında ayrıntılı bilgi almak için bkz.Ziya Kazıcı, “Osmanlılarda İhtisab”, Osmanlı 3 İktisat, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss.113-122; Ayrıca bkz. Ö. Lütfi Barkan. "XV. Asrın Sonunda Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fiyatlarının Tesbit ve Teftişi Hususlarını Tazim Eden Kanunlar", *Tarih Vesikaları Dergisi*, c. I, S. I, İstanbul,1941, ss.326-340

¹⁴⁸ BOA, TD, nr. 148, s.514 ve TKGM. KK. TD. nr.129, s. 152

¹⁴⁹ BOA. TD, nr. 1/1M, s.86

¹⁵⁰ BOA. TD, nr. 8, s.256

ve niyabet-i şehir, resm-i asiya, resm-i keyl, haraç-ı mumhane, resm-i zemin, öşr-i bağat” başlığı altında pek çok kalemden elde edilen vergi birlikte verilmiştir.¹⁵¹ Toplam gelir miktarı 11.000 akçe olarak kaydedilmesine rağmen hangisinin ne kadar olduğunu belirlemek mümkün değildir.

Başhane

Şehirdeki gelir kalemlerinden bir diğeri de başhanelerdir. Şehirde kesilen hayvanların baş ve paçaları başhaneye verilir, kanunnameye göre şehirdeki kasaplar kestikleri her koyunun baş ve paçasını buraya teslim eder, ayrıca vergi ödemezlerdi. “Şehirde boğazlanan koyunların baş ve paçası kassablar tarafından akçasuz başçıya verilirler ve kassabın boğazladığı koyundan bu muamelede bac alınmaz. Ve başçı beğe dahi ol mukabelede üzerine resm takdir olunmuştur virür.”¹⁵² Tezimizde temel aldığımız beş tahrir defterine baktığımızda başhane resmi müstakil olarak kaydedilmemiş, meyhane, bozahane gelirleriyle birarada yazılmıştır. Örneğin 1529 yılında hazırlanan tahrir defterinde bac-ı başhane, meyhane, bozahane 15.000 akçe olarak kaydedilmiştir. Fakat burada sadece başhane değerine ulaşmak mümkün değildir.

Niyabet¹⁵³

Resm-i Niyabet, kadının şehirde yapmış olduğu resmi muameleler karşılığında tahsil ettiği vergilerden oluşur. Şehre ait vergiler arasında en önemli geliri oluşturduğu söylenebilir. 1461 yılında bu kaleme ait gelir “Niyabet-i şehir ve köyha ve resm-i yörük ve cürm-i cinayet: 2.500 akçe” başlığı altında yazılmışken¹⁵⁴, 1475 yılında “Niyabet-i nısf-ı şehir: 4.208 akçe” şeklinde kaydedilmiştir¹⁵⁵. 1512 yılına ait tahrir defterimizde niyabet, mumhane, asiya, bağat resimleri bir arada verilmiş, niyabet resmi müstakil olarak kaydedilmemiştir. Sonraki defterlerimizde ise niyabet resmi kaydedilmemiştir.

¹⁵¹ BOA. TD, nr.87, s.282

¹⁵² BOA. TD, nr. 148 s. 189

¹⁵³ Niyabet, şehir ve köylerdeki cürm-i cinayet, resm-i arus ve bad-ı heva resimlerine verilen isimdir. Niyabet resmine kısaca “bad-ı heva” da denilmektedir. Tahrir defterlerinde bu kaleme resm-i niyabet ya da bad-ı heva adı altında rastlayabiliyoruz. Fıkıh terimi olarak ise niyabet, bir hususta başkasının yerine geçmek, onun adına hareket etmek anlamına gelmektedir. Hukuki konularda başkasının adına iş görmeyi, ibadet konularında başkasının yerine bazı dini vecibeleri eda etmeyi ifade eder. Niyabet ilişkisinde başkasının yerine hareket eden kişiye de Naib denir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bilal Aybakan, “Niyabet”, *İA*, c.33, 2007, s.161-163

¹⁵⁴ BOA. TD, nr.1/1 M, s. 86

¹⁵⁵ BOA. TD, nr. 8, s.256

Tahunhane

Susamdan elde edilen susam yağı ile ilgili olarak oluşturulmuş işletmelere tahunhane adı verilir. Tahunhaneler sayesinde kazalarda üretilen susam dışarıya satılmadan susam yağielde edilir. 1573 yılına ait tahrir defterinde tahunhane geliri “Tahinhane-i Güzelhisar ve Sultanhisarı” adı altında 40.664 akçe olarak kaydedilmiştir.¹⁵⁶

¹⁵⁶TKGM. *KK. TD*, nr. 129, s. 152

İkinci bölüm

KIRSAL YERLEŞİMLER

A. KÖYLER

Güzelhisar kazasında nüfusun büyük bir kısmı nahiyelere bağı köylerde yaşayan halktan oluşmaktaydı. Köyde yaşayan halkın gelir kaynağını ise tarım ve hayvancılık oluşturmaktaydı. Osmanlı iktisadi düzeni içinde şehirlerde ticaret ve sanayi faaliyetleri görülürken, köylerde iktisadi hayatın temelinde tarım ve hayvancılık bulunmaktaydı.

Tezimizin konusu olan Güzelhisar Kazasına ait beş adet tahrir defterine bakıldığında toplam 75 tane karye ismi geçmektedir. Bu karyelerden bazıları sadece bir iki defterde kaydedildiği gibi bazıları da tüm defterlerde yer almaktadır. Tahrir defterlerine bakarak karyelerin kesin kuruluş tarihlerini ve akıbetlerini net olarak bilmek mümkün değildir. Tahrir sayımlarına bakarak karyenin kuruluş yıllarını tahmin etmekten öteye geçemiyoruz. Aynı şekilde pek çok karye isim değiştirip varlığını sürdürdüğü için hangi karyelerin kesin olarak ortadan kaybolduğunu da söyleyemiyoruz.

Acısu¹⁵⁷

Acısu karyesine ait ilk bilgileri 1461 yılına ait 1/1M defterinden alıyoruz. Karyeye ait sayısal veriler, 1461 yılında 30 hane ve 1 muaf, toplam 31 nefer; 1475 yılında 19 hane, 5 mücerred ve 2 muaf, toplam 26 nefer; 1512 yılında 14 hane, 2 mücerred ve 3 muaf, toplam 19 nefer; 1529 yılında ise 15 hane, 2 mücerred ve 1 muaf, toplam 18 nefer şeklindedir. Buna göre köydeki nefer sayısı yaklaşık 70 yıllık bir süreçte neredeyse yarı yarıya azalmıştır. 1573 yılına ait deftere baktığımızda ise karyenin nefer sayısı 41 olarak kaydedilmiştir. Bu durumda düşen karye nüfusu kırk yılı aşkın sürede iki kattan fazla artış göstermiştir.

Tahrir defterlerinde yer alan verilere göre burada, buğday, arpa, nohud, börülce, burçak, darı, pamuk, keten, kenevir ve meyve gibi ürünler yetiştirilmekteydi.

¹⁵⁷ BOA. TD, nr. 1/1M, s.87; nr. 8, s.257; nr. 87, s.304; nr. 148, s.502; nr.166, s.439

Alagöz¹⁵⁸

Alagöz karyesine ait ilk bilgilere 1512 yılında hazırlanan TD87 numaralı defterden ulaşıyoruz. 1512 yılında 22 nefer olan karye, 1529 yılına ait defterde 28 nefer olarak kaydedilmiştir. Bunlardan 14'ü hane, 11'i mücerred ve 1 tanesi muafır. TD129 numaralı tahrir defterine göre ise karyede nefer sayısı 39'dur, buna göre karyede 9 neferlik nüfus artışı meydana gelmiştir.

Tahrir defterlerini incelediğimizde karyede, buğday, arpa, keten, kenevir, darı, bürölce, nohud, burçak ve meyve yetiştirilirken, pamuk üretimine dair bilgiler yer almamaktadır.

Anbarcık¹⁵⁹

Anbarcık karyesi ilk defa 1573 yılına ait tahrir defterinde yer almaktadır. Önceki dört tahrir defterinde adı geçmeyen karye 166 numaralı muhasebe-i vilayet-i Anadolu defterinde Ayasuluğ'a bağlı bir mezraa olarak kaydedilmiştir. 5 tane mücerred ihtiva eden 11 neferlik küçük bir karyedir. Günümüzde Aydın ilinin merkezine bağlı Ambarcık isminde bir köy bulunmaktadır. Bu köyün defterimizde yer alan 16. yüzyılda kurulan Anbarcık karyesi ile aynı karye olduğu kuvvetle muhtemeldir.

Ancin¹⁶⁰

Ancin karyesine ait en eski bilgilere 1461 yılına ait 1/1M numaralı defterle ulaşılmaktadır. Köyün hanesi sırasıyla defterlerde 2 hane, 1 mücerred, 7 muaf ve 7 nefer şeklinde kaydedilmiştir. Muafarla birlikte 1529 yılında köyün nefer sayısı ancak 13'e, 1573 yılında ise 14'e yükselmiştir. Bu bilgiler ışığında karyenin nüfus bakımından küçük bir köy olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Kaza genelinde yetişen buğday, arpa, hububat, pamuk, keten, kendir ve meyve gibi zirai mahsullerin hepsi Ancin karyesinde de yetişmekteydi. Bunun yanı sıra her karyede yetiştirilmeyen susamın da karyede yetiştiğine ve vergisinin toplandığına defterlerde yer alan sayısal verilerde rastlıyoruz.

¹⁵⁸ BOA. TD, nr. 87, s.274; nr. 148, s.464; nr.166, s. 437

¹⁵⁹ TKGM. KK. TD, nr. 129, s. 173; BOA. TD, nr. 166, s.412

¹⁶⁰ BOA. TD, nr. 1/1M, s.97;nr. 8, s.262; nr. 87, s.315; nr. 148, s.514; nr.166, s. 439

Ayıld¹⁶¹

Ayıld karyesi ilk olarak 1461 yılına ait defterde yer almaktadır. 1475 yılındaki sayıma ait TT08 numaralı defterde bulunmayan karye, 1512 ve 1529 yıllarına ait defterlerde yer almaktadır. 1475 yılındaki defterde neden kaydedilmediği ya da o dönemde karyenin durumunun ne olduğunu kestirmek zordur. 1461 yılında 41 neferi ihtiva eden köy, 34 hane ve 7 muafı içeriyordu. 1512 yılına gelindiğinde hane sayısı 27'ye, muaf sayısı 2'ye düşmüş, 4 mücerredin de eklenmesiyle nefer sayısı 33 olmuştur. 1529 yılına ait defterde ise veriler 27 hane, 4 mücerred ve 2 muaftan oluşan toplam 33 hane şeklindedir. 1573 yılına ait defterde ise karyenin nefer sayısı 44 olarak kaydedilmiş, nüfus artış göstermiştir.

Ayıld karyesinde yetişen ürünler arpa, buğday, darı, bürölce, nohut, burçak ve pamuktur. Karyede keten, kenevir yetiştiğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Başılıca¹⁶²

Başılıca köyüne ait en eski kayıtlar 1475 yılında hazırlanan defterde yer almaktadır. Köy nüfusu hakkındaki veriler, defterlerde sırasıyla 1475 yılında 28 hane, 6 mücerred, 1 muaf, toplam 35 nefer; 1512 yılında 40 hane, 5 mücerred, 5 muaf, toplam 50 nefer; 1529 yılında 32 hane, 18 mücerred, 3 muaf, toplam 53 nefer şeklinde verilmiştir. 1573 yılında karyenin nefer sayısı 60 olarak kaydedilmiştir. Görüldüğü gibi köyün hane ve nefer sayısı defterlerin yıllarına paralel olarak artış göstermiştir.

Başılıca karyesinde kazada yetiştirilen ürünlerin hemen hepsi yetişmekteydi. Bunlar arasında buğday, arpa, nohut, keten, kendir, pamuk, burçak, bürölce sayılabilir.

Başköprü¹⁶³

Başköprü karyesi ilk olarak 1461 yılına ait sayımda yer almaktadır. 1461 yılında 27 hane, 1 mücerred, 28 nefer; 1475 yılında 49 hane, 13 mücerred, 1 muaf, 63 nefer; 1512 yılında 97 hane, 20 mücerred, 5 muaf, 122 nefer ve son olarak 1529 yılında 67

¹⁶¹ BOA. TD, nr. 1/1M, s.95; nr. 87, s.277; nr. 148, s.468; nr.166, s.437

¹⁶² BOA. TD, nr. 8, s.258; nr. 87, s.296; nr. 148, s.490; nr.166, s.439

¹⁶³ BOA. TD, nr. 1/1M, s.103; nr. 8, s.280; nr. 87, s.289; nr. 148, s.481; nr.166, s.439

hane, 43 mücerred, 1 muaf, 111 nefer ihtiva eden köyün nüfusu, ilk defterden son deftere kadar yaklaşık olarak dört kat artmıştır.

Bekâr Deresi¹⁶⁴

Bekâr Deresi karyesi ismi ilk defa TD129 numaralı 1573 yılına ait tahrir defterinde yer almaktadır. Tahrir kayıtlarına göre bu karye İmanlı karyesinden ayrılarak oluşmuştur. 15 tanesi mücerred olmak üzere 31 nefer ihtiva etmektedir.

Bey¹⁶⁵

Bu köye ait ilk bilgiler 1512 yıla ait defterde yer almaktadır. Önceki defterlerde köyün adı zikredilmemektedir. 1512 yılındaki verilere göre 66 hane, 7 mücerred ve 10 muaftan oluşan 83 neferlik karye, 1529 yılında ise 58 hane, 23 mücerred ve 2 muaf şeklinde kaydedilmiştir. 1512 yılında 83 olan nefer sayısı 1529 yılında 82'ye düşmüştür. 1573 yılında ise köyün nefer sayısı 90 olarak kaydedilmiştir. Karye nüfusu 8 neferlik artış göstermiştir. Günümüzde Aydın İlinin Köşk ilçesine bağlı bulunan Beyköy, büyük ihtimalle defterimizde yer alan Bey karyesidir. Karye günümüze kadar ulaşan nadir karyeler arasındadır.

Beykürü¹⁶⁶

Bu köye ait ilk bilgiler 1512 yıla ait defterde yer almaktadır. Önceki defterlerde köyün adı zikredilmemektedir. 1512 yılına ait veriler 14 hane ve 4 mücerred şeklindedir, 1529 yılında ise köy 9 hane ve 5 muaftan oluşmaktadır. İki defterdeki veriler ışığında nefer sayısı 18'en 14'e düşmüştür. 1573 yılı kayıtlarına göre karye 20 nefer ihtiva etmektedir. Son tahrirden sonra karye nüfusu 6 neferlik artış göstermiştir.

Beykürü karyesinde pamuk, keten, kendir, arpa, buğday, bürülce, nohut, burçak, darı, mercimek gibi zirai ürünler yetişmekteydi. Ayrıca karyede susam da yetiştirilmekteydi.

¹⁶⁴ TKGM. KK. TD, nr. 129, s.169

¹⁶⁵ BOA. TD, nr.87, s.276; nr. 148, s.466; nr.166, s.437

¹⁶⁶ BOA. TD, nr.87, s.275;nr. 148, s.465; nr.166, s.437

Bozalan¹⁶⁷

Bozalan karyesi ismi ilk defa TD 129 numaralı defterde yer almaktadır. 1573 yılında hazırlanan bu deftere göre Bozalan karyesi 17 tanesi mücerred olmak üzere 35 neferlik bir karyedir. Önceki dört defterimizde ismi yer almayan karye 166 numaralı muhasebe-i vilayet-i Anadolu defterinde Birgi kazasına bağlı Bozalan mezraası olarak kaydedilmiştir.

Bozdoğan¹⁶⁸

Bozdoğan karyesine ait ilk bilgilere 1573 yılında hazırlanan tahrir defterinde ulaşıyoruz. Önceki defterlerde ismi yer almayan karyenin 166 numaralı deftere göre bir kaza olduğunu sonraki yıllarda ise karye haline geldiğini görüyoruz. Karye, 14 tanesi mücerred olmak üzere toplamda 36 neferlik bir karyedir.

Bugün Aydın iline bağlı Bozdoğan ilçesi bulunmaktadır. 16. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan Bozdoğan karyesi, nüfus bakımından büyümüş ve günümüzde köy kategorisinden çıkarak ilçe halini almıştır.1990 sayımına göre toplam nüfusu 34.429 olup, 8.034'ü ilçe merkezinde 26.395'i köylerde yaşamaktadır. Merkez bucağa bağlı 42 köyü vardır. Yüzölçümü 849 km² olup, nüfus yoğunluğu 41'dir. İlçe toprakları Büyük Menderes Vadisine bağlanan Akçay Ovası ile bunu doğu ve batıdan çeviren dağlardan meydana gelir. Karıncalı ve Madran dağları arasında akan Akçay, ilçenin en önemli akarsuyudur. Akçay üzerinde kurulmuş olan Kemer Baraj Gölünün bir bölümü ilçe topraklarında yer alır. Ekonomisi tarıma dayalıdır. Başlıca tarım ürünleri pamuk, susam, kendir, tütün, tahıllar, baklagillerdir. Meyvecilik ve sebzeçilik gelişmiştir. Üzüm, incir, zeytin ve elma en çok yetiştirilen meyvelerdir. İlçede tuğla ve tarım aletleri üreten küçük işletmeler vardır. El dokumacılığı gelişmiştir. İlçe merkezi Madran Dağı eteklerindeki iki tepe üzerinde kurulmuştur. İlçe; içinden güneybatı, kuzeydoğu istikametinde geçen küçük bir dere vadisi boyunca gelişmektedir. Bozdoğan belediyesi, 1886'da kurulmuştur. İl merkezine 76 km mesafededir.¹⁶⁹

¹⁶⁷ TKGM. KK. TD, nr.129, s. 152; BOA. TD, nr.166, s. 427

¹⁶⁸ TKGM. KK. TD, nr. 129, s.153; BOA. TD, nr.166, s.470, 471, 472

¹⁶⁹<http://www.cografya.gen.tr/tr/aydin/ilceler.html> (19.06.2014- 11:31)

Burgazköylü¹⁷⁰

Burgazköylü karyesine ait ilk bilgiler TD129 numaralı 1573 yılında hazırlanan tahrir defterinde yer almaktadır. Burgazköylü karyesi de Teklü karyesi gibi Germiyancık Karyesinden ayrılmış olmuştur. Defterdeki sayısal verilere göre karye 6 tanesi mücerred olmak üzere 13 nefer ihtiva etmektedir.

Burgazköylü karyesinde yetişen ürünlere baktığımızda arpa, buğday, pamuk, keten, kendir, börülce, nohut, darı, burçak, mercimek gibi ürünlere rastlıyoruz.

Celallü¹⁷¹

Cellallü karyesine ait ilk bilgiler 1461 yılındaki defterde yer almaktadır. 1461 ve 1475 yılında karyeye dair veriler iki kez kaydedilmiştir. Biz bu iki deftere ait sayısal verilerin toplamlarını alarak tüm defterleri değerlendirdik. Hane, muaf ve mücerred toplamları alındığında, köydeki nefer sayısı 1461 yılında 41; 1475 yılında 72; 1512 yılında 97 ve 1529 yılında 65'tir. İlk üç deftere bakılınca artış gösteren nefer sayısı 1529 yılında sekteye uğramıştır. 1573 yılında yapılan tahrirde ise nefer sayısı 145 olarak kaydedilmiştir. Bu da köy nüfusunda iki kattan fazla artış meydana geldiğini göstermektedir.

Pamuk, keten, kendir, arpa, buğday, börülce, nohud, darı ve burçak karyede yetişen ürünlerden bazılarıdır.

Cevrişli¹⁷²

Karyeye ait ilk bilgileri 1461 yılına ait 1/1M numaralı defterden öğreniyoruz. Cevrişli köyü, 1461 yılı verilerine göre 19 hane ve 1 muaf olmak üzere toplam 20 nefer ihtiva ediyordu. 1475 yılındaki sayıma göre köydeki hane sayısı 12, mücerred sayısı da 5'tir, toplamda 17 nefer etmektedir. 1512 yılına ait deftere göre 32 hane, 5 mücerred ve 8 muaftan oluşan 45 neferlik bir karyedir. 1529 yılında ise nefer sayısı 28 hane, 9 mücerred ve 14 muaftan oluşmak üzere 51'e yükselmiştir. 1573 yılında ise karye nüfusu 7 nefer azalma göstererek 44 nefer şeklinde kaydedilmiştir.

¹⁷⁰ TKGM. KK. TD, nr.129, s.160

¹⁷¹ BOA. TD, nr. 1/1M, s.98; nr. 8, s.270-284; nr. 87, s.306; nr. 148, s.503; nr.166, s.439

¹⁷² BOA. TD, nr. 1/1M, s.118; nr.8, s.285; nr. 87, s. 285; nr.148, s.477; nr.166, s.438-439

Kazaya ait defterlere bakıldığında yetişen hemen hemen tüm ürünler Cevrişlü Karyesi'nde de yetiştirilmekteydi. Bunlardan bazıları arpa, buğday, keten, kendir, pamuk, börülce, nohut, darı ve burçaktır.

Çayır ve Canpaşa¹⁷³

1461, 1475 ve 1512 yıllarına ait defterlerde yer alan Çayır ve Canpaşa karyeleri iki farklı köy olmakla birlikte mahsul ve alınan öşür bilgileri birlikte verilmiştir. Karyelere ait nüfus bilgisi defterlerde yer almamaktadır. İlk bilgilere 1461 yılına ait tahrir defteri ile ulaştığımız Çayır ve Canpaşa karyeleri 1529 yılına ait TD148 numaralı defterde birlikte yer almamakta, sadece çayır karyesinin adı zikredilmektedir. 1573 yılında hazırlanan TD129 numaralı defterde nefer sayısı 3 olarak kaydedilmiş ve önceki defterlerde olduğu gibi mahsul ve vergi bilgileri verilmiştir.

Tahrir defterlerinde yer alan verilere göre bu karyelerde buğday, arpa, keten, kendir üretimi yapılmaktaydı.

Çayır¹⁷⁴

Adına 1529 yılına ait TD148 numaralı defterde rastladığımız Çayır karyesi büyük olasılıkla önceki defterlerde yer alan Çayır- Canpaşa karyelerinden biridir. Büyük olasılıkla Canpaşa karyesi yok olmuş bu nedenle Çayır karyesi tek başına kaydedilmiştir. Karye 1529 yılına ait defterde 6 hane olarak kaydedilmiştir.

Çeltükçü¹⁷⁵

Çeltükçü karyesine ait ilk bilgilere 1512 yılında hazırlanan TD87 numaralı defterden ulaşıyoruz. 1512 yılında karye bünyesinde 34 hane, 1 mücerred bulundurmakta, toplamda 35 neferden oluşmaktadır; 1529 yılına ait deftere göre ise 31 hane ve 10 muafı barındıran 41 neferden oluşmaktadır. 1573 yılında Çeltükçü ve Köstenlü karyelerine ait veriler birlikte kaydedilmiştir. Buna göre nefer sayısı 43'tür fakat Çeltükçü'ye ait nefer sayısının tam olarak kaç olduğunu bilemiyoruz. 166 numaralı defterde yer alan kayıtlara göre Bozdoğan kazasına bağlı Çeltükçü adında bir

¹⁷³ BOA. TD, nr. 1/1M, s.97; nr. 8, s.264; nr. 87, s.283; nr.166, s.438

¹⁷⁴ BOA. TD, nr. 148, s.475; nr.166, s.438

¹⁷⁵ BOA. TD, nr. 87, s. 271; nr. 148, s.461; nr.166, s. 437,439

karye bulunmaktadır. Güzelhisar'a bağlı Çeltükçü karyesi ile aynı adı taşımaktadır fakat aynı karye değildir.

Çeltükçü karyesinde yetişen ürünlere baktığımızda palamut dikkati çekmektedir. Kazada buğday, arpa, pamuk, keten ve kendir çoğu neredeyse tüm karyelerde yetişirken palamut çok az yerde yetişmektedir. Palamut yetişen yerlerden biri de Çeltükçü Karyesi'dir.

Dabaklu¹⁷⁶

Dabaklu karyesi sadece 1461 yılında hazırlanmış 1/1M numaralı defterde yer almakta, diğer dört defterde ismi zikredilmemektedir. 78 hane ve 2 muaf içeren karye, 80 neferlik bir karye idi. Zamanın sayısal verilerine göre büyük bir karye olduğu düşünülen karyenin sonraki defterlerde yer almaması isminin değişmiş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Diğer seçenek olan karyenin yok olmuş olma ihtimali, öncekine nazaran daha düşüktür.

Danişmendlü¹⁷⁷

Danişmendlü karyesi de bazı diğer karyeler de olduğu gibi önceki defterlerde Güzelhisar'a bağlı karyeler arasında zikredilmemiştir. 166 numaralı deftere baktığımızda karyenin Ayasuluğ kazasına bağlı bir karye olduğunu görüyoruz. Büyük ihtimalle 16. yy başlarında Ayassuluğ'a bağlı olan karye 16.yy sonlarına doğru Güzelhisar kazası topraklarına dâhil olmuştur. Karyeye ait ilk bilgilere 1573 yılında hazırlanan TD129 Numaralı tahrir defterinde rastlıyoruz. 13 neferlik karyenin 8 tanesi mücerred iken, muaf ve hane bilgilerine yer verilmemiştir.

Davilye¹⁷⁸

Davliye ya da Tavliye şeklinde telaffuz edilmesi mümkün olan karyeye ait en eski bilgilere 1461 yılına ait defterde rastlıyoruz. Karye 1461, 1475, 1512 ve 1529 yıllarına ait dört defterde yer almakta ve nüfusça kazanın en büyük karyesi durumundadır. Bunun yanı sıra Mescid, Kilise, Kızılca, Başköprü, Gökçekuş gibi pek

¹⁷⁶ BOA. TD, nr.1/1M, s.89

¹⁷⁷ TKGM. KK. TD, nr. 129, s. 172; BOA. TD, nr.166, s.410

¹⁷⁸ BOA. TD, nr. 1/1M, s.10; nr. 8, s.278; nr. 87, s.286; nr. 148, s.478; nr.166, s.439

çok karye Davliye karyesine tabi şeklinde zikredilmektedir. 1461 ve 1475 yıllarına ait sayımlarda nefer sayısı 30 iken 1512 yılında 1562'ya, 1529 yılında da 170'e yükselmiştir. 15.yy'ın sonu ile 16.yy'ın başı arasındaki bu nüfus farkının sebebini kestirmek zor.

Karyeye dair sayısal verilerin yer aldığı tahrir defterlerine bakarak bölgede arpa, buğday, pamuk, keten, kendir, börülce, nohut, darı, burçak ve mercimek yetiştirildiği bilgisine ulaşıyoruz.

Debbağlı¹⁷⁹

Debbağlı karyesine ait ilk bilgileri 1475 yılına ait defterden ediniyoruz. Karye 1475 yılında 65 hane, 10 mücerred, 1 muaf olmak üzere 76 neferden oluşuyordu. 1512 yılına ait verilere göre 71 hane, 17 mücerred ve 7 muaf, toplamda 95 neferden oluşmaktadır. 1529 yılına gelindiğinde 70 hane, 43 mücerred ve 4 muaftan oluşan 117 neferlik bir karye haline gelmiştir. 1573 yılında ise nefer sayısı 80 olarak kaydedilmiştir. Bu da, karye nüfusunun azaldığını gösterir.

Debbağlı karyesinde de çoğu karyede olduğu gibi arpa, buğday, pamuk, keten, kendir, börülce, nohut, darı, burçak vb. bütün ürünler yetişmekteydi.

Depecük¹⁸⁰

Depecük karyesine ait ilk ve tek bilgilerimiz 1461 yılında hazırlanan 1/1M numaralı defterde yer almaktadır. Karyeden sonraki defterlerde söz edilmemiştir. 1530 yılına ait 166 numaralı defterde Ayasuluğ ve Çeşme kazalarına bağlı iki adet Depecük karyesi yer almaktadır fakat bunların bizim ele aldığımız karye olup olmadığını tahmin etmek güçtür. 1461 yılında karye 128 hane ve 34 muaftan oluşan 162 neferlik bir karyeydi. Daha sonraki defterlerde yer almaması isminin değişmiş olabileceği ihtimalini akıllara getirmektedir. Günümüzde Aydın ilinin merkeze bağlı beldelerinden biri de Tepecik beldesidir. 1461 yılından sonraki defterlerde yer almamasına rağmen, isim benzerliğinden dolayı günümüzdeki Tepecik beldesinin bu karye olduğu ihtimaller arasındadır.

¹⁷⁹ BOA. TD, nr. 8, s.261; nr.87, s.300; nr. 148, s.496; nr.166, s.439, 441; TKGM. KK. TD nr. 129, s. 166

¹⁸⁰ BOA. TD, nr. 1/1M, s.91; nr.166, s. 405, 415

Eğridere¹⁸¹

Eğridere karyesine ilk olarak 1475 yılına ait defterde rastlıyoruz. Karye 1475 yılında 8 hane, 4 mücerred, 1 muaf olmak üzere 13 nefer; 1512 yılında 13 hane, 1 mücerred, 1 muaf olmak üzere 15 nefer; 1529 yılında 10 hane, 11 mücerred olmak üzere 21 nefer ihtiva ediyordu. 1573 yılına gelindiğinde ise köy 23 neferden oluşuyordu.

Eğridere karyesinde yetişen ürünler arasında buğday, arpa, mercimek, nohut, burçak, pamuk, keten, kendir yer almaktadır.

Emirdoğan¹⁸²

Emirdoğan karyesi ilk olarak 1461 yılına ait 1/1M numaralı defterde yer almaktadır. 1461 yılında 26 haneden oluşan köy, 1475 yılında 21 hane, 11 mücerred, 2 muaf ihtiva etmektedir. 1512 yılına gelindiğinde 3 katın üzerinde bir artışla hane sayısı 78'e yükselir, 2 muafla birlikte nefer sayısı 80'dir. 1529 yılında ise hane sayısı 44, mücerred sayısı 23 ve muaf sayısı 1'dir. 1529 yılında 68 olan nefer sayısı önceki deftere göre azalma göstermiştir. 1573 yılına ait TD129 numaralı tahrir defterine baktığımızda karye nüfusunda ciddi bir azalma olduğunu görüyoruz. 1529 yılında 68 nefer ihtiva eden karye, 1573 yılında 10 neferlik bir karye haline gelmiştir. Karye nüfusu azalmasına rağmen karye varlığını günümüze kadar sürdürmüştür. Halen Aydın İl'inde merkeze bağlı Emirdoğan köyü yer almaktadır.

Tahrir defterlerinde yer alan veriler ışığında diğer tarım ürünlerinin yanı sıra palamut yetiştirilen diğer bir karye de Emirdoğan Karyesi'dir. Defterlerimizde yer alan karyeye ait vergi kayıtlarında pamuk, arpa, buğday, nohut, börülce, keten, kendir vb ürünlerin yanı sıra palamut vergisi alındığını da görüyoruz.

Emrudseki¹⁸³

Bu karyeye ilk defa 1573 yılına ait 129 numaralı tahrir defterinde rastlıyoruz. Önceki dört defterde karye yer almamaktadır. 1573 yılı tahrir defterine göre 6 tanesi mücerred, toplamda 14 neferlik küçük bir karyedir.

¹⁸¹ BOA. TD, nr. 8, s.287; nr. 87, s.304; nr.148, s.501; nr.166, s.438, 440

¹⁸² BOA. TD, nr. 1/1M, s.122; nr. 8, s.286, nr. 87, s.307; nr. 148, s.505; nr.166, s.439

¹⁸³ TKGM. KK. TD, nr. 129 s. 149

Erbeylü¹⁸⁴

Erbeylü karyesinin adının geçtiği ilk defter 1461 yılına ait defterdir. Karyeye ait veriler 1461 yılında 6 hane; 1475 yılında 21 hane, 11 mücerred ve 2 muaf; 1512 yılında 10 hane, 3 muaf; 1529 yılında 17 hane, 8 mücerred, 1 muaf şeklinde kaydedilmiştir. Görüldüğü gibi ilk üç deftere göre ortalama on civarı olan nefer sayısı 1529 yılında 26'ya yükselmiştir. 1573 yılına ait tahrir defterine göre ise karye 21 nefer ihtiva etmektedir. Erbeylü karyesi günümüze kadar varlığını sürdürmeye devam etmiş köyler arasındadır. Günümüzde Aydın'ın İncirliova ilçesine bağlı Erbeyli köyü olarak karşımıza çıkar.

Karyeye ait resim verilerine baktığımızda bölgede pamuk, keten, kendir, arpa, buğay, darı, nohut, börülce, burçak vb ürünlerin yetiştiğini görüyoruz.

Eskihisar¹⁸⁵

Eskihisar karyesine ait ilk bilgileri 1475 yılına ait defterden ediniyoruz. Karyede 1475 yılında hane sayısı 26, mücerred sayısı 7, muaf sayısı 2'dir, toplamda 35 nefer ihtiva etmektedir. 1512 yılında 69 hane, 12 mücerred, 13 muaf olmak üzere toplamda 94 nefer içermektedir. 1529 yılına ait kayıtlarda ise hane sayısı 55, mücerred sayısı 39 ve muaf sayısı 6'dır. Görüldüğü gibi 1475 yılında 35 olan nefer sayısı, 1529 yılına gelindiğinde 100'e yükselmiştir. 1573 yılında hazırlanan tahrir defterine bakıldığında ise nüfusun 15. yy son çeyreğindeki haline geri döndüğü görülür. Karyenin nefer sayısı 1573 yılında 33 olarak kaydedilmiştir. Eskihisar karyesi günümüzde Aydın ilinin Sultanhisar ilçesine bağlı bir köy olarak varlığını sürdürmektedir.

Eskihisar'da buğday, arpa, börülce, nohut, darı, mercimek gibi tarımsal ürünlerin yanı sıra susam da yetiştirilmekteydi.

¹⁸⁴ BOA. TD, nr. 1/1M, s.113; nr. 8, s.275; nr. 87, s.299; nr. 148, s.495; nr.166, s. 439

¹⁸⁵ BOA. TD, nr. 1/1M, s.111; nr. 8, s.265,nr. 8, s.283; nr. 87, s.309; nr. 148, s.507; nr. 166, s.439

Evhadlı¹⁸⁶

Evhadlı karyesine ait ilk bilgilere 1573 yılında hazırlanan 129 numaralı tahrir defterinde rastlıyoruz. Önceki defterlerde adı geçmeyen karye 5 muaf, 13 mücerred ve 27 nefer ihtiva eden küçük bir karyedir.

Eymür¹⁸⁷

Karyenin adına ilk olarak 1475 yılına ait defterde rastlamaktayız. 1475 yılında 32 hane, 6 mücerred, 2 muaf olmak üzere toplam 40 neferden oluşan Eymür, 1512 yılında 27 hane, 1 mücerred, 3 muaf olmak üzere toplamda 31 neferi ihtiva etmektedir. 1529 yılındaki verilere göre 56 hane, 13 mücerred, 1 muaf olmak üzere toplamda 70 neferlik bir karye haline gelmiştir. TD129 numaralı tahrir defteri kayıtlarına göre karye nüfusunda yaklaşık yüzde elli artış meydana gelmiş, karyenin nefer sayısı 123'e yükselmiştir.

Eymür Karyesi'nde buğday, arpa, pamuk, keten, kendir, börülce, nohut, darı, mercimek gibi tarımsal ürünlerin yanı sıra susam da yetiştirilmektedir.

Germiyancık¹⁸⁸

Karyeye ait ilk bilgiler 1461 yılına ait defterde yer almaktadır. Germiyancık karyesi de daha önce sözü edilen Davilye karyesi gibi kazanın çok nüfuslu karyelerindedir. 1461 yılında 53 nefer, 1475 yılında 59 nefer, 1512 yılında 124 nefer, 1529 yılında ise 152 nefer içerdiğini ve nüfusun gittikçe arttığını görmekteyiz. 1573 yılına ait son tahrir defterine bakıldığında karye nüfusunda ciddi bir azalma yaşandığı görülmektedir. Karyenin nefer sayısı 25 olarak kaydedilmiştir. Günümüzde Aydın'a bağlı Germencik isminde bir ilçe bulunmaktadır. Bu ilçe ile Germiyancık karyesinin isim benzerliği dikkat çekmektedir. Fakat elimizde bu karye ve ilçenin aynı yer olduğunu gösterir nitelikte kesin bilgi bulunmadığından yorumda bulunamıyoruz.

1990 sayımına göre toplam nüfusu 45.907 olup, 12.285'i ilçe merkezinde, 33.622'si köylerde yaşamaktadır. Merkez bucağa bağlı 17, Ortaklar bucağına bağlı 12

¹⁸⁶ TKGM. KK. TD, nr. 129, s.172

¹⁸⁷ BOA. TD, nr. 8, s.263; nr. 87, s.298; nr. 148, s.494; nr. 166, s. 439

¹⁸⁸ BOA. TD, nr. 1/1M, s. 114; nr. 8, s.269; nr. 87, s.292; nr. 148, s.485; nr.166, s.438

köyü vardır. Yüzölçümü 404 km² olup, nüfus yoğunluğu 116'dır. İlçe toprakları Büyük Menderes Havzasında yer alır. Kuzeyden Aydın Dağları, batıdan Durmuş Dağı ile çevrilidir. Aydın dağlarından doğan irili ufaklı birçok akarsu, Büyük Menderes Nehrine katılır. Ekonomisi tarıma dayalıdır. Başlıca tarım ürünleri buğday, pamuk, zeytin, incir, susam ve meyan köküdür. Tahin, helva, zeytin ve susam yağı fabrikaları, incir işletmeleri, pamuk çırçır fabrikaları tuğla ve kiremit ocakları, un fabrikaları ve buz fabrikası başlıca sanayi kuruluşlarıdır. İlçe merkezi İzmir-Aydın karayolu üzerinde kurulmuştur. İl merkezine 21 km mesafededir. İzmir-Aydın demiryolu ilçenin kuzeyinden geçer. Germencik belediyesi 1914'te kurulmuştur.¹⁸⁹

Defterlerimizde yer alan vergi verileri ışığında karyede buğday, arpa, pamuk, keten, kendir, darı, börülce, nohut, burçak vb ürünlerin yanı sıra susamın da yetiştirildiğini görüyoruz.

Gökçekiriş¹⁹⁰

Gökçekiriş karyesine ait ilk bilgilerimizi 1461 yılına ait defterden alıyoruz. 1461 yılında karye 14 neferden; 1475 yılında 25 neferden; 1512 yılında 38 neferden ve 1529 yılında ise 29 neferden oluşmaktadır. 1573 yılında hazırlanan tahrir defterinde ise Gökçekiriş karyesine dair bilgilere rastlamıyoruz.

Güzelce¹⁹¹

Güzelce karyesine ait ilk bilgilere 1573 yılında hazırlanan TD129 numaralı tahrir defterinden ulaşıyoruz. 166 numaralı defterden edindiğimiz bilgilere göre önceki defterlerde yer alan Debbaglı karyesi isim değiştirerek Güzelce karyesi şeklinde kaydedilmiştir. Güzelce, 25 mücerred ve 1 imam ihtiva eden 92 neferlik büyük bir karyedir. Güzelce karyesi günümüzde Aydın'ın Nazilli ilçesine bağlı Güzel Köy adıyla varlığını sürdürmektedir.

¹⁸⁹<http://www.cografya.gen.tr/tr/aydin/ilceler.html> (19.06.2014- 11:30)

¹⁹⁰ BOA. TD, nr. 1/1M, s.104; nr. 8, s.281; nr. 87, s.290; nr. 148, s.482; nr.166, s. 439

¹⁹¹ TKGM. KK. TD, nr. 129, s.166

Haldır¹⁹²

Haldır karyesine ait ilk bilgilere 1573 yılına ait tahrir defterinde rastlıyoruz. Önceki defterlerde adı geçmeyen karye, yeni kurulmuş 45 neferlik bir karyedir.

Karyede az miktarda da olsa buğday, arpa, pamuk, keten, kendir nohut, börülce, burçak, mercimek gibi ürünler yetiştirilmiş ve vergiye tabi tutulmuştur.

Halife¹⁹³

Halife karyesi hakkındaki ilk bilgileri 1475 yılına ait defterden ediniyoruz. 1475 yılında köyde 26 hane, 9 mücerred ve 1 muaf bulunuyordu; nefer sayısı ise 36 idi. 1512 yılına gelindiğinde hane sayısı 24, mücerred sayısı 3 ve muaf sayısı 4 olmak üzere, nefer sayısı 31'e düşmüştür. 1529 yılında yapılan sayıma göre karyenin hane sayısı 21 ve mücerred sayısı 16'dır. Toplam nefer sayısı ufak bir artışla 37'ye yükselmiştir. 1573 yılına gelindiğinde şehzade hassı¹⁹⁴ olarak kaydedilen Halife karyesi 20 tanesi mücerred olmak üzere 51 nefer ihtiva ediyordu.

Karyede buğday, arpa, börülce, nohut, burçak, mercimek, pamuk, keten, kendir gibi bölgenin önemli tarım ve sanayi ürünleri yetiştiriliyordu.

Hurşid¹⁹⁵

Hurşid karyesine ait ilk bilgilere 1461 yılına ait tahrir defterinde rastlıyoruz. Karye 1461 ve 1475 yıllarına ait defterlerde Hurşid ismiyle kaydedilirken, 1512 ve 1529 yıllarına ait defterlerde Hurşidlü şeklinde kaydedilmiştir. Karyenin 1461 yılındaki hane sayısı 13, muaf sayısı 2, nefer sayısı 15'tir. 1475'te ise sayısal verileri 18 hane, 2 mücerred, 1 muaf, 21 nefer şeklindedir. 1512 yılında yapılan sayımda hane sayısı 29, mücerred sayısı 8, muaf sayısı 5 olarak kaydedilmiştir. 42'ye ulaşan nefer sayısında önceki deftere göre iki kat artış olduğunu tahmin ediyoruz. 1529 yılına ait son defterimizde ise hane sayısı 34, mücerred sayısı 18 muaf sayısı 1 olarak verilmiştir.

¹⁹² TKGM. KK. TD, nr. 129, s. 174

¹⁹³ BOA. TD, nr. 8, s.259; nr. 87, s.293; nr.148, s.486; nr.166, s.439

¹⁹⁴Osmanlı toprak sistemi içerisinde yıllık geliri 100 000 akçeden fazla olan miri toprağa "Has" denirdi. Padişaha, divan üyelerine, beylerbeylerine, şehzadelere ve sancak beylerine tahsis edilen bu topraklar *padişah hassı, şehzade hassı* şeklinde adlandırılırdı.

¹⁹⁵ BOA. TD, nr. 1/1M, s.116; nr. 8, s.287; nr. 87, s.303; nr. 148, s.500; nr.166, s. 439, 442

Nefer sayısının 53'e yükselmesi karyedeki nüfusun düzenli olarak artmakta olduğunu kanıtlar. 1573 yılına ait defterde de karye ismi Hurşidlü şeklinde kaydedilmiştir. Karye 1573 yılında 84 nefer ihtiva etmektedir. Görüldüğü gibi karye nüfusu beş tahrir boyunca düzenli olarak artmıştır.

Hurşid karyesinde yetiştirilen ürünlere bakılacak olursa, karye de buğday, arpa, pamuk, keten, kenevir ve baklagiller yetiştirilmekteydi.

İlyasbeylü¹⁹⁶

İlyasbeylü karyesi 1461 yılına ait ilk defterden itibaren kayıt altında tutulan nüfus bakımından küçük bir karyedir. Karyedeki nefer sayısı 1461 yılında 15; 1475 yılında 10; 1512 yılında 13 ve son olarak 1529 yılında 9 olarak hesaplanmaktadır. 1573 yılına ait deftere göre ise karye 12 nefer ihtiva etmektedir. Bu da bize karyenin hane ve nefer sayıları bakımından ufak çaplı bir karye olduğunu fakat varlığını sürdürmeye devam ettiğini gösterir.

İlyasbeylü karyesinde de kaza genelinde yetişen arpa, buğday, keten, kendir, nohut, mercimek, burçak, börülce gibi hemen her ürün yetiştiriliyordu.

İmanlu¹⁹⁷

İmanlu karyesine ait ilk bilgilere 1461 yılında hazırlanan 1/1M numaralı defterden ulaşıyoruz. Karye nüfus bakımından beş defter boyunca düzenli olarak artış göstermekte ve Güzelhisar kazasının en kalabalık karyeleri arasına girmektedir. 1461 yılında 54 hane, 1 muaf, yani toplamda 55 nefer ihtiva eden karye, 1475 yılında 55 hane, 6 mücerred, 3 muaf, yani 64 neferden oluşmaktadır. 1512 ve 1529 yıllarına ait defterlerine baktığımızda karyenin nüfusunun önceki iki sayıya göre iki kat artış göstermiştir. 1512 yılında hane sayısı 104, mücerred sayısı 10, muaf sayısı 13 şeklinde kaydedilmiştir; karyenin nefer sayısı da 127'ye yükselmiştir. 1529 yılı kayıtlarına göre karye 11 hane, 39 mücerred ve 8 muaf ihtiva etmektedir. 158'e ulaşan nefer sayısı, karyenin nüfusunda meydana gelen büyük artışı kanıtlar niteliktedir. Karye nüfusu

¹⁹⁶ BOA. TD, nr. 1/1M, s.106; nr. 8, s.266; nr. 87, s.308; nr. 148, s.506; nr.166, s.439

¹⁹⁷ BOA. TD, nr. 1/1M, s.120; nr. 8, s.273; nr. 87, s.302; nr. 148, s.498; nr.166, s.438

giderek artmaya devam etmiş, 1573 yılına ait tahrir defterinde karyenin nefer sayısı 171 olarak kaydedilmiştir.

Defterlerimizde kaydedilen resimlere bakarak, İmanlu karyesinde ciddi bir keten kendir üretiminin olduğunu ve bunun yanı sıra buğday, arpa, baklagil ve pamuk yetiştirildiğini söyleyebiliriz. Ayrıca karyede palamut yetiştirilen nadir yerlerden biri de İmanlu karyesidir.

Ilıpınar¹⁹⁸

Bu karyeye ait ilk bilgilere 1573 yılında hazırlanan tahrir defterinden ulaşıyoruz. Önceki defterlerde adı geçmeyen bu karye yüksek ihtimalle 1529 yılından sonraki bir tarihte kurulmuştur. 36'sı mücerred olan 70 neferlik karyede hane ve muaf bilgileri yer almamaktadır.

Kadı¹⁹⁹

Kadı karyesinin adına ilk olarak 1475 yılına ait defterde rastlıyoruz. Fakat 1461 yılına ait defterde yer alan Kadıköy isimli karyenin sonraki defterlerde Kadı şeklinde kaydedilmiş olması ihtimali yüksektir. Çünkü ilk defterde Kadı ismi zikredilmediği gibi sonraki defterlerde de Kadıköy adında karye yer almamaktadır. Nüfusa ait sayısal verilerin ve isimlerinin de benzerlik göstermesi bu ikisinin aynı karye olduğu düşüncesini kuvvetlendirir. Kadıköy karyesi 1461 yılında 20 hane ve 1 muaf olmak üzere 21 neferden oluşmaktaydı. 1475 yılına ait deftere göre Kadı Karyesi 21 hane, 2 mücerred ve 1 muaf, toplamda da 24 nefer ihtiva ediyordu. 1512 yılındaki sayımın sayısal verilerine göre hane sayısı 14, mücerred sayısı 1, muaf sayısı 2 olmak üzere toplam nefer sayısı 17'ye düşmüştür. 1529 yılında yapılan sayımda hane sayısı 13, mücerred sayısı 3 olarak kaydedilmiş, nefer sayısı 16'ya düşmüştür. Kadı karyesinin nefer sayısı 1573 yılında 51 olarak kaydedilmiştir. Bu da son tahrire göre nüfusta artış olduğunu kanıtlar. Günümüzde Aydın merkeze bağlı Kadıköy adındaki karye de bu karyedir.

¹⁹⁸ TKGM. KK. TD, nr.129 s. 172

¹⁹⁹ BOA. TD, nr.8, s.274; nr. 87, s.298; nr. 148, s.493; nr.166, s.439

Kadı karyesine ait vergi kayıtlarını incelediğimizde bölgede buğday, arpa, pamuk, baklagil ve keten, kendir üretimi yapıldığını ve her karyede yetişmeyen susamın da yetiştirildiğini görüyoruz.

Kadıköy²⁰⁰

Bu karyeye ait ilk ve tek bilgiler 1461 yılına ait defterde yer almakta ve karyenin sonraki üç defterde adı geçen Kadı karyesi ile aynı karye olduğu düşünülmektedir. Karyeye ait sayısal veriler yukarıda Kadı karyesi bahsedilirken verilmiştir. Kuvvetli ihtimallerle karye-i kadı ve karye-i Kadıköy aynı köyü ifade eder, yalnızca defterlerde farklı isimlerle kaydedilmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi karye günümüzde Aydın iline bağlı bir köy olarak varlığını sürdürmektedir.

Kalburcu²⁰¹

Bu karye ilk olarak 1512 yılında hazırlanan TD87 numaralı defterde yer almaktadır. 1461 ve 1475 yıllarına ait ilk iki defterimizde adı geçmemektedir. Kalburcu köyü 1512 yılında 19 hane ve 2 mücerreden oluşan 21 neferlik bir karyeydi. 1529 yılındaki verilere göre hane sayısı 13'e, mücerred sayısı 3'e düşmüş; 16 neferlik bir karye halini almıştır. 1573 yılında ise karyedeki nefer sayısı 23'e yükselmiştir.

Kalburcu karyesinde yetişen ürünler arasında buğday, arpa, baklagiller ve çok az miktarlarda pamuk, keten ve kendir bulunmaktadır.

Karabağ²⁰²

Karabağ karyesine ait ilk bilgilere 1512 yılına ait tahrir defterinden ulaşıyoruz. Karye 1512 yılında 20 hane yani 20 nefer; 1529 yılında ise 19 hane ve 3 mücerred yani 23 nefer ihtiva ediyordu. 1573 yılına gelindiğinde ise karye nüfusu pek farklılık göstermemiş, 21 neferlik bir karye olarak kaydedilmiştir. Karabağ karyesi Aydın'ın İncirlioiva ilçesine bağlı Karabağ köyü olarak varlığını sürdürmektedir.

Kaza genelinde yetişen buğday, arpa, burçak, börülce, nohut, pamuk, keten, kendir gibi ürünlerin hepsi Karabağ karyesinde de yetiştiriliyordu.

²⁰⁰ BOA. TD, nr. 1/1M, s.112

²⁰¹ BOA. TD, nr. 8, s.271; nr. 87, s.296; nr.166, s.439

²⁰² BOA. TD, nr. 87, s.274; nr. 148, s.464; nr.166, s. 437

Kayacık²⁰³

Kayacık karyesi, Köstenlü ve Çeltükçü karyesinden ayrılarak oluşmuş bir karyedir. Karyeye ait ilk bilgiler 1573 yılında hazırlanan TD129 Numaralı tahrir defterinde yer almaktadır. Karye 32 tanesi mücerred olmak üzere toplamda 79 nefer ihtiva etmektedir.

Kaynak²⁰⁴

Kaynak karyesi ilk defterden itibaren adı geçen nüfus bakımından orta çaplı karyeler arasındadır. Karyeye ait sayısal veriler 1461 yılında 15 hane, 1 muaf, 16 nefer; 1475 yılında 12 hane, 3 mücerred, 15 nefer; 1512 yılında 18 hane, 4 mücerred, 3 muaf, 25 nefer; 1529 yılında ise 16 hane, 10 mücerred, 1 muaf, 27 nefer şeklindedir. Kaynak karyesinde 1529 yılından itibaren nüfus artışı meydana gelmiştir. 1573 yılı verilerine göre karyenin nefer sayısı 60'a yükselmiştir.

Kaynak karyesi de susam yetişen ve defterlerde kaydı tutulan nadir karyelerden biri olmakla birlikte, bölgede arpa, buğday, burçak, nohud, mercimek, pamuk, keten, kendir gibi diğer ürünler de yetiştiriliyordu.

Kepez²⁰⁵

Kepez karyesi ilk defa 1573 yılında hazırlanan 129 numaralı tahrir defterinde yer almaktadır. 13 neferden oluşan karyede, 6 mücerred bulunmakta, muaf ve hane sayılarına ait veriler yer almamaktadır. Günümüzde Kepez, Antalya'nın üç merkez ilçesinden biri olup Aydın'a 302 km uzaklıktadır.

Kepez karyesine ait verilere baktığımızda az miktarda pamuk ve keten, kendir ile arpa, buğday üretiminin olduğunu görüyoruz.

²⁰³ TKGM. KK. TD, nr. 129, s. 165

²⁰⁴ BOA. TD, nr. 1/1M, s.88; nr. 8, s.257; nr. 87, s.283; nr. 148, s.475; nr. 166, s. 438

²⁰⁵ TKGM. KK. TD, nr. 129, s.152

Geyganlu²⁰⁶

Karyeye ait ilk bilgiler 1/1M numaralı defterde yer almaktadır. 1461 yılında karyenin hane sayısı 2, nefer sayısı 2'dir. 1573 yılına ait defterde de karyenin nefer sayısı değişmemiş, 2 olarak kaydedilmiştir.

Nüfus bilgilerinden de anlaşılacağı gibi az nüfuslu bu karyede az miktarda pamuk, keten, kendir ve arpa, buğday gibi ürünler yetişiyordu.

Kıralan²⁰⁷

Kıralan karyesine ait en eski bilgiler 1573 yılına ait tahrir defterinde yer almaktadır. Önceki dört defterde adı geçmeyen karye, 1529 yılından sonra kurulan karyeler arasındadır. 1 muaf ve 7 mücerred ihtiva eden karye, 20 neferden oluşmaktadır.

Kızılca²⁰⁸

Kızılca karyesi bugün Aydın'ın Bozdoğan ilçesine bağlı bir köy olarak varlığını sürdürmektedir. Kızılca karyesine ait ilk bilgilere 1461 yılına ait defterden ulaşıyoruz. 1461 yılına ait tahrir defterinde bir adet Kızılca Karyesi yer alırken; sonraki üç defterde ikişer adet Kızılca Karyesi yer almakta ve her ikisi içinde yeni sayısal veriler kaydedilmiş bulunmaktadır. Burada karyeye ait bilgileri verirken defterde geçen iki verinin toplamını vereceğiz. 1461 yılında Kızılca Karyesi 27 hane, 1 mücerred, 1 muaf yani toplamda 29 nefer ihtiva ediyordu. Son üç defterdeki ikişer adet Kızılca Karyesi sayısal verileri toplamları ise 1475 yılında 69 hane, 11 mücerred, 3 muaf, 83 nefer; 1512 yılında 83 hane, 21 mücerred, 6 muaf, 110 nefer; 1529 yılında ise 33 hane, 65 mücerred, 2 muaf, 100 nefer şeklindedir. Kızılca karyesine ait nefer sayısı 1573 yılına ait tahrir defterinde 90 nefer şeklinde kaydedilmiştir. Bu da ilk dört sayımda artış gösteren karye nüfusunda azalma meydana geldiğini gösterir.

Kazanın en eski karyelerinden biri olan Kızılca'da buğday, arpa, pamuk, mercimek, nohut, börülce, keten, kendir ürünlerinin yanısıra palamut da yetişiyordu.

²⁰⁶ BOA. TD, nr. 1/1M, s.119; nr. 8, s.272; nr. 87, s.297; nr. 166, s. 439

²⁰⁷ TKGM. KK. TD, nr. 129 s. 174

²⁰⁸ BOA. TD, nr. 1/1M, s.103; nr. 8, s.260-279; nr. 87, s.288-294; nr. 148, s.481-489; nr.166, s. 439, 441

Kızılcaköy²⁰⁹

Günümüzde Aydın'ın Köşk ilçesine bağlı Kızılcaköy bahsini ettiğimiz Kızılcaköy karyesidir. Kızılcaköy Karyesine ait ilk bilgiler 1512 yılına ait TD87 numaralı defterde yer almaktadır. 1512 yılında karye 26 hane, 4 mücerred, 6 muaf yani toplamda 36 nefer ihtiva eden bir karye iken; 1529 yılında 39 hane, 21 mücerred, 5 muaf olmak üzere toplam 65 nefer barındıran bir karye halini almış, nüfus sayısını artırmıştır.1573 yılına gelindiğinde de karyenin nefer sayısı 94'e yükselmiştir. Karye varlığını günümüze kadar sürdürmeye devam etmiştir. Günümüzde Köşk ilçesine bağlı bir köy olarak varlığını sürdürmektedir.

Kılar²¹⁰

Kılar karyesine ait ilk bilgiler 1461 yılında hazırlanan defterde yer almaktadır. 1512 ve 1529 yıllarına ait sayımlarda da adı geçen karye 1475 yılına ait TT08 numaralı tahrir defterinde yer almamaktadır. Karyenin sayısal verileri 1461 yılında 22hane, 22 nefer; 1512 yılında 44 hane, 5 mücerred, 3 muaf, 52 nefer; 1529 yılında ise 40 hane, 19 mücerred, 3muaf, 62 nefer şeklinde kaydedilmiştir.1573 yılına ait tahrire göre nüfus artışı görülen karyelerden biri de Kılar karyesidir. 1573 yılında şehzade hassına dâhil olan karyenin nefer sayısı 157 olarak kaydedilmiştir. Bu da karye nüfusunda önceki tahrire göre iki kattan fazla artış meydana geldiğini kanıtlar.

Tahrir defterlerimizde yer alan vergi kayıtları ışığında karyede kaza genelinde yetişen arpa, buğday, pamuk, keten, kendir gibi bütün ürünler yetiştiriliyordu.

Kilise²¹¹

Kilise karyesi 1461, 1475 ve 1512 yıllarına ait tahrir defterlerinde zikredilmektedir. 1461 yılı verilerine göre 28 hane, 2 mücerred, 1 muaf olmak üzere 31 nefer ihtiva eden karye; 1475 yılında 35 hane, 3 mücerred, 2 muaf olmak üzere toplamda 40 nefer ihtiva etmiştir. 1512 yılında ise 53 hane, 9 mücerred, 6 muaf olmak üzere 68 nefer barındıran bir karye halini almıştır. Aralarında 17 yıllık kısa bir zaman

²⁰⁹ BOA. TD, nr.87, s.272; nr. 148, s.461; nr.166, s.437

²¹⁰ BOA. TD, nr. 1/1M, s. 105; nr. 87, s.290; nr. 148, s.483; nr.166, s.438

²¹¹ BOA. TD, nr. 1/1M, s.102; nr. 8, s.279; nr. 87, s.287

farkı olmasına rağmen sonraki defterde adının geçmemesinin nedeni ya dağılmış ya da isim değiştirmiş olmasıdır.

Kocagözü²¹²

Kocagözü karyesine ait ilk bilgilere 1573 yılına ait tahrir defterinde rastlıyoruz. Önceki defterlerde karyeye ait bilgiler yer almamaktadır. Kocagözü karyesi Celallü karyesinden ayrılarak kurulmuştur. 39 neferlik karyenin 16 tanesi mücerredir, hane ve muaf bilgileri kaydedilmemiştir.

Kocagözü karyesinde buğday, arpa, mercimek, börülce, nohut, burçak ve pamuk yetiştirilmekte; keten ve kendir yetiştirilmemektedir.

Koçak²¹³

Koçak karyesine ait bilgilere 1461 yılından itibaren rastlanmaktadır. İnceleme konusu olan dört defterde de adı geçen Koçak Karyesi son iki deftere bakıldığında nüfus açısından ciddi bir büyüme yaşamıştır. Karye 1461 yılında 31 hane ve 1 muaf olmak üzere 32 neferden oluşuyordu. 1475 yılında 40 hane, 8 mücerred, toplamda 48 nefer ihtiva ediyordu. 1512 yılındaki verilere bakıldığında ise 90 hane, 15 mücerred ve 9 muaf olmak üzere 124 nefer barındıran büyük bir karye halini almıştır. 1529 yılında da 91 hane, 34 mücerred, 5 muaf olmak üzere nefer sayısını 130'a yükseltmiştir. Karye nüfusunda meydana gelen artış 1529 yılından sonra son bulmuştur. 1573 yılına nefer sayısı 56'ya düşmüştür. Koçak karyesi bugün Aydın İl'inin Köşk İlçe 'sine bağlı Koçak köyü olarak varlığını sürdürmektedir.

Kazanın en eski köylerinden biri olan Koçak'da buğday, arpa, pamuk, keten ve kendir üretiminin yanı sıra susam da yetiştirilmekteydi.

Köstenlü ve Çeltükçü²¹⁴

1461, 1475 ve 1512 yılına ait defterlerde Köstenlü Karyesi şeklinde yazılmışken, 1529 yıllarına ait tahrir defterlerinde Köstenlü-Çeltükçü şeklinde yazılmaktadır. 1461 yılında karye 41 hane, 1 muaf yani 42 nefer ihtiva etmektedir. 1475 yılında ise karyenin

²¹² TKGM. KK. TD, nr.129, s. 171

²¹³ BOA. TD, nr. 1/1M, s.117; nr. 08, s.277; nr. 87, s.285; nr. 148, s.476; nr. 166, s. 438

²¹⁴ BOA. TD, nr. 1/1M, s.123; nr. 08, s.276; nr. 87, s.295; nr. 148, s.488; nr.166, s. 439

sayısal verileri 25 hane, 3 mücerred, 1 muaf olarak kaydedilmiştir; nefer sayısı 29a düşmüştür. 1512 yılında 48 hane, 4 mücerred, 4 muaftan oluşan 56 neferlik karye, 1529 yılına ait defterde 29 hane, 27 mücerred ve 1 muaf olarak kaydedilmiştir. Nefer sayısı da 57'ye ulaşmıştır. 1573 yılına gelindiğinde ise karyenin nefer sayısı 43'e düşmüştür.

Burada yetişen ürünlere bakacak olursak buğday, arpa, pamuk ve baklagillere ilaveten ciddi miktarda keten, kendir üretiminin olduğunu görüyoruz.

Mağaltan²¹⁵

Bu karyeye ait ilk bilgilere TD 148 numaralı 1512 yılında hazırlanan tahrir defterinden ulaşmaktayız. Karye 1512 yılında 10 hane, 2 mücerred ve 1 muaftan oluşan 13 hanelik bir karyeydi. 1529 yılında ise karyenin hane sayısı 4, mücerred sayısı 2 şeklinde kaydedilmiş, nefer sayısı 6'ya düşmüştür. Az nüfuslu küçük bir karye olan Mağaltan, 1573 yılı sayısal verilerine göre 35 neferlik bir karye haline gelmiştir. 166 numaralı deftere göre karye Karaağaç adı ile de maruftur.

Menteşebayırı²¹⁶

Menteşebayırı Karyesi ilk defa 1529 yılına ait tahrir defterinde kaydedilmiştir. Önceki üç defterde karyenin adı zikrolunmamıştır. 1529 yılında karye, 43 hane, 21 mücerred ve 3 muaf ihtiva eden 67 neferlik bir karyedir. 1573 yılında hazırlanan tahrir defterinde de karyeye ait bilgiler yer almamaktadır. Günümüzde Aydın'ın Köşk ilçesine bağlı Mentelşeler isminde bir köy bulunmaktadır. Mentelşeler köyü ile defterde adı geçen Mentelşebayırı karyesinin aynı yer olup olmadığı hakkında kesin bir gösterge ve bilgimiz bulunmamaktadır. Sadece isim benzerliği olabileceği gibi ikisi aynı köy de olabilir.

Mescid²¹⁷

Mescid karyesine ait ilk bilgiler 1461 yılına ait defterde yer almaktadır. Karye 1461 yılında 23 hane ve 1 muaftan oluşuyordu. 1475 yılına ait sayısal verileri ise 39 hane, 6 mücerred, 1 muaf olmak üzere toplamda 46 nefer şeklindedir. 1512 yılına ait

²¹⁵ BOA. TD, nr. 87, s.296; nr.148, s.490; nr.166, s.439

²¹⁶ BOA. TD, nr. 148: s.480; nr.166, s. 439

²¹⁷ BOA. TD, nr.1/1M, s.101; nr. 8, s.278; nr. 87, s.287; nr. 148, s.479; nr.166, s. 439

deftere bakıldığında karyedeki hane sayısının 47, mücerred sayısının 8, muaf sayısının 10 olduğunu ve nefer sayısının 65'e yükseldiğini görüyoruz. 1529 yılında karyenin hane sayısı 42, mücerred sayısı 24, muaf sayısı 2'dir, nefer sayısı da 68'e çıkmıştır.

Ordudepecüğü²¹⁸

Ordutepecüğü karyesi ilk defa 1512 yılına ait defterde yer almaktadır. Karye 26 hane ve 7 muaftan oluşan 33 neferlik bir karye iken, 1529 yılında 17 hane, 8 mücerred ve 1 muaf olmak üzere 26 hanelik bir karye olarak kaydedilmiştir. 1573 yılında hazırlanan 129 numaralı tahrir defterine bakıldığında ise karye nefer sayısı 37'ye yükselmiştir.

Karyede buğday, arpa, börülce, nohut, mercimek, burçak, pamuk, keten ve kendir ürünleri yetiştiriliyordu.

Saruhancı²¹⁹

Saruhancı karyesine ait ilk bilgilere 1573 yılında hazırlanan 129 numaralı tahrir defterinde rastlıyoruz. Saruhancı karyesi de tıpkı Teklü ve Burgazköylü karyeleri gibi Germiyancık karyesinden ayrılarak oluşmuştur. Karyede 12 mücerred olmak üzere 33 nefer yer almaktadır.

Sasalu²²⁰

Karyeye ait ilk bilgileri 1461 yılında hazırlanan tahrir defterinden alıyoruz. Karyenin 1461 ve 1475 yıllarına ait hane sayısı 5'tir. Dolayısıyla 5 neferlik küçük bir karyedir. 1512 yılında karyenin hane sayısı 14'e yükselmiştir, 1 mücerredin de eklenmesiyle nefer sayısının 15'e çıktığını görüyoruz. 1529 yılında ise karyeye ait sayısal veriler 6 hane ve 1 mücerredten ibarettir. Görüldüğü gibi karyenin nefer sayısı 7'ye düşmüş, nüfus neredeyse yarı yarıya azalmıştır. 1573 yılına gelindiğinde ise karyedeki nefer sayısı ikiye katlanarak 14'e yükselmiştir.

²¹⁸ BOA. TD, nr. 87, s.309; nr. 148, s.507; nr.166, s. 439

²¹⁹ TKGM. KK. TD, nr. 129, s.160

²²⁰ BOA. TD, nr. 1/1M, s.124; nr. 8, s.268; nr. 87, s.291; nr. 148, s.484; nr.166, s.438

Karyede çoğu karyelerde olduğu gibi buğday, arpa, börülce, nohut, mercimek, burçak, pamuk, keten ve kendir ürünleri yetiştiriliyordu.

Söğüd²²¹

Söğüd karyesine ait ilk bilgiler 1512 yılına ait defterde bulunmaktadır. Karye 1512 yılında 121; 1529 yılında 113 neferlik nüfusu ile Güzelhisar kazasındaki nüfusça kalabalık karyelerdendir. 1512 yılına ait veriler 104 hane, 5 mücerred, 12 muaf; 1529 yılına ait veriler 87 hane, 22 mücerred ve 4 muaf şeklindedir. Pek çok kazada olduğu gibi Söğüd karyesinde de 1529 yılına ait defterde, hane sayısında azalma olurken mücerred sayısında artış gözlenmektedir. 1573 yılına gelindiğinde de karye kalabalık nüfuslu bir karye olma özelliğini sürdürmektedir. 129 numaralı deftere göre karye 1573 yılında, 55'i mücerred olmak üzere 169 nefer ihtiva etmekteydi.

Karyede tüm karyelerde yetişen buğday, arpa, börülce, nohut, mercimek, burçak yetiştirilirken; pamuk, keten ve kendir ürünleri yetiştirilmiyordu.

Şeyhlü²²²

Şeyhlü karyesi ilk olarak 1/1M numaralı defterde karşımıza çıkmakta ve beş tahrir defterinde de yer almaktadır. Karye 1461 sayımına göre 16 hane ve 1 muaf toplamından 17 neferlik bir karyeydi. 1475 yılında ise hane sayısı 16, mücerred sayısı 6 ve muaf sayısı 1 olarak kaydedilmiş; nefer sayısı 25'e yükselmiştir. 1512 yılında meydana gelen bir artışla karyenin hane sayısı 54, mücerred sayısı 5, muaf sayısı 5 olarak kaydedilmiş; nefer sayısı 64'e ulaşmıştır. 1529 yılına ait son deftere göre ise karyenin sayısal verileri 50 hane, 30 mücerred, 1 muaf şeklindedir. Mücerred sayısındaki 6 kat artışla birlikte 1529 yılında karyedeki nefer sayısı 81 olmuş önceki sayımlara göre epeyce artış göstermiştir. Nüfus artmaya devam etmiş, 1573 yılında karye, 122 neferlik bir karye haline gelmiştir.

Şeyhlü karyesine ait vergi kayıtlarına bakarak bölgede buğday, arpa, baklagil, keten kendir ve yoğun miktarda pamuk yetiştirildiğini görüyoruz. Bunların yanı sıra karye susam yetişen ve defterlere susam vergileri kaydedilen nadir yerlerden biridir.

²²¹ BOA. TD, nr. 87, s.276; nr. 148, s.467; nr.166, s.437

²²² BOA. TD, nr. 1/1M, s.107; nr. 8, s.265; nr. 87, s.301; nr. 148, s.497; nr. 166, s. 439

Tağdağı²²³

Tağdağı karyesi 1512, 1529 ve 1573 yıllarına ait tahrir defterlerinde yer almaktadır. Karye nüfus bakımından kazanın büyük köyleri arasında gösterilebilir. 1512 yılında karyede 92 hane, 13 mücerred bulunmaktaydı, nefer sayısı toplamda 105 idi. 1529 yılı kayıtlarına bakıldığında karyedeki hane sayısı 71, mücerred sayısı 23, nefer sayısı da toplamda 94'tür. 1573 yılında hazırlanan 129 numaralı tahrir defterine bakıldığında Tağdağı karyesi 51 nefer ihtiva etmektedir. Bu tarihe gelindiğinde karye nüfusunda ciddi bir azalma meydana gelmiştir.

Tağdağı karyesinde yetişen ürünler arasında buğday, arpa, b r lce, mercimek, nohut, burçak ve pamuk bulunmaktadır.

Tekl ²²⁴

Tekl  karyesine ait ilk bilgiler 1573 yılında hazırlanan tahrir defterinde yer almaktadır. Defterdeki verilere göre karye Germiyancık adlı karyeden ayrılarak oluşturulmuş bir karyedir. 11 tanesi mücerred olmak üzere toplamda 28 nefer ihtiva etmektedir.

Tekl  karyesinde buğday, arpa, baklagil, pamuk ve az miktarda keten, kendir üretimi yapılıyordu.

Tekel ²²⁵

Tekel  karyesi ismi olarak 1573 yılında hazırlanan TD 129 numaralı tahrir defterinde geçmektedir. Tahrirdeki sayısal verilere göre karye 23 nefer ihtiva etmektedir.

Temurtař²²⁶

Temurtaş Karyesi 1512 ve 1529 yıllarına ait tahrir defterlerinde yer almaktadır. Fakat bazı defterlerimizde karye Alang l  isimi ile de tabir edilmektedir. Örneğın 1573 yılında hazırlanan 129 numaralı tahrir defterinde karye adı "Alengil " şeklinde

²²³ BOA. TD, nr.87, s.273; nr. 148, s.463; nr.166, s. 437

²²⁴ TKGM. KK. TD, nr. 129, s. 159

²²⁵ TKGM. KK. TD, nr. 129, s. 153

²²⁶ BOA. TD, nr. 87, s.316, nr. 148, s.515; nr. 166, s. 439

yazılmış, *Nam-ı Diğer Temurtaş* şeklinde de açıklaması verilmiştir. Ayrıca 166 numaralı defterde de alengilü ve Temürtaş karyelerinin aynı karye oldukları belirtilmiştir.

1512 yılında karye 14 hane, 4 mücerred muhteva etmekteyken 1529 yılında hazırlanan defterde 18 tane isim zikredilmiş fakat hane, mücerred, muaf olarak belirtilmemiştir. Temurtaş karyesi 1573 yılına ait deftere baktığımızda ise 14 nefer ihtiva etmektedir. 1573 yılına ait 129 numaralı tahrir defterinde ise hane ve muaf bilgileri verilmemiştir.

Karyeye ait üretim verilerine bakacak olursak, Temurtaş ya da Alengilü karyesi kazada en çok pamuk üretilen yerlerden birisidir. Bunun yanında buğday, arpa, baklagil, keten ve kendir de yetiştirilmiştir.

Turgud²²⁷

Turgud karyesine ait ilk bilgiler 1475 yılına ait defterde yer almaktadır. Bu defter kayıtlarına göre karye 16 hane, 6 mücerred ve 1 muaftan olmak üzere 23 neferden meydana gelmektedir. 1512 yılında ise hane sayısı 24, mücerred sayısı 3, muaf sayısı 1 olarak kaydedilmiş; nefer sayısı 28'e yükselmiştir. 1529 yılına ait son defterde ise karyeye ait sayısal veriler 18 hane, 19 mücerred şeklindedir. Son defterde nefer sayısı 37'ye çıkmış, karyenin nüfus sayısı düzenli olarak ufak da olsa artış göstermiştir. Nüfusta meydana gelen ufak çaplı artışın 1573'e gelindiğinde sonlandığını görüyoruz. 1573 numaralı tahrir defterine göre Turgut karyesi 23 neferden oluşmaktadır.

Turgut karyesinde buğday, arpa, baklagil ve pamuk üretiminin yanı sıra susam da yetiştirilmiş ve vergi miktarları yer aldığı defterlere kaydedilmiştir.

Türgeş²²⁸

Türgeş karyesine ait ilk bilgilere 1573 yılına ait TD 129 numaralı tahrir defterinden ulaşıyoruz. Önceki defterlerde ismi zikredilmeyen karyenin yeni kurulmuş bir köy olduğu kuvvetle muhtemeldir. Türgeş karyesi, 14 tanesi mücerred olmak üzere 33 nefer ihtiva etmektedir.

²²⁷ BOA. TD, nr.8, s.260, nr. 87, s.297, nr. 148, s.492; nr.166, s.439

²²⁸ TKGM. KK. TD, nr. 129, s. 149

Umurlu²²⁹

Umurlu karyesine ait ilk bilgiler 1512 yılına ait TD87 numaralı defterde yer almaktadır. 1512 yılında karye 19 hane, 2 mücerred ve 2 muaf ihtiva etmektedir, nefer sayısı 23'tür. 1529 yılı kayıtlarında ise karye 14 hane ve 10 mücerreden oluşmaktadır, nefer sayısı 24'tür. 129 numaralı tahrir defterine bakıldığında Umurlu karyesine ait sayısal veriler 1 muaf, 28 mücerred, 71 nefer şeklindedir. 1573 yılı tahririne göre görüldüğü gibi karye nüfusunda artış meydana gelmiştir. Bugün Aydın İl'inin Efeler ilçesine bağlı Umurlu beldesi bulunmaktadır. 16. yüzyıldan beri varlığını sürdüren Umurlu karyesi, günümüzde Aydın'ın Efeler ilçesine bağlı bir belde haline gelmiştir.

Umurlu karyesinde kaza genelinde yetişen ürünlerin çoğu yetiştirmekle birlikte, Palamut yetiştirildiğini de görüyoruz.

Yavi²³⁰

Yavi karyesi 1512 ve 1529 yıllarına ait tahrir defterlerinde yer almaktadır. Her iki defterde ikişer adet Yavi Karyesi bulunmakta ve farklı sayısal değerler verilmektedir. Birincisi Karye-i Yavi tabi-i Güzelhisar derken, ikincisi Karye-i Yavi tabi-i Köşk şeklinde yazılmıştır. 1512 yılında Köşk'e bağlı Yavi karyesinin sayısal verileri 8 mücerred ve 49 hane olarak kaydedilmiştir; Güzelhisar'a tabi olarak kaydedilen Yavi karyesi ise 4 muaf ve 21 haneden müteşekkildir. 1529 yılı verilerine göre ise Köşk'e bağlı kısım 14 mücerred, 1 muaf ve 37 hane ihtiva ederken Güzelhisar'a tabi olan kısım 8 mücerred ve 31 haneden oluşmaktadır. 1573 yılında hazırlanan tahrir defterine göre ise karye 27'si mücerred olmak üzere 64 nefer ihtiva etmektedir.

Yavi'de buğday, arpa, baklagil, pamuk üretiminin yanı sıra yoğun bir şekilde keten, kendir üretimi yapılmaktaydı. Bununla birlikte Yavi palamut yetişen nadir karyelerden biriydi.

²²⁹ BOA. TD, nr. 87, s.307; nr. 148, s.504; nr.166, s.438

²³⁰ BOA. TD, nr. 87, s.271-272; nr. 148, s.460-462; nr.166, s.437

Yenice Deresi²³¹

Yenice Deresi karyesine ait ilk bilgilere 1573 yılına ait tahrir defterinde rastlıyoruz. Karye bu dönemde kurulan bazı karyeler gibi farklı bir karyeden ayrılarak oluşmuştur. Köstenlü ve Çeltükçü karyesinden ayrılarak kurulan Yenice Deresi karyesi 8'i mücerred, 18 neferden oluşuyordu. Defterde adı geçen Yenicederesi karyesi ile günümüzde Aydın ilinin Bozdoğan İlçe 'sine bağlı Yenice köyü ile aynı köy olması ihtimali yüksektir. Çünkü 16.yy son çeyreğinde hazırlanan 129 numaralı defterde yer alan karyelerin 17 tanesi günümüzde köy ve belde şeklinde varlığını sürdürmektedir. Ayrıca isimlerindeki benzerlik de bu fikri kuvvetlendirmektedir.

Yoncalı²³²

Yoncalı karyesine ait ilk bilgiler 1573 yılında hazırlanan 129 numaralı tahrir defterinde yer almaktadır. Önceki defterlerde karyeye ait bilgi yer almamaktadır. 6 tanesi mücerred olmak üzere 12 neferlik küçük bir karyedir.

Yusuflu²³³

Yusuflu karyesine ait ilk bilgiye 1512 yılına ait TD148 numaralı defterden ulaşıyoruz. 1512 yılında karyede 22 hane ve 2 muaf kaydedilmiştir; 1529 yılında ise 20 hane, 12 mücerred ve 1 muaf bulunmaktadır. İki deftere bakılınca nefer sayısı 24'ten 33'e yükselmiştir.

B. KÖY ALTI YERLEŞİMLER (MEZRAALAR)

Arapça'da zer' (ziraat) kökünden türeyen ve "ekilen yer, tarla" anlamına gelen kelime Osmanlılar'da sürekli bir yerleşim yeri olmayan, ekinlik olarak kullanılan küçük toprak parçalarını niteleyen mali bir terim özelliği kazanmıştır. Osmanlı döneminde bu tür ziraat alanları zamanın şartlarına ve bölgelerin yapısına göre farklı hususiyetler göstermiştir. Osmanlı tahrir kayıtları mezranın, etrafındaki tarlalarla çok defa terkedilmiş köy yerleri olduğuna işaret eder. Osmanlı kanunnameleri ise bir yerin müstakil mezraa olduğunun belirlenmesinde o yerin harabesi, suyu ve mezarlığının

²³¹ TKGM. KK. TD, nr. 129, s.162

²³² TKGM. KK. TD, nr. 129, s. 172

²³³ BOA. TD, nr. 87, s.274; nr. 148, s.463; nr.166, s.437

olması gibi şartları öne çıkarır.²³⁴ Mezraalar hakkında genel bir kural yoktur çünkü kimi gerçekten terkedilmiş boş yerleşim yeri olduğu gibi kimileri de birkaç ailenin barındığı alanlardır. 16.yy boyunca Osmanlı Devleti'nde nüfusun hızla artması, bu sebeple yeni ziraat alanlarına ihtiyaç duyulması bu tip toprak parçalarının artmasına zemin hazırlamıştır.²³⁵

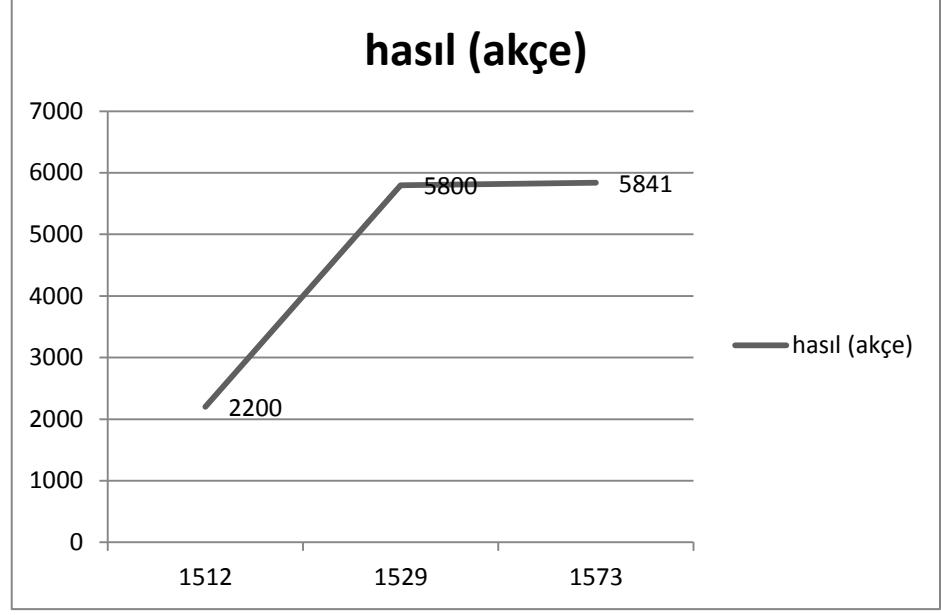
Tahrir defterlerinde köylünün bırakıp gittiği mezraa adı altında kayıtlı köyler hayret edilecek kadar çoktur. Birçok sancaklarda bu gibi mezraaların sayısı köy sayısı kadardır. Bununla beraber biliyoruz ki, mezraalar yalnız terkedilmiş eski köylerden ibaret değildir. Bir köy, nüfus çoğalması dolayısıyla yakınındaki ormanı veya boz araziye tarıma açar ve yeni bir tahrirle bunu mukataalı arazi biçiminde devletten kiralar. Böylece ortaya çıkan bu gibi topraklar da defterlerde mezraa adıyla kaydolunur. Bu mezraalar üzerinde geçici yerleşmeler, birkaç haneden ibaret devamlı yerleşimler haline gelebilir. İşte bu gibi arazi de daima mezraa adı altında anılır. 16.yy'da gelişme çağında, mezraaların çoğu böyle ortaya çıkmış görünmektedir.²³⁶

Tezimize ait beş defterden ilk ikisinde yani 1461 ve 1475 yıllarında hazırlanan tahrir defterlerinde herhangi bir mezraa kaydı bulunmamaktadır. Sonraki defterlerimizde ise mezraa isimleri ile gelirlerinin hâsılı müstakil olarak kaydedilmiştir. 1512 yılına ait tahrir defterine göre Umurlu mezrasının 1.000, Gökdepe mezraası'nın 1.200 akçelik hâsılı vardır. 1529 yılına gelindiğinde Turnacı mezrasının hâsılı 1000 akçe, Gökdepe mezrasının hâsılı 300 akçe ve Umurlu mezrasının hâsılı 4.500 akçe olarak kaydedilmiştir. 1573 yılında hazırlanan son deftere bakıldığında Turnacı mezrası hâsılı 4.341 akçe, Umurlu mezraası hâsılı 1.000 akçe, Gökdepe mezraası hâsılı 500 akçedir. Bazı tahrirlerde mezralardaki toplam hâsılın hangi ürünlerden meydana geldiği kalem kalem belirtilmesine rağmen bizim defterlerimizde genel olarak mezraa adı ve hâsılının verilmesi ile yetinilmiştir.

²³⁴ Ömer Lütfi Barkan, *Kanunlar*, s.133

²³⁵ İlhan Şahin, "Mezraa", *DİA*, s.547

²³⁶ Halil İnalçık, "Köy, Köylü Ve İmparatorluk", *5. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi*, İstanbul, 21-25 Ağustos 1989. Tebliğler Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990, s.11

Şekil 1

Güzelhisar Kazası Mezraaları Toplam Hâsılları

C. CEMAATLER

Aydın Sancağına bağlı Güzelhisar kazasına ait bilgilerin yer aldığı 1461, 1475, 1512, 1529 ve 1573 yıllarında hazırlanmış beş tahrir defterine baktığımızda üç adet cemaat adıyla karşılaşmaktayız. Tahtacıyan adlı cemaat tüm defterlerde yer alırken, Tekelüyan ve Alaüyeliyan cemaatleri son üç defterde yer almaktadır.

Defterlerde cemaatin vergiye yükümlü bireylerinin isimleri, hane, mücerred, muaf sayıları ve yıllık ödedikleri akçe cinsinden vergi miktarı yer almaktadır. Bilgiler ışığında en eski cemaat Tahtacıyan, en az nüfuslu cemaat Tekelüyan ve en çok vergi ödeyen cemaat ise Alaüyeliyan cemaatidir. Cemaatlerden elde edilen toplam akçe miktarı 1512 yılında 10.500; 1529 yılında 6.600, 1573 yılında ise 15.600 olarak hesaplanmaktadır. Önceki defterlerde ne yazık ki ödenen vergi miktarı yer almamaktadır.

Cemaat-ı Tahtacıyan²³⁷

Tahtacı, Türkçede ağaç kesen, kiriş ve tahta biçen demektir. İstilah olarak, bugün başlıca Maraş, Adana, İçel, Antalya, Muğla, Denizli, Isparta, Burdur, Balıkesir ile Aydın ve İzmir vilayetlerini teşkil eden geniş sahanın ormanlık bölgelerinde ekseriyetle göçebe, çok azı da yerleşik olarak yaşayan, ağaç dilmek ve tahta biçmekle geçinen alevi- Türkmen zümreleri ifade eder. Tahtacı tabirine, yazılı kaynaklarda, Osmanlı Tapu Tahrir defterlerinde ve vesikalarında “Cemaat-ı Tahtacıyan” şeklinde rastlıyoruz.²³⁸

Tahtacıyan cemaatine ilişkin ilk bilgilere 1461 yılına ait 1/1M numaralı defterde rastlıyoruz. Cemaatin 1461 sayımındaki kayıtlara göre hane sayısı 17dir. 1475 yılına ait ikinci defterde ise cemaatin hane sayısı 17, mücerred sayısı 4 olarak kaydedilmiştir. 1512 yılında yapılan sayıma baktığımızda cemaatin nüfusunun gittikçe arttığını hane sayısının 50’ye yükseldiğini görüyoruz. 1512 yılında 1 muafın da eklenmesiyle nefer sayısı 51 olmuş, önceki iki deftere göre 3 kat artış göstermiştir. 1529 yılına ait deftere göre cemaat 77 haneden oluşan, 77 neferlik bir cemaat haline gelmiştir. Son olarak 1573 yılında hazırlanan 129 numaralı deftere baktığımızda cemaat nüfusuna dair bilgiler 56 nefer ve 28 mücerred şeklindedir. Hane sayıları yazılmayan defterde nefer sayısının hane sayısına karşılık yazıldığı düşünülebilir.

Defterlerde cemaate mensup vergi veren ve muaf olan kişilerin isimleri dışında başka bilgiler yer almamakta; onlardan elde edilen verginin toplam değeri ifade edilmektedir. 1461 yılına ait defterde geçen “Cemaat-i Tahtacılar Eskihisar’da otururlar, Ayasuluğ hisarına yılda 300 tahta gönderirler.²³⁹ ” ibaresinden cemaatin adından da anlaşılacağı gibi tahtacılıkla uğraştığını ve o dönemde nakit yerine tahta göndererek vergilerini ödediklerini öğreniyoruz. 1512 yılı tahrir kayıtlarında cemaatten 1000 akçe vergi alındığı, 1529 yılında da vergi hâsılatının 1.100’e çıktığını öğreniyoruz. 1573 yılında da durum değişmemiş, yıllık 1.100 akçe vergi ödemişlerdir.

Tahtacıyan cemaati Güzelhisar kazasına ait incelediğimiz beş defterde de adı geçen tek cemaattir. Diğer iki cemaat olan, yani Alaüyeliyan ve Tekelüyan cemaatlerine

²³⁷ BOA. TD, nr. 1/1M, s.110; nr. 8, s. 267; nr. 87, s.305; nr. 148, s.502

²³⁸ Neşet Çağatay, “Tahtacı”, *İslam Ansiklopedisi*, C.11, MEB Yayınları, s. 669

²³⁹ BOA. TD, nr. 87, s.305

ait ilk kayıtların 1512 yılına ait defterde yer alması Tahtacıyan cemaatinin 15.yy sonunda kazadaki tek cemaat olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Cemaat-ı Alaüyyeliyan²⁴⁰

Cemaat-i Alaüyyeliyan'a ait ilk bilgileri 1512 yılına ait TD, 87 numaralı tahrir defterinden alıyoruz. Cemaat 1512 yılında 65 hane, 6 mücerred ve 4 muaftan oluşan 75 neferlik bir cemaatti. 1529 yılında da 71 hane ve 10 mücerred barındıran 81 neferlik büyük bir cemaat haline gelmiştir. 1573 yılına gelindiğinde cemaat nüfus bakımından en kalabalık cemaat haline geliyor. 162 nefer ve 69 mücerred olarak kaydedilen cemaat nüfus bakımından en kalabalık cemaat olmuştur.

Cemaatten elde edilen vergilere baktığımızda, cemaatin 1512 yılı kayıtlarına göre yıllık 8.500 akçe, 1529 yılı kayıtlarına göre ise 4.500 akçe, 1573 yılı verilerine göre 5.000 akçe vergi ödediğini görüyoruz. Hane ve mücerred sayısı ile orantılı olarak vergi ödeyen nefer sayısının artmasına rağmen yıllık vergi miktarının neredeyse yarı yarıya azalmasının nedenini bugünden saptamak güçtür. Fakat yine de sayısal verilere bakıldığında cemaat, kazada adı geçen üç cemaatin içinde, 1573'e kadar en çok vergi ödeyen cemaat olma özelliğini sürdürmüştür.

Cemaat-ı Tekelüyan²⁴¹

Tekelüyan cemaatine ilişkin ilk bilgilere 1512 yılına ait tahrir defterinde rastlanmaktadır. Cemaat 1512 yılında 33 hanelik bir cemaat iken 1529 yılında da 33 hanelik, 1573 yılında da 22 hanelik bir cemaat olarak kaydedilmiştir. 1512 ve 1529 yıllarına ait iki tahrir arası geçen sürede nefer sayısında hiç değişiklik olmamıştır, 1573 yılında ise nüfusta azalma meydana gelmiştir.

Tekelüyan cemaati 1512 ve 1529 yıllarına ait tahrir kayıtlarına göre yıllık 1000 akçe vergi ödüyordu. Hane sayısında değişim olmadığı gibi iki defterde ödenen akçe miktarında da bir değişim olmamıştır. 1573 yılında hazırlanan tahrir defterine baktığımızda ise cemaatin ödediği vergi miktarında ciddi bir artış olduğunu görüyoruz. 1573 yılı tahrir kayıtlarına göre Tekelüyan cemaati yıllık 9.500 akçe vergi ödemektedir.

²⁴⁰ BOA. TD, nr. 87, s.311; nr. 148, s.509

²⁴¹ BOA. TD, nr. 87, s.299; nr. 148, s.495

Tablo V

Kaza-i Güzelhisar'da Cemaatler nüfusu

CEMAAT ADLARI	1461		1475		1512				1529				1573
	H.	N.	H.	Mc.	H.	Mc.	Mf.	N.	H.	Mc.	Mf.	N.	N.
Tekelüyan					33			33	33			33	22
Tahtacıyan	17		17	4	50		1	51	77			77	56
Alaüyeliyan					65	6	4	75	71	10		81	162
TOPLAM	17	17	17	4	148	6	5	159	181	10		191	240

Not: H: Hane, Mc: Mücerred, Mf: Muaf, N: Nefer

Tablo VI

Cemaatlerin Yıllık Ödedikleri Vergi Miktarı (akçe cinsinden)

CEMAAT ADLARI	1461	1475	1512	1529	1573
Cemaat-1 Alaüyeliyan			8.500	4.500	5.000
Cemaat-1 Tahtacıyan			1.000	1.100	1.100
Cemaat-1 Tekelüyan			1.000	1.000	9.500
Toplam			10.500	6.600	15.600

D. KONAR-GÖÇER ZÜMRELER: YÖRÜKLER

Osmanlı toplumunu teşkil eden önemli unsurlardan birisi de konar-göçer²⁴² teşekküllerdir. Anadolu'nun Kızılırmak'tan itibaren Ege ve Marmara'ya kadar uzanan batı kısmı ile Rumeli'de yaşayanlarına “Yörük” adı verilmiş olan bu zümreler ağırlıklı olarak koyun ve keçi olmak üzere at, katır, gibi hayvanlardan oluşan sürüleriyle kışın kasaba ve köy gibi iskân yerleri civarında konan ve zamanı geldiğinde yaylaklara göçen, dolayısıyla yaylak ile kışlak arasında daima hareket halinde bulunan insanlardan oluşmaktadır. Bundan dolayıdır ki bu teşekküller defter, kanunname ve sair resmi kayıtlarda genellikle konar-göçer şeklinde kaydedilmişlerdir.²⁴³

Yaylak-kışlak mahalleri arasında hareket halinde olduklarından göçebe tabiriyle adlandırılırsalar da tam manada göçebe hayatı yaşamıyorlardı. Yaylakta hayvanlarını otlatmakta kışlakta ise buldukları yerde küçük çaplı da olsa ziraat yapmakta idiler. İşte tam bir göçebe hayat tarzı içinde olmayan Yörükler, göçebelikle yerleşik hayat arasında bir “ara şekle” sahip olduklarından resmi kayıtlarda genellikle konar-göçer şeklinde tarif olunurlar.²⁴⁴

Konar-göçer topluluklar yaylak ile kışlak arasında devamlı yer değiştirmeleri sebebiyle sair reaya gibi üzerinde buldukları ve yazıldıkları toprakların yapısına bağlı olarak tımar zeamet veya has kaydedilmiş olmakla beraber hayat tarzları ile mütenasip farklı bir hukuki statüye sahip olmuşlardır. Nitekim Yörük tabirinin muayyen bir zümreyi ifade etmekle beraber hukuki bir statüyü ifade için kullanılan bir kavram olarak gelişmesi de bunu göstermektedir. Yörüklerin tabi olduğu hukuki nizam kanunnamelerde belirtilmiştir.²⁴⁵

²⁴² Osmanlı Devleti'nde konar-göçer zümrelerle ilgili ayrıntılı bilgi almak için bkz. Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler (Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre)*, İşaret Yayınları, 2001; Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Togan Yayınları, İstanbul, 2011; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK, Ankara, 1991; İlhan Şahin, *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler: İncelemeler-Araştırmalar*, Eren Yayınları, İstanbul, 2006

²⁴³ Turan Gökçe, XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lazikiyye (Denizli) Kazası, TTK, Ankara, 2000, s. 286

²⁴⁴ Feridun Emecen, Manisa Kazası, s.127-128

²⁴⁵ Turan Gökçe, Lazikiyye (Denizli) Kazası, , s. 288

Konar-göçer taife yaylak²⁴⁶, kışlak²⁴⁷ ve ağnam vergisi öderler. Aydın kanunnamesinde ilgili maddeler :“*Ve yürüğün kışlası babında şol yürük ki kışlağa gele kangı timarda kışlarsa üçer akçe alınur. Ve otlak resmi kangı timar sınırında otlarsa sahib-i timar resmi otlak on yedişer akçe ala kanun-ı kadimdir. Amma Subaşılardan ve serbest olan timarların reayasından girü kendüler timarlarında kışlayan ve otlayan koyundan resmi kışlak ve resmi otlak alınmaz. - Ahar sancakdan gelüb bir timarda yurd idinüb kışlar olsa resmi duhan üç akçe alınur. Ve kışladığı timarda bağdan ve bağçeden veyahut bir mikdar yer ziraat idüb toprak sipahisine öşür ve resmi zemin virür olsa anların gibiden resmi duhan alınmaz. Hemçünan yürük dahi bu kısımdandır kışladığı timarda yer dutub sahibi timara hâsıl virse kışla resmi taleb olunmaz vermeyeler. Amma otlak resmin virürler.- Amma karacakoyunlu dimekle meşhur padişahımıza müteallik yürükler vardır mezkûr yürüklerin resmi ganemleri hassa-i hümayun için zabt olunur. Defter-i atikde şöyle şerh olunmuşdur ki şol kimesnenin ki resmi ganemleri otuz akçeden eksik ola onların bigiden heman otuz akçe alına. Ve şunlar ki koyunları resmi otuz üç akçeden ziyadedir anlardan iki koyuna bir akçe alınur ziyade ve nakıs alınmaz. Ve şunların ki koyunları yokdur on ikişer akçe vireler. Ve edna olanlar altışar akçe vireler kara resmin ve resmi ağıl üçer akçe vireler. Ve ol tayifenin resmi arusaneleri ve cürüm ve cinayetleri ve badihava ve yava ve haçkunları dahi bilküllüye hassa-i hümayun için alınur.”²⁴⁸ şeklindedir. Görüldüğü gibi konargöçerlerin sahip olduğu haklar ve ödemekle yükümlü oldukları vergiler açık bir şekilde belirtilmiştir. Tez çalışmamızda kullandığımız tahrir defterlerinde de otlak, kışlak resimlerine rastlıyoruz. Fakat bu resimler her defterde müstakil olarak kaydedilmeyip cürm-ü cinayet, otlak, kışlak ve dühan resimleri altında bir arada kaydedilmiştir. Bazen bir defterde hem ayrı hem de birlikte kaydedildikleri için bu vergilere ait sağlıklı bir*

²⁴⁶ Yaylak resmi kanunnamelerde otlak resmi, resm-i mera ve yatak resmi gibi çeşitli şekillerde geçmektedir. Sürülerini başka bir timarda otlatan veya miri yaylaklarda otlatan sürü sahipleri ile konargöçer raiyetten yılda bir defaya mahsus alınan resimdir. Her sürüden bir koyun vergi alınmıştır. Yaylak resmi sancak içinde kayıtlı olan raiyetten alınmaz. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çağatay, Neşet, “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *Ankara Üniversitesi DTCF*, c.5, 1947, s. 483-511; İnalçık, Halil, “Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü”, *TTK Belleten*, XXIII/92 (1959) s.575-608

²⁴⁷Yaylak ve Kışlak Resmî; sürü sahiplerinin sürülerini otlattıkları yaylak ve kışlakların dâhil olduğudirligin sahibine bazen sürü bazen de hayvan basına yılda bir defa aynî ve nakdî olarak ödediklerivergiydi. Kışlayan kişi ziraat ederse, kışlak resmî yerine resm-î zemîn (resm-i dönüm) verirdi. Bkz. NezihVarcan – Tufan Çakır, *Maliye Tarihi*, Anadolu Üniv. Yay. , Eskisehir, 2000,s.57–58.

²⁴⁸ Ömer Lütfü Barkan, *Kanunlar*, s. 12

hesaplama yapamıyor dolayısıyla da şu tarihte otlak resmi bu kadar, kışlak resmi şu kadar şeklinde net miktarlar söyleyemiyoruz.

E. KAZADA TOPLAM TAHMİNİ NÜFUS

Osmanlı Devleti'nde nüfus hakkında yapılacak çalışmalarda XIX. yüzyıldan önceki dönem için en güvenilir kaynakları tahrir defterlerindeki hane rakamları oluşturmaktadır. Zira Osmanlı Devleti'nin buradaki amacı devletin nüfusunu tespit etmekten ziyade vergi verebilecek nüfusu tahmin etmektir.²⁴⁹

İncelediğimiz defterlerde şehir ve köylerde oturan vergi nüfusu hane ve mücerred olarak ifade edilmiştir; bunlarda hane evli olanları, mücerred ise bekâr olan vergi nüfusunu göstermektedir. Defterlerde ayrıca imam, müezzin, pir, divane, masum, malul vb. muaf sayılan kişiler belirtilmiştir. Defterlerde kadın ve çocuklar sayılmadığı için onlara ait sayılar veriler yer almamaktadır.

Kazanın toplam nüfusu hesaplanırken kazadaki hane ve muaf sayılarına bakıyoruz. Nüfusu hesaplarken bir hanede ortalama beş kişinin²⁵⁰ yaşadığını kabul edip, hane sayısı ile beşi çarpıp, elde ettiğimiz sayıya muaf miktarını da ekleyerek ele aldığımız bölgenin toplam tahmini nüfusuna ulaşmış oluyoruz. Burada önemli olan hane sayısının her zaman beş olmadığını, bunun ortalama bir değer belirttiğini unutmamaktır. Hesaplamalar sonucu elde ettiğimiz rakamlar bize gerçek nüfusu değil tahmini nüfusu verir.

1461 yılında hazırlanan tahrir defterine baktığımızda kazada 5.325 hane, 4 mücerred ve 67 muaf olmak üzere 5.392 nefer bulunmaktadır. 1475 yılında ise kazada 4.225 hane, 192 mücerred ve 41 muaf oluyordu. Bu durumda 4.266 olan nefer sayısı bir önceki tahrire göre azalma göstermiştir. Görüldüğü gibi muaf ve mücerred sayısının artmasına rağmen, hane sayısı azaldığı için nefer sayısı da azalmıştır. 1512 yılına ait tahrire baktığımızda kazada nüfusun ciddi bir artış gösterdiğini görürüz. 1512 yılında kazada 12.190 hane, 309 mücerred ve 230 muaf olmak üzere toplam 12.420 nefer bulunuyordu. 1529 yılına gelindiğinde ise nüfusta bir azalma olduğunu görüyoruz, bu

²⁴⁹ Orhan Kılıç, *XVI. Yüzyılda Adilcevaz ve Ahlat (1534-1605)*, Ankara, 1999, s.136

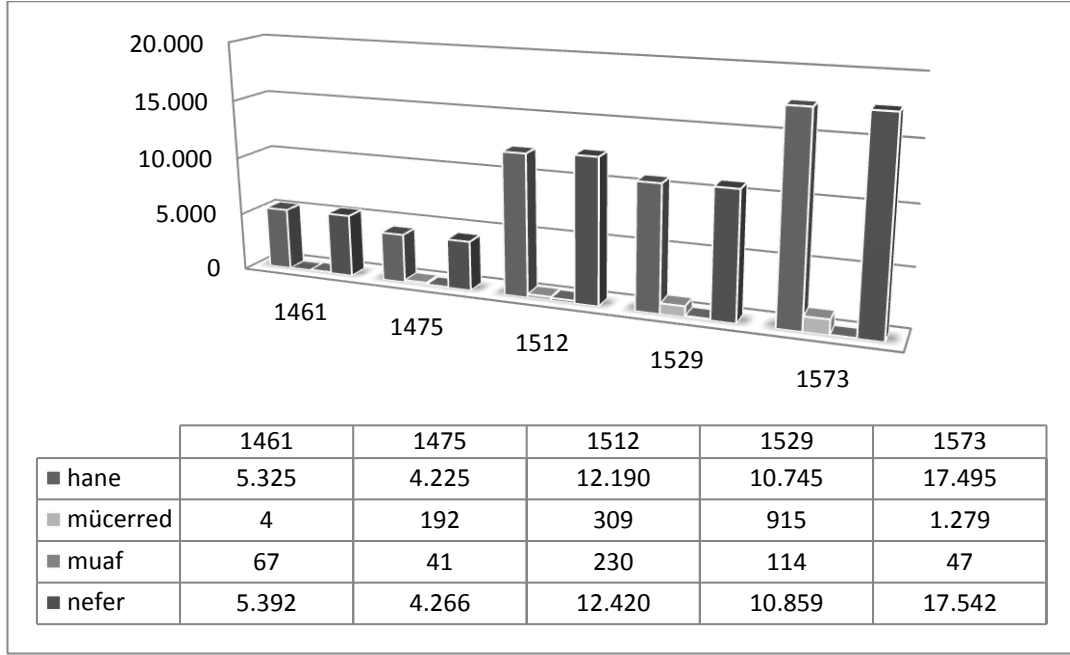
²⁵⁰ Bu çalışmada Barkan'ın önerdiği beş kişilik aile varsayımı benimsenmiştir. Bkz. Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X, 1951-53, s.12

tahrir kayıtlarına göre kazada 10.745 hane, 915 mücerred ve 114 muaftan mürekkeb 10.859 nefer bulunmaktaydı. 1573 yılına gelindiğinde ise Güzelhisar kazası, 17.495 hane, 1279 mücerred ve 47 muaf toplamından 17.542 nüfuslu bir kaza haline gelmiştir.

Tablo VII

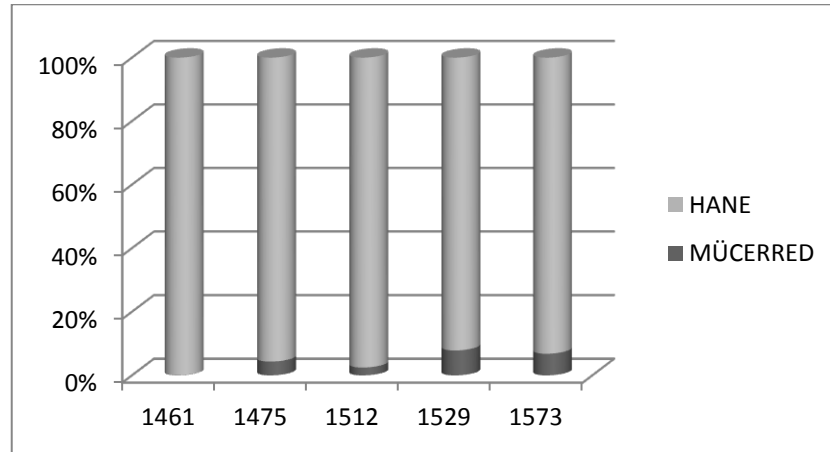
Nüfusun Mahalle, Köy ve Cemaatlere Dağılışı

	1461			1475			1512			1529			1573		
	H	Mc.	M	H	Mc.	M	H	Mc.	M	H	Mc.	M	H	Mc.	M
Mahalleler	995		3	640	24	7	1.405	31	31	1.225	60	20	1.570	27	5
Köyler	4.245	4	64	3.500	164	34	10.045	272	194	8.615	845	94	14.725	1.146	36
Cemaatler	85			85	4		740	6	5	905	10		1.200	106	6
Toplam	5.325	4	67	4.225	192	41	12.190	309	230	10.745	915	114	17.495	1.279	47
Nüfus	5.392			4.266			12.420			10.859			17.542		
Tahmini nüfus: Hane x 5 +Muaf															

Şekil 3

Kazada Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı

Şekil 4

Kazada Yıllara Göre Mücerred- Hane Oranı

Üçüncü Bölüm

ZİRAAT VE ÜRETİM

A. ZİRAİ MAHSULLER

Tarihi ve coğrafi şartlar sıcak memleketlerdeki ziraat hayatı üzerinde büyük rol oynamaktadır. Yetiştirilen bitkiler ile hayvanlar ve uygulanan ziraat sistemleri, özellikle muhit şartlarına sıkıca bağlıdır.²⁵¹ Türkiye'nin batı ve güney kesimleri Akdeniz ikliminin etkisi altındadır. Bol nem ve yüksek sıcaklık bu iklim bölgelerinde bitki hayatının aralıksız devam etmesine zemin hazırlamıştır. Bu durum sene içinde birkaç mahsul alınmasını da mümkün kılabilmiştir. Verim fazlalığı sıcak iklim bölgelerinde ziraat faaliyetlerinin ön plana çıkmasına zemin hazırlamıştır.²⁵²

Tahrir defterlerinde sayım bölgelerinde yapılmakta olan ekimlerin cins ve miktarlarını gösteren bilgilerle, her yerin tarımsal örf ve adetleri ile vergi sistemlerini gösteren kanunnameler bulunur.²⁵³ Kanunnamelerde, tarıma yönelik sayısal verilerin dışında bölgedeki tarımsal faaliyetin niteliği veya potansiyeli hakkında da bazı bilgilere yer verilmektedir.²⁵⁴ H. 937/ M. 1530 tarihli 166 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri'ndeki Aydın Livası Kanunnamesi, bölgede yapılan tarımsal faaliyetlerin cinsini pazarlarda alınıp satılan ve belli bir ticari değerleri olan çeşitli kalem malları göstermiştir. Kanunnamede birkaç yerde geçen ve Aydın'da toprakların çok kıymetli olduğuna dair bilgi oldukça önemlidir. Çünkü bu, bölge topraklarının verimli olduğunu göstermektedir. Aydın'da tarımsal üretici reyanın öşür olarak ödedikleri vergi şu kalemleri kapsamaktadır: Buğday, arpa, darı, çavdar, pamuk, burçak, mercimek, nohut, susam, börülce, bakla, soğan, sarımsak, keten, kendir.²⁵⁵ Aşağıda hububat, bakliyat, bağ, bahçe, bostan ve sanayi bitkileri başlıkları adı altında Güzelhisar'da yetişen ürünler ve bunların vergi değerleri tek tek ele alınmış ve tablolarla açıklanmaya çalışılmıştır.

²⁵¹ Süha Göney, *Sıcak Bölgelerde Ziraat Hayatı*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2014, s.39

²⁵² Süha Göney, *a.g.e.*, s.13

²⁵³ Bülent Çelik, "1530'da Aydın Livasında Vergilendirilen Nebatat, Hayvanat ve Cisimat Hakkında", *Kebikeç*, 18, 2004, s.333

²⁵⁴ Bülent Çelik, *a.g.m.*, s.334

²⁵⁵ Bülent Çelik, *a.g.m.*, s.335

1. Hububat

Buğday başta olmak üzere arpa, yulaf, mısır, çavdar, darı gibi tarla tarımı ürünlerine tahıl (hububat) denir. Farklı iklim özelliklerine intibakları diğer tarım ürünlerine göre daha yüksektir.²⁵⁶ Tahıllar yurdumuzda çokgeniş bir alana yayılır. Bunun sebebini her şeyden önce tabiat şartlarında aramak gerekir. Türkiye yarıkurak bir ülkedir ve ilkbahar yağışlı, yazlar kurak geçen bir iklim hâkimdir. Tahıllar bu iklim şartlarına en iyi uyum sağlayan bitki olduğundan ülkemizde yaygın bir özellik kazanmıştır.²⁵⁷

a. Buğday ve Arpa

Tüm Anadolu'da olduğu gibi Güzelhisar Kazası'nda da ziraat alanının büyük bir bölümü hububata ayrılmıştır. Bunlar içinde de buğday ve arpa ön sırada yer almaktadır. Buğday ve arpa ziraatinin baş sırayı almasında iklim ve toprak şartlarının elverişli olması ile ekmek ve besin maddesi olarak tüketilmesi etkili olmuştur. Aydın kanunnamesine göre buğdayda ve arpada öşürle salariye alınır, bu da her müd'den 2,5 kile olur.²⁵⁸ Buğday ve arpa da müdd²⁵⁹ başına 2,5 kile²⁶⁰ yani 1/8²⁶¹ miktarında öşür²⁶² alınıyordu.²⁶³

Tezimizi oluştururken kullandığımız beş tahrir defterine bakıldığında, 1461 ve 1475 yıllarında yapılan tahrirlere göre buğdayın kilesi 30, arpanın kilesi 16 akçedir. 1512 yılında buğdayın fiyatı 100, arpanın fiyatı da 50 akçeye yükselmiştir. 1529 yılındaki defterden de buğday fiyatının 80 akçe, arpa fiyatının 50 akçe olduğunu tespit ediyoruz. Bu durumda 15.yy ortaları ve son çeyreği ile 15.yy başı arasındaki buğday ve

²⁵⁶ Ersin Güngördü, *Eğitim Fakülteleri için Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2001, s.99

²⁵⁷ Ersin Güngördü, *a.g.e.*, s.100

²⁵⁸ Barkan, *Kanunlar*, s.10

²⁵⁹ 1 müdd, 20 kileye eşdeğerdir. Bkz. Walther Hinz, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, Çev: Acar Sevim, İstanbul, 1990, s.58

²⁶⁰ 1 kile: 20 okka: 25,656 kg. Bkz. Hinz age s. 51; Halil İnalçık, "Osmanlı Metrolojisine Giriş", Terc. Eşref Bengi Özbilen, T.D.A.D, S.73, Ankara, Ocak, 1980, s.32

²⁶¹ Bir müd 20 kileye eşdeğer olduğu için 2,5/20 :%8 'e denk gelir. Bkz. Mübahat Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.107

²⁶² Osmanlı Devleti'nde köylü toprağın daimi ve irsi bir kiracısı durumunda olduğu için her sene mahsulden, devlete belirli bir oranda hisse vermek durumundaydı. Bu verilen hisse ise öşür olarak toplanmaktaydı. Bkz. Ömer Lütfi Barkan, "Öşür", İ.A., C.IX, s. 485 Öşür kelime olarak 1/10 anlamına gelen Arapça kökenli bir kelimedir.

²⁶³ Barkan, *Kanunlar*, s.10

arpanın tahrir kıymetleri çok farklıdır. Arpa ve buğday fiyatlarında 16.yy da açık bir artış gözlenmektedir.

Bu asır içindeki fiyat artışlarının birkaç sebebi vardır. Bunlardan biri Osmanlı para birimi olan akçenin içindeki gümüş miktarındaki azaltılmadır. “Sultan I. Murat’ın üçüncü sikke teçdidinde 1,253 gr. olan akçe az miktarlarda olmak üzere devamlı kıymet kaybetmiş ve Sultan Fatih Mehmet devrinde 1460-61’de 0,902 grama kadar inmişse de 1470-71’de yeniden yükselerek 0,931 gr. yapılmış, yani 100 dirhem gümüşten 330 akçe kesilmiştir ki incelemeye konu olan Fatih devrindeki ilk tahrir bu aradadır. 1475-76’da yine bir düşüş yaşanmış ve akçenin ağırlığı 0,752 gr.a düşürülmüştür. 1481 teçdidinde ise bir artış görülür; 100 dirhem gümüşten 400 akçe kesilirken akçedeki gümüş miktarı 0,768 gr olarak belirlenir ki, ikinci tahrir de bundan önceki bir tarihtedir.1491’de 100 dirhem gümüşten 420 akçe kesilirken içindeki gümüş 0,731grama geriler. Sultan Kanuni Süleyman saltanatında 1565’de yapılan sikke tashihine kadar akçenin ayarında pek değişiklik olmaz. 1529 tahriri bu aradadır.”²⁶⁴ Görüldüğü gibi akçenin içindeki gümüş miktarının artırılıp azaltılması buğday ve arpa fiyatlarını etkilemiştir. Bunun yanı sıra iklim şartlarının elverişsiz olması, zamansız yağın yağmurlar ya da kuraklık yaşanması gibi nedenler ile çekirge istilası gibi olağanüstü durumlar mahsul miktarını etkilemiş; mahsulün kıt olması da fiyat artışlarına neden olmuştur.

1461 ve 1475 yıllarına ait tahrir defterlerine baktığımızda buğdayda bir kilenin 30 akçe, arpada bir kilenin 16 akçe olduğunu görüyoruz. 16.yy başında ise durum farklıdır, 1512 yılındaki sayıma göre buğdayın kilesi 100 akçeye, arpanın kilesi de 50 akçeye yükselmiştir. 1529 yılında da durum çok değişmiş buğdayın kilesi 80 akçe, arpanın kilesi 50 akçe olarak kaydedilmiştir.

Buğday ve arpa mahsullerinin en fazla yetiştirildiği köy 1461 ve 1475 yılına ait defterlerinde Germiyancık Karyesi, 1512 ve 1529 yıllarına ait tahrirlerde de Beykürü Karyesi olarak kaydedilmiştir. Bu karyeleri İlyasbeyli, Hurşid, Ayıd gibi köyler takip etmektedir. Arpa ve buğday mahsullerinin en az yetiştirildiği köylere bakarsak 1461 yılında en az buğday ve arpa Emirdoğan karyesinde yetiştirilmiştir. 1475 yılında da en az buğday Cevrişlü, en az arpa Turgut köyünde yetişmiştir. 1512 yılına ait defterde en az buğday ve arpa yetiştirilen karye Kızılca köyüdür. Son olarak 1529 yılında yapılan

²⁶⁴ Mübahat Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.107-109

tahrir kayıtlarına göre en az buğday Koçak köyünde, en az arpa da Halife köyünde üretilmiştir.

Bu iki mahsul için ödenen resim miktarına gelince de 1461 yılında 30.340 akçe buğday öşrü ödenmiştir, bu da 1011 kile buğdaya tekabül etmektedir. 1475 yılında ise buğday öşrünün toplamı 30.243 akçedir ve bu da bir önceki defterle benzerlik göstererek yaklaşık 1010 kile buğday eder. 1512 yılında hazırlanan tahrir defterine bakıldığında buğday için toplamda 78.410 akçe resim ödenmiştir, bu da 784 kile buğdaya denk gelir. 1529 yılında ise 913 kile buğdaya denk gelen 73.040 akçe buğday resmi ödenmiştir. Görüldüğü gibi son iki defterde alınan resim miktarı artsa da buğday miktarı artmamış, aksine azalmıştır. Bunun nedeni de üstte belirttiğimiz gibi 16.yy başlarında buğdayın kilesinin 80.100 akçeye kadar çıkmasıdır. Arpa mahsulüne ve ödenen resimlere baktığımızda, 1461 yılında 976.560 kile arpa için 15.625 akçe resim ödenmiştir. 1475 yılında arpa miktarı ve elde edilen gelir iki kattan fazla artış göstermiş, 2088 kile arpa için 33.410 akçe öşür ödenmiştir. 1512 ve 1529 yıllarına ait defterlere bakıldığında arpa miktarı ve kıymeti eşdeğerlik göstermektedir. 1512 yılında 55.700 akçe, 1529 yılında da 55.100 akçe öşür kaydedilmiştir. Bunlarda 1512 yılında 1114 kile, 1529 yılında 1102 kile arpaya tekabül etmektedir. 1461 yılındaki sayım hariç, 1475, 1512 ve 1529 yılında hazırlanan defterlerde arpa mahsulü miktarı ve elde edilen öşür kıymeti buğdayinkinden daha fazladır. Örneğin 1475 yılına ait defterdeki sayısal veriler ışığında buğday miktarı 1010 iken, arpa miktarı 2.088 kiledir, yani iki katı değerdedir. Fakat burada arpa miktarının fazla olması arpadan elde edilen öşrün buğdayinkinden fazla olduğu düşüncesini uyandırmamalıdır. Örneğin 1529 yılına ait deftere göre 913 kile buğday 73.040 akçe öşür sağlamıştır; oysa 1102 kile arpadan 55.100 akçe resim elde edilmiştir. 1573 yılına gelindiğinde ise üretilen buğday miktarı bir önceki deftere göre düşüş göstermiştir. Fakat buğdaydan alınan öşür miktarı da 112 akçeye yükseldiği için devletin buğdaydan elde ettiği gelir azalmak yerine artmıştır. Yani 1512 yılında 913 kile buğday 73.040 akçe gelir sağlarken, 1573 yılında 762 kile buğday ile 85.378 akçe gelir elde edilmiştir. Kile başına 50 akçe gelir elde edilen arpa da ise hem ürün miktarında hem de alınan resim miktarında artış olmuş, kilesi 64 akçeye yükselmiş, 1102 kile arpadan 55.100 akçe gelir elde edilmiştir. Hububat geliri ise önceki deftere göre azalmış ve 16.463 akçe olarak kaydedilmiştir.

Tablo VIII

15.yy ve 16. Yüzyıllarda Güzelhisar Kazasında Hububat Mahsulü ile Buğday ve Arpa Mahsulünden Elde Edilen Vergi Miktarı (Akçe)

Tahrir Yılı		1461	1475	1512	1529	1573
Buğday	Mikdar (kile)	1.011	1.008	784	913	762
	Kıymet (akçe)	30.340	30.243	78.410	73.040	85.378
Arpa	Mikdar (kile)	976,5	2.088	1114	1.102	1.297
	Kıymet (akçe)	15.625	33.410	55.700	55.100	82.322
Hububat	Mikdar (kile)					
	Kıymet (akçe)	7.574	258	17.540	20.511	16.463

1461: Buğday kile 30 akçe, 1 müdd 600 akçe

Arpa kile 16 akçe, 1 müdd 320 akçe

1475: Buğday kile 30-32 akçe, 1 müdd 600 akçe

Arpa kile 16 akçe, 1 müdd 320 akçe

1512: Buğday kile 100 akçe

Arpa kile 50 akçe

1529: Buğday kile 80 akçe

Arpa kile 50 akçe

1573: Buğday kile 112 akçe

Arpa kile 64 akçe

b. Diğer Hububat ve Bakliyat Cinsleri

Kaza-i Güzelhisar'da yetiştirilen ürünler arasında buğday ve arpa kadar yoğunlukta olmasa da nohut, börülce, burçak, bakla, mercimek, darı vb. ürünlerinde yetiştirildiğini görüyoruz. Verilerden hareketle istisnasız bölgenin hemen tamamında hububat ekiminin yapıldığı söylenebilir. Kanunnameye göre burçak, mercimek, nohut,

susam ve brlceden onda bir r alınır.²⁶⁵ İncelediğimiz tahrir defterlerinde bu mahsuller kimi zaman müstakil olarak kimi zaman da r hububat başlığı altında bir arada kaydedilmiştir. Bu durum her ürünün üretim miktarını ve sağladığı r miktarını net olarak hesaplamamızı engeller. Kaza genelinde toplam hububat mahsulü rlerine bakacak olursak durum Şu Őekildedir: Güzelhisar Kazasında hububat mahsullerinden 1461 yılında 7574, 1475 yılında 2258, 1512 yılında 17.540, 1529 yılında 20.511 ve son olarak 1573 yılında 16.463 akçe gelir elde edilmiştir.

Hangi köyde hangi ürünlerin yetitiğine bakacak olursak hemen her köyde buğday ve arpanın yetitiğini ve bu ikisi kadar yoğun olmasa da burçak, bakla, mercimek, brlce, nohut, susam, darı yetitirildiğini söyleyebiliriz. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu ürünler tüm defterlerde tek tek kaydedilmeyip bir arada verilmiştir. Bu nedenle hangi köyde hangi ürünün ne miktarda yetitiğini net olarak söyleyemiyoruz.

2. Bağ, Bahçe, Bostan

Osmanlı köylüsü hububat ve sanayi ürünlerinin yanı sıra meyve ve sebze de yetitiriyordu. Köylü reaya meyve ve sebze üretimi ile hem kendi ihtiyaçlarını karşılıyor hem de imkânları ölçüsünde bunları pazara sunarak maddi gelir sağlıyordu. Devlet bağ ve bahçe ürünlerinin üretiminde ancak pazara sunulması durumunda vergi alıyordu. Yani ifti-köylü ailesi kendi asli ihtiyacı için evinin bahçesinde veya tarlasının bir tarafında yaptığı üretim için vergiye tabi tutulmamaktaydı.²⁶⁶ Bu bilgi iığında elimizde bulunan defterlerdeki sayısal verilerin, gelir getiren bağ ve bahçe üretimi üzerinden hesaplandığını göz önünde bulundurmak gerekir.

Bağcılık Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Batı Anadolu bölgesinde Aydın, Mentee sancaklarında yapılmakta olan yaygın zirai faaliyet kollarından birisidir.²⁶⁷ Aydın kanunnamesinde bağ resmi ile ilgili "Bağlar haracı evvelden dönümüne altıar akçe alınurmu. Sonra Mehmet Paa Aydın ilin tasarruf ederken r almak murad idinmi. Ol cihetden Müslümanlar rızalariyle her dönüme on birer akçe vaz itmi. Ol zamandan ber nefsi Tire'de her dönüme on birer akçe alınur ve sayır

²⁶⁵ Barkan, *Kanunlar*, s.10

²⁶⁶ İbrahim Solak, *Meyve ve Sebze retimi*, s. 220

²⁶⁷ Cahit Telci, *Halil Beğ Defteri*, s. 58

yerlerde evvelden nice viregeldilerse girü öyle alınur.”²⁶⁸ Açıklaması yer almaktadır. Bu bilgiden hem devletin bağlardan dönüm başına ne kadar miktarda vergi aldığına hem de toplam akçe miktarının bir dönüme düşen akçe miktarına bölünmesiyle kaç dönüm bağ olduğuna ulaşabiliriz. Örneğin dönüm başına 11 akçe alındığı bir dönemde bağlardan elde edilen toplam akçe miktarı 66.000 olsun buradan 6000 dönüm bağ arazisinin olduğu bilgisine ulaşırız. Güzelhisar Kazasında bağ ve bahçeler ile bostanlar geniş yer tutmaktadır fakat elimizde bulunan defterlerdeki bağ bahçe ve incir vergilerinin bir arada kaydedilmiş olması gerçeği ise bizim her birinin dönüm cinsinden arazi miktarını hesaplamamızı engellemektedir.

1461 yılında bağ, bahçe ve incirden elde edilen resim miktarı 13.269 akçedir. 1475 yılında bu miktar 20.438 akçeye ulaşmıştır. 1512 yılında bağ, bahçe ve incirden elde edilen resim miktarı 34.552 akçedir. 1529 yılına gelindiğinde bağ, bahçe ve incirden elde edilen resim miktarı 40.598 akçeye ulaşmıştır. Bu da bize bağ ve bahçe alanlarının kaza genelinde giderek genişlediğini göstermektedir. Ancak bu durum 1573 yılında son bulmuş ve bağ ve bahçelerden elde edilen gelir miktarı 34.701 akçeye düşmüştür.

Kazada bağ ve bahçeler kadar geniş alan kaplamasa da bostanların da önemli bir getirisi olduğunu görüyoruz. Bostanlardan elde edilen resim miktarı 1461’den 1529’a kadar giderek artış göstermiştir. Kazada bostanlardan 1461 yılında 404 akçe, 1475 yılında 1873 akçe, 1512 yılında 3176 ve 1529 yılında da 4220 akçe gelir elde edilmiştir. 70 yıllık bir süreçte bostandan elde edilen hâsılat on kat artmıştır. 1573 yılında hazırlanan tahrir defterine baktığımızda ise bostanlardan elde edilen vergi miktarında azalma meydana gelmiştir. 1573 yılında bostanlardan elde edilen vergi miktarı 3143 akçe olarak kaydedilmiştir.

²⁶⁸ Barkan, *Kanunlar*, s.12

Tablo IX

Bağ, Bahçe ve Bostanlardan Alınan Öşür Miktarları

Tarih	Sebze	Bağ, Bahçe, İncir	Bostan	Toplam
1461		13.269	404	13.673
1475		20.438	1873	22.311
1512	581	34.552	3176	38.309
1529	1949	40.598	4220	44.819
1573	1269	34.701	3143	39.113

3. Sanayi Bitkileri

a. Pamuk

Osmanlı ekonomisinin hububattan sonra en önemli sektörünü pamuk istihsalı, sanayii ve ticari imkânları teşkil etmekteydi.²⁶⁹ Anadolu'nun pamuk üretimi için elverişli bir iklime sahip olması, özellikle Batı Anadolu ve Akdeniz bölgesinde pamuk yetiştirilmesi için uygun koşullar, Osmanlı Devleti'nin dokuma, tekstil gibi alanlarda kullanılan bu ürünün yetiştirilmesine ağırlık veren politikalar gütmesinde etkili olmuştur. Bu durum Güzelhisar için de geçerlidir. Aşağıda görüleceği gibi hububat üretiminin hemen ardından pamuk gelmekte ve sanayi ürünleri arasında birinci sırayı almaktadır.

Osmanlı Devleti döneminde pamuk tarımının yaygınlaştırıldığı ve Avrupa ile olan ticarete mamul ve yarı mamul en önemli ihracat maddesini teşkil ettiği bilinmektedir. Osmanlı devrinde Çukurova, Güneydoğu Anadolu, Ege ve Trakya, Suriye ve Mısır'ın çeşitli bölgelerinde kaliteli pamuk yetiştirilmekteydi. Özellikle Batı Anadolu bölgesinde pamuk tarımı gelişmiş, pamuk önemli bir ticari meta haline gelmişti. Osmanlılar pamuk ve pamuklu üretimini Balkanlar'a da taşımış, pamuk üretimi birçok dalda iş sahası oluşturmuştur. Birçok şehir ve kasabada pamuklu üretimiyle ilgili esnaf kolları bulunmaktaydı (cullahlar, bezciler, yorgancılar, boyacılar,

²⁶⁹Feridun Emecen, *XVI. Yüzyılda Manisa Kazası*, s.78

hallaçlar vb.) Pamuk ekimi on altıncı yüzyılın sonlarından itibaren Batı'da ve Rusya'da ucuz pamuklu giyim ve kullanım eşyasına olan ihtiyaç sebebiyle giderek artış göstermiştir.²⁷⁰

Pamuklu dokumalar ve pamuk-ipek karışımı kumaşlar, giyim kuşamdan döşemelik eşyaya varıncaya kadar çok geniş kullanım alanı bulurken pamuklu sanayi de üretim ve ticaret boyutları ile birlikte Osmanlı ekonomisinin hububattan sonra en önemli sektörünü oluşturmaktaydı.²⁷¹

16. yüzyılda Güzelhisar'da kırsal kesimde hububat ve bakliyatın yanı sıra pamuk, keten, kendir, susam, palamut da yetiştirilmiştir. Kazada yetiştirilen bu sanayi mahsulleri arasında ilk sırada pamuk yer almaktadır. Pamuk, nemli, kumlu ve alüvyonlu, verimli topraklarda yetiştirilir. Günlük hayatta yatak, yorgan yapımında kullanılan pamuğun dokuma sanayiinde de önemli yeri vardır. Pamuk tohumlarından çıkarılan yağ yemek yapımında kullanıldığı gibi tedavi amaçlı da kullanılır. Küşpesi de hayvan yemi olarak kullanılır. Anadolu'nun en fazla pamuk üretimi yapılan yeri Adana ovasıdır. Ege bölgesi toprakları, özellikle de Menderes nehirlerinin suladıkları ovalar pamuk yetiştirilmesine uygun topraklardır.²⁷² Ege bölgesinde Büyük Menderes, Küçük Menderes, Gediz, Bakırçay nehirlerinin alüvyal ovalarında pamuk ziraatı geniş sahalar kaplamaktadır. Ege bölgesinde ve Akdeniz bölgesinde pamuk ziraatinin çok olması pamuk yetişen ülkeler arasında Türkiye'yi ön sıralara taşımaktadır.²⁷³

15. ve 16. yüzyıllarda Güzelhisar Kazası'nda yetiştirilen sanayi mahsulleri arasında en başta pamuğun geldiğini belirtmiştik, özellikle 16. yy. 'da hemen hemen her köyde pamuk yetiştirilmekteydi. Pamuk için bütün kazada ödenen toplam öşür, 1461 yılında 2311; 1475 yılında 3432; 1512 yılında 14.769; 1529 yılında 17.587; 1573 yılında ise 25.584 akçe idi. Ödenen öşür miktarına baktığımızda pamuk yetiştiriciliğinin sürekli arttığını özellikle 16. yüzyılda 15. yüzyıla göre yaklaşık dört beş kat artış gösterdiğini görüyoruz. Bu artışta toprakların verimlilik derecesi, iklim koşulları ve mevsimsel olayların elverişliliğinin etkili olması yanı sıra yukarıda da belirttiğimiz gibi Osmanlı Devleti'nin pamuk üretimine yönelik politikaları da etkil olmuştur.

²⁷⁰ Nebi Bozkurt, "Pamuk", *İ.A.*, c.34, s.155

²⁷¹ Halil İnalçık, "*Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere*", s.259

²⁷² Mübahat Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.161

²⁷³ Süha Göney, *a.g.e.*, s.170

Köylere bakıldığında 1461 yılında 500 akçe öşür veren Germiyancık Köyü pamukta ilk sırayı alır, en az pamuk yetişen köy ise 14 akçe öşür ödeyen Emirdoğan Karyesidir. 1461 yılına ait deftere bakıldığında pamuk öşrü verileri bazen kovan, susam veya keten, kendir resimleri ile birlikte verilmiştir bu da mahsulün öşür miktarını hesaplarken yanılgılara neden olabilmektedir. Örneğin Emirdoğan karyesinin 14 akçe olduğunu söyledik fakat bunun içine kovan resmi de dâhil edilmiş, ikisinin toplam akçe miktarı 14 olarak verilmiştir. Bu rakama bakıldığında kazada en az pamuk öşrü veren karyenin Emirdoğan Karyesi olduğuna ulaşıyoruz fakat tam olarak kaç akçe öşür verildiği muallâktadır. Sonraki defterlerde yani 1475, 1512 ve 1529 yılına ait tahrir defterlerimiz de böyle bir durum söz konusu değildir. Pamuk öşürleri tek başlarına yazılmıştır.

1475 yılında pamuk için en çok öşür 1109 akçe ile Hurşid Karyesinden elde edilmiştir. Bu rakam o tarihte kazanın pamuktan elde ettiği tüm hâsılatın neredeyse dörtte birine denk gelir. Bu yılda en az öşür ise Köstenlü Karyesinden alınan 8 akçedir. 1512 yılına ait deftere baktığımızda en çok pamuk öşrü veren köy 4500 akçe ile Beykürü Karyesidir. Bu karye 1529 yılına ait defterde de 3000 akçe ile en fazla pamuk öşrü veren karye olmayı sürdürmüştür. 1529 yılına ait defterde Yavi ve Gökçekiriş karyeleri Beykürü karyesine yaklaşık miktarda pamuk öşrü vermişlerdir. En az pamuk öşrü elde edilen köyler ise 1512 yılında Timurtaş, 1529 yılında da Köstenlü Karyeleri olmuştur. 1573 yılı sayısal verilerine göre de en çok pamuk öşrünü 2146 akçe ile Şeyhlü karyesi, en az pamuk öşrünü de 25 akçe ile Turgut karyesi ödemiştir.

Tablo X

Yıllara Göre Pamuktan Alınan Öşür Miktarı Toplamları

Pamuktan alınan öşür miktarı toplamları	1461	1475	1512	1529	1573
	2.311	3.432	14.769	17.587	25.584

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı gibi 16.yy'da pamuk üretiminde kuvvetli bir artış meydana gelmiştir. Kazanın hemen her köyünde pamuk yetiştirilmekte ve devletin pamuktan elde ettiği gelir yüzyıl içinde düzenli ve ciddi bir şekilde artış göstermektedir.

Pamuktan elde edilen gelir 2.000 akçelerden 25.000 akçelere kadar yükselmiştir. Bunda bu yüzyılda sanayi bitkilerine verilen önemin artması ve pamuk gibi çeşitli alanlarda kullanılan sanayi ürününe duyulan ihtiyacın fazlalaşması etkili olmuştur.

16. yüzyılın ilk yarısında Anadolu’da ekime elverişli pek çok toprak emek darlığı nedeniyle boş durmakta idi. Nüfus artışıyla birlikte bu topraklar ekilmeye başlayınca, tarımsal üretim hızla arttı. Üretimin artmasının nedeni ekilen toprakların genişlemesiydi. Nitekim yüzyılın ortalarından itibaren yeni hane kuran reaya için ekilebilir toprak bulmak güçleşmeye ve ekilen toprakların artış hızı, nüfus artış hızının gerisinde kalmaya başladı.²⁷⁴ Bu durum pamuk üretimi için de geçerli olmuştur. Yüz yıllık bir süreçte pamuk üretiminde meydana gelen on katlık artış bu durumu kanıtlar niteliktedir. Pamuk üretiminde önemli bir yer teşkil eden Manisa’ya bakıldığında 1531-1575 yılları arasında pamuk üretiminde Güzelhisar’daki gibi bir artış söz konusu değildir. Feridun Emecen “16. Asırda Manisa Kazası” adlı çalışmasında, yoğun pamuk üretimi yapılan Manisa ve çevresinde bu dönemde meydana gelen pamuk istihsalindeki düşüşü izahı güç bir problem olarak görmektedir. Ve bu durumu temel gıda maddelerine olan ihtiyacın artmasından dolayı ziraat sahalarının hububat ziraatine tahsis edilmiş olmasına bağlamaktadır.²⁷⁵

Pamuk üretiminin yaygın olduğu yerlerde dokumacılık gelişmiştir. Dokumacılık olunca da genellikle boyahaneler bulunur. Hamid ve Manisa gibi yerlerin adlarıyla anılan dokuma çeşitlerine rastlanır. Tersanenin büyük çapta yelken bezi Manisa’dan karşılanırdı. Ancak, 16. Yüzyıla ait incelediğimiz defterlerde boyahaneye rastlamasak da bu, Aydın’da dokumacılık bulunmadığı manasında alınmamalıdır. Ancak, diğer yerler gibi gelişmiş bir dokuma sanayiinden bahsetmek de mümkün değildir. Belki kısmen ailelerin ihtiyacını karşılayacak ölçüde tezgâh bulunmakta ve boya işleri bizzat dokumacılar tarafından yapılmaktaydı. Ayrıca Batı Anadolu pamuğu iç ticarete mühim rol oynuyor, İstanbul’daki dokumacıların ihtiyacı çoğunlukla bu bölgeden sağlanıyordu.²⁷⁶ Aydın Liva’sına bağlı Güzelhisar kazası için de aynı durum söz

²⁷⁴ Durmuş Volkan Karaboğa, “Klasik Dönemde Osmanlı Devleti’nde Tarıma Etki Eden Faktörler ve Bu Faktörlerin Ortaya Çıkardığı Sonuçlar”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5, Aralık 2012, s.319

²⁷⁵ 16. Yüzyılda Manisa’da pamuk ziraati hakkında detaylı bilgi için bkz. Feridun Emecen, *XVI. Yüzyılda Manisa Kazası*, s.251

²⁷⁶ Mübahat Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.128-129

konusudur denilebilir, çünkü özellikle 16. yüzyılda ciddi bir pamuk üretimi yapılmakta, pamuk sanayi mahsulleri içinde yer almakta fakat tahrir defterlerinde boyahane kayıtları bulunmamaktadır. Bu da bize dokuma sanayii çok fazla gelişmemiş olsa da pamuk dokumacılığının kısıtlı miktarda tezgâhlarda devam ettirildiğini veya İstanbul'a gönderilmiş olabileceğini düşündürür.

Nitekim Faroqi'nin Osmanlı'da Kentler ve Kentliler kitabında yer alan "Donanma için yelkenbezi üretimi, Yeniçeriler için pamuklu giysi yapımından daha önemliydi. Pamuk ve pamuk ipliği ihracatı üzerindeki devamlı yinelenen yasağın nedeni, ordunun çadır talebinin yanısıra, donanmanın yelken gereksinimiydi. Dalsar²⁷⁷, İpekliden yapılmış yelkenlerden sözederse de, yelkenbezinin temel hammaddelelerinin pamuklu, keten ve kendir olduğu anlaşılmaktadır. Bu iş için kullanılan ham pamuğun yarısından fazlası değilse bile önemli bir kısmı Anadolu'nun Ege kıyılarından, özellikle de Aydın ve Saruhan sancakları ile Bergama kazasından gelirdi."²⁷⁸ ifadeleri bunu doğrular niteliktedir.

b. Keten, Kendir

Kazada sanayi mahsulleri arasında ikinci sırayı keten ve kendir almaktadır. Defterlerde bazen kendir yerine kenevir yazılmaktadır. Bu durumlarda kendir ve kenevir aynı anlama gelmekte, birbirinin yerine kullanılabilir. Her iklimde yetişebilen keten ve kendir özellikle ılıman iklimi ve kumlu balçıklı toprakları sever. Hasat mevsiminde toplanan keten sapsarı ıslatılıp kurutulduktan sonra ezilir ve keten lifleri elde edilir. Yıkama, kurutma, taraklama gibi çeşitli aşamalardan geçirildikten sonra elde edilen keten giysilerde ve ip, halat yapımında kullanılır.²⁷⁹ Diğer taraftan keten tohumunun çeşitli ev ilaçlarında kullanılmasının yanı sıra yemeklerde yağ olarak kullanıldığı da bilinmektedir.²⁸⁰

²⁷⁷ Fahri Dalsar, *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursada İpekçilik*, İ.Ü Yayınları 856, İktisat Fakültesi no. 116, İstanbul, 1960, s.55

²⁷⁸ Suraiya Faroqi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s. 157-158

²⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ayşegül Demirhan, *Mısır Çarşısı Drogları*, Sermet Matbaası, İstanbul, 1975; Reşat İzbirak, "Bitki Coğrafyası", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi*, Yayın no:276, Ankara, 1976

²⁸⁰ Huricihan İslamoğlu-İnan, *a.g.e*, s. 190

Kenevir de ketenle benzer şartlarda nemli ve ılık iklimlerde yetişen otsu bir bitkidir. Kenevirin saplarında bulunan lifler çok sağlamdır ve iplik, dokuma, çuval, çadır ve kumaş yapımında, hamurlu kısmı ise kâğıt yapımında kullanılır. Tohumları da yumuşak sabun yapımında ve boyacılıkta kullanılır. Çetene adıyla da anılan bu tohumların folklorik tıpta tedavi edici özelliği vardır.²⁸¹

Giyim, kâğıt, boya, sağlık vb. alanlarda kullanılan bu iki bitki Güzelhisar kazasında yetiştirilen sanayi mahsulleri arasında ikinci sırayı almıştır. 1461 yılına ait deftere baktığımızda tıpkı pamukta olduğu gibi keten kenevirde elde edilen resim miktarının başka ürünlerle birlikte yazıldığını görmekte bu nedenle net hesaplama yapamamaktayız. Yine de sayısal veriler ışığında 1461 yılında kazadan elde edilen toplam keten, kendir öşürü 942 akçedir. 132 akçe ile Kadıköy karyesi kazada ilk sırayı almakta, Depecük ve Hurşid karyeleri de 30 ar akçe ile son sırada yer almaktadır. 1475 yılına gelindiğinde kaza genelinde toplam öşür miktarı 1612 akçeye yükselmiştir. Cevrişlü karyesi 5 akçe ile en az öşür veren karye iken, 332 akçe ile İmanlı karyesi en fazla keten, kendir öşürü ödeyen karye olmuştur.

16. yüzyılda kazanın durumu hakkında bize ışık tutan 1512 yılına ve 1529 yılına ait tahrir defterlerini incelediğimizde kazada keten kendir yetiştiren köy sayısının ve kazadan elde edilen öşür miktarının arttığını görürüz. 1512 yılında toplam öşür miktarı 5341 akçeye yükselmiştir, bu da bir önceki deftere göre 3 kattan fazla artışa tekabül eder. En fazla öşür elde edilen Beykürü karyesi 900 akçe keten, kendir öşürü ödemiştir. Kaynak karyesi de ödediği 30 akçe ile en az keten, kendir yetiştirilen karye olmuştur. 1529 yılına ait tahrir defterde ise en çok keten, kendir yetişen karye ödediği 650 akçe ile Gökçekuş karyesi olmuştur. En az keten kendir öşürü elde edilen karyeler de Keylar, Sasalu ve Celallü karyeleridir. Bu üç köyden keten, kendir öşürü olarak ellişer akçe alınmıştır. Kaza genelinde toplam 4076 akçe olan keten kendir getirisi bir önceki deftere göre 1265 akçe azalmıştır. 1573 yılında hazırlanan deftere baktığımızda ise en çok keten kendir öşürü 3000 akçe ödeyen Yavi karyesinden elde edilmiştir. En az öşür ise 7 akçe olarak Tağdağı karyesinde kaydedilmiştir. Keten, kendirden elde edilen toplam gelir artış göstermiş ve 1573 yılına ait defterde 7391 akçe olarak kaydedilmiştir.

²⁸¹ Mübahat Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.129

Aşağıdaki tabloda da açıkça görüleceği gibi keten, kendir gelirlerinde de tıpkı pamukta olduğu gibi büyük bir artış meydana gelmiştir. 16. yy'da sanayi bitkilerine olan yöneliş keten, kendir yetiştirilmesini de etkilemiştir. Kazanın hemen hemen her köyünde yetiştirilen keten, kendir gelirleri 15.yy sonlarında toplamda 942 akçe iken, 16. yy sonlarına doğru 7391 akçeye ulaşmış, yedi kat artış göstermiştir.

Tablo XI

Yıllara Göre Keten ve Kendirden Alınan Öşür Miktarı Toplamları

Keten ve kendirden	1461	1475	1512	1529	1573
alınan öşür miktarı	942	1.612	5.341	4.076	7.391
toplamları					

c. Palamut

Diğer bir sanayi ürünü de palamuttur. Doğu Akdeniz bitkisi olan palamut, bilindiği üzere, ihtiva ettiği %45 gibi yüksek orandaki tanen dolayısıyla çok eski çağlardan beri debagatte (derinin terbiyesi) kullanılan bir madde idi. Ayrıca folklorik tıpta da tedavi edici özelliğinden dolayı rağbet görmüştür. Bunlardan başka hayvan yemi ve yakacak maddesi olarak da kullanılırdı.²⁸² Güzelhisar kazasına ait dört tahrir defterine baktığımızda 1461 ve 1475 yıllarına ait ilk iki defterde palamut kaydına rastlamıyoruz. 1512 yılında hazırlanan tahrir defterinde ise sadece Koçak, Eğridere ve Emirdoğan karyelerinde palamut öşrü kaydedilmiştir. Bu üç karyeden toplamda 105 akçe öşür elde edilmiştir. 1529 yılına ait tahrirde ise palamuttan elde edilen öşür Koçak karyesinden 50 akçe, Umurlu karyesinden 25 akçe olmak üzere toplamda 75 akçedir. 1573 yılına ait tahrir defterine bakıldığında palamut resmi elde edilen karye sayısı artmıştır. Bununla doğru orantılı olarak resim miktarı da 316 akçeye yükselmiştir.

²⁸² Mübahat Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.131

Tablo XII

Palamut Elde Edilen Köylerde Alınan Öşür Miktarları

Köyler	1461	1475	1512	1529	1573
Kaynak					123
Karabağ					15
Koçak			30	50	
Köstenlü-Çeltükçü					35
Kızılca					15
Eğridere			50		
Emirdoğan			25		
İmanlı					5
Umurlu				25	15
Yavi					15
Yoncalı					93
TOPLAM			105	75	316

Not: 1461 ve 1475 yılına ait tahrir defterlerinde palamut içeren bilgi bulunmamaktadır.

d. Susam

Humuslu toprakları seven otsu bir bitki olan susam, Anadolu'da Akdeniz, Ege ve Marmara bölgelerinde yetiştirilir. Susam yağından tahin yapılması yanı sıra folklorik tıpta tedavi edici madde olarak da kullanılır. Susamın önemli bir sanayi mahsulü olduğunu ve az da olsa Güzelhisar kazasında yetiştirildiğini bilmekle birlikte defterlerde susama ait açık bilgilerin bulunmamasından dolayı susamın miktar ve fiyatını net olarak hesaplayamıyoruz. Sadece 1512 yılına ait tahrirde susamın yetiştirildiği köyler ve ödedikleri öşür miktarı net olarak verilmiş, diğer dört tahrirde ise susam öşrü başka mahsullere dâhil edilmiştir. Bu da Güzelhisar kazasının 15. ve 16. yüzyıllardaki susam yetiştiriciliğindeki seyrini takip etmemizi zorlaştırmaktadır.

Kazada elde edile toplam öşür miktarlarına değinecek olursak 1461 yılında 275 akçe, 1475 yılında 151 akçe, 1512 yılında 2.385 akçedir. Bu üç deftere baktığımızda susamın Germiyancık, Erbeylü, Eskihisar, İlyasbeylü, Şeyhlü, Beykürü, Koçak, Ancin, Eymür karyelerinde yetiştildiğini görmekteyiz. 1529 ve 1573 yıllarına ait tahrir defterinde

susam ayrıca kaydedilmemiştir. Bu nedenle toplam öşür miktarını hesaplamak mümkün değildir.

Tablo XIII

Susam Yetişen Köylerin Üretim Değerleri

Köyler	1461	1475	1512	1529	1573
Beykürü			250		
Kaynak			50		
Koçak			750		
Germiyamcık			400		
Köstenlü			10		
Başlıca			25		
Turgut			50		
Kadı			50		
Eymür			150		
Erbeylü			50		
Şeyhlü			150		
Eskihisar			350		
Ancin			100		
TOPLAM	275	151	2.385		

NOT: 1529 ve 1573 yılına ait tahrir defterlerinde susam tek başına yazılmayıp hububat kısmına dâhil edilmiştir.

Diğer mahsuller

e. Kestane

Kestane ağacının tohumu yani bugün bildiğimiz manada kestane meyvesi çeşitli şekillerde yiyecek olarak tüketilirken, ağacın kendisi ahşap malzeme yapımında sıkça kullanılmaktadır. Beş tahrir defteri yardımıyla incelediğimiz Aydın Sancağına bağlı Güzelhisar kazasında 15.yüzyılın ikinci yarısında ve 16.yy başlarında kestane resminin tahrir defterlerine kaydedildiğini ve hatta kestaneden elde edilen resim miktarının kimi zaman palamut, susam, keten ve kendirden elde edilen resim miktarını aşmış olduğunu görüyoruz. Aydın kanunnamesine baktığımızda kestanenin resim miktarı ile ilgili ceviz ve kestanede yükünden iki akçe alındığı bilgisi yer almaktadır.²⁸³ Görüldüğü gibi

²⁸³ Barkan, *Kanunlar*, s.14

kestane, ağaç üzerinden değil mahsül üzerinden vergilendirilmiştir. Elimizdeki sayısal verilere göre kimi zaman kestane resmi kimi mahsullerden elde edilen gelirin önüne geçmiştir. Özellikle 1475 yılında ne pamuktan, ne susamdan, ne palamuttan ne de keten- kendirden elde edilemeyen akçe miktarı kestane resminden elde edilmiştir.

İncelediğimiz beş defter ışığında kestane üretimi 1475 yılında en yüksek seviyeye ulaşmış sonraki yıllarda düşüş göstermiştir. Özellikle 1529 yılına gelindiğinde kestane üretimi 1461 yılında yapılan üretimden bile düşük hale gelmiştir. Kestane mahsulündeki bu iniş çıkışları sadece defterin bize sunduğu veriler ışığında kestirmek bir hayli zordur; dönemin iklim koşullarının, devletin siyasi ve ekonomik durumunun her zaman üretimde belirleyici olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Tahrir defterlerimize göre kazada 1461 yılında toplam 1.069 akçe kestane resmi ödenmiştir. 1475 yılında bu miktar 4.431 akçeye yükselmiştir. 16. yüzyıla gelindiğinde ciddi bir azalma yaşandığını kaza genelindeki toplam kestane resminin 1.170 akçe olduğunu görüyoruz. 1529 yılına gelindiğinde kestane yetiştiriciliği gözle görülür bir şekilde azalmış, devletin aldığı kestane resmi toplamda 700 akçeye kadar düşmüştür. 1573 yılında ise az bir artışla kestaneden elde edilen resim miktarı 903 akçeye yükselmiştir.

Tablo XIV

Yıllara Göre Kestane Resmi Toplamları

	1461	1475	1512	1529	1573
AKÇE	1069	4431	1170	700	903

f. Meyve

Elimizdeki beş tahrir defterinden ilk dördünde meyve öşrüne ait veriler yer almamaktadır. Esasında meyve köylünün kendilerine kadar yetiştirip tükettiği bir ürün olarak düşünülmüş ve meyve vergisi şeklinde bir vergi oluşturulmamıştır. 1573 yılına gelindiğinde ise cinsi belirtilmeksizin meyve başlığı altında bir verginin kaydedildiğini görüyoruz. Neden meyve resminin önceki dört defterde kaydedilmeyip 1573 yılına ait son defterde müstakil olarak kaydedildiğini net olarak yorumlayabilmek güçtür. Kesin olan bu tarihten sonra tahrir kayıtlarında meyve resminin de yer almaya başladığıdır.

TKGM. TD. 129 numaralı 1573 yılında hazırlanan tahrir defterimizde kırkı aşkın karyenin gelir kalemleri arasında müstakil olarak meyve öşrü de yer almaktadır. Deftere kaydedilen sayısal verilere göre kaza toplamında 5261 akçe meyve resmi ödenmiştir. En çok meyve resmi ödeyen karyeler Umurlu, Sasalu, Emrudseki karyeleridir. Haldır, Kepez ve Kılar karyeleri ise en az meyve resmi ödeyen karyelerdir. Tüm karyelerin ödediği meyve resminin akçe cinsinden değerlerini 31 numaralı tabloda görmek mümkündür.

B. ZİRAAT ARAZİLERİ

Osmanlı Devleti'nde arazi üç şekilde tasarruf edilmektedir. Bunlar mülk, vakıf ve miri araziler idi. Mülk arazi, mülkiyeti şahıslara ait olan arazidir. Vakıf arazi toprağın tasarrufu ve gelirlerinden faydalanma vakfedilen maksada ait olan topraktır. Miri arazi ise mülkiyeti devlete ait olan topraklardır.²⁸⁴ Devlet, miri toprakları belli hizmetler ve mükellefiyetler karşılığında gelirin büyüklüğüne göre has, zeamet ve tımar olarak tevcih ederdi.²⁸⁵ Bir bölge fetih ya da ilhak edildiği zaman devlet hemen oraya bir tahrir memuru gönderip bölgeyi tahrir eder ve mülkiyetini elinde bulundurduğu bu toprakların tasarruf hakkını belirli bir bedel karşılığında şahıslara devrederdi. Kendilerine hizmet karşılığında toprak verilen kişiler bu topraklara mülk olarak sahip değil, sadece belirli bir müddet tasarruf hakkına sahiptiler. Osmanlı devletinde köylünün tasarruf ettiği topraklar, çift²⁸⁶, nim-çift²⁸⁷, bennak²⁸⁸ ve yoksul ya sa bekâr köylüler mücerred²⁸⁹, caba veya kara²⁹⁰ şeklinde bölümlere ayrılmıştır.²⁹¹

²⁸⁴ Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı*, Ankara 1989, s.89

²⁸⁵ Ömer Lütfi Barkan, "Tımar", s.314-315

²⁸⁶ Bir çiftçi ailesinin işleyebileceği araziye çiftlik denilmekteydi. Bkz. İnalçık, "*Osmanlılarda Raiyyet Rüşümü*", s.582 Çiftliklerin büyüklüğü köylünün bir çift öküzle işleyebileceği kadar alanı kapsamaktaydı. Bu büyüklükteki işletmeye çiftlik, bunun yarısı kadar ki toprağa ise öküzlük adı verilirdi. Halk arasında bu şekilde tanımlanan çiftlik, resmi kayıtlardaki tarifinde arazinin yerine ve ürünü yetiştirme kabiliyetine göre âlâ (60-80 dönüm), evsat (80-100 dönüm) ve ednâ (100-150 dönüm) olarak sınırlandırılmıştır. Bkz. Ömer Lütfi Barkan, "*Çiftlik Türkiye'de Toprak Meselesi*", c. I, s.789-790

²⁸⁷ Bir şahsın işlediği toprak, çiftin yarısı kadar olduğu takdirde o toprak parçasına nim-çift yani yarım çift denilmektedir. Bkz. Hasan Basri Karadeniz, "*XIV. Yüzyılda Karye-i Nizip*", s.88

²⁸⁸ Toprağı az olan ya da hiç olmayan evli köylülerdir. Bkz. Feridun Emecen, "Çift Resmi", *D.İ.A.*, C.VIII, İstanbul, 1993, s.310

²⁸⁹ Mücerred yaşça baliğ olmuş yani buluğa ermiş ve bir iş tutabilme gücüne erişmiş raiyet çocuklarıdır. Mücerredlik durumu umumi kanunnamelerde ve liva kanunlarında çeşitli şekillerde tefsir ve izah edilmiştir. Raiyyetin erkek çocukları mücerred kabul edilmekle beraber, herhangi bir iş görebilir yaşa

Güzelhisar Kazasının zirai arazilerini hesaplariken tahrir defterlerimize kaydedilen çift, nim çift, bennak şeklindeki toprak tasarruf bilgilerinden faydalanıyoruz. Aydın Kanunnamesinde “*reayadan resm-i çift martda alınur. Temam çiftten otuz üç akçe, nim çiftten on altı buçuk akçe ve bennakden on iki akçe ve karadan altışar akçe alınur.*”²⁹² İbaresini yer almaktadır. Defterlerde kaydedilen çift, nim çift ve bennak vergileri toplamında kaç dönüm yer tasarruf edildiğine ulaşabiliyoruz. Hesaplamalarımızı yaparken evsat yani ortalama dönüm miktarını seçtik ve çift için 80 dönüm, nim çift için 40 dönüm ve bennak için 10 dönüm üzerinden sayısal verilere ulaştık.

Tablo XV

Güzelhisar Kazası Zirai Arazileri

Tahrir Yılı		Çift	Nim Çift	Bennak	TOPLAM
1461	ADED	172	59	65	296
	DÖNÜM	13.760	2.360	650	16.170
	VERGİ akçe	5.160	885	780	6.825
1475	ADED	277	67	341	685
	DÖNÜM	22.160	2.680	3.410	27.340
	VERGİ akçe	8.310	1.105	4.092	13.507
1512	ADED	100	541	961	1.602
	DÖNÜM	8.000	21.640	9.610	39.250
	VERGİ akçe	3.300	8.926	11.532	23.758
1529	ADED	71	509	1.169	1.749
	DÖNÜM	5.680	20.360	11.690	37.730
	VERGİ akçe	2.343	8.398	14.028	24.769
1573	ADED	140	589	1.294	2.023
	DÖNÜM	11.200	23.560	12.940	47.700
	VERGİ akçe	4.620	9.718	14.568	28.906

geldiği zaman “resm-i mücerred”e tabi olur. Bkz. Hüseyin Özdeğer, “XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Antep’in Sosyal ve Ekonomik Durumu”, T.D.A.D., S. 16, Şubat 1992, s. 93

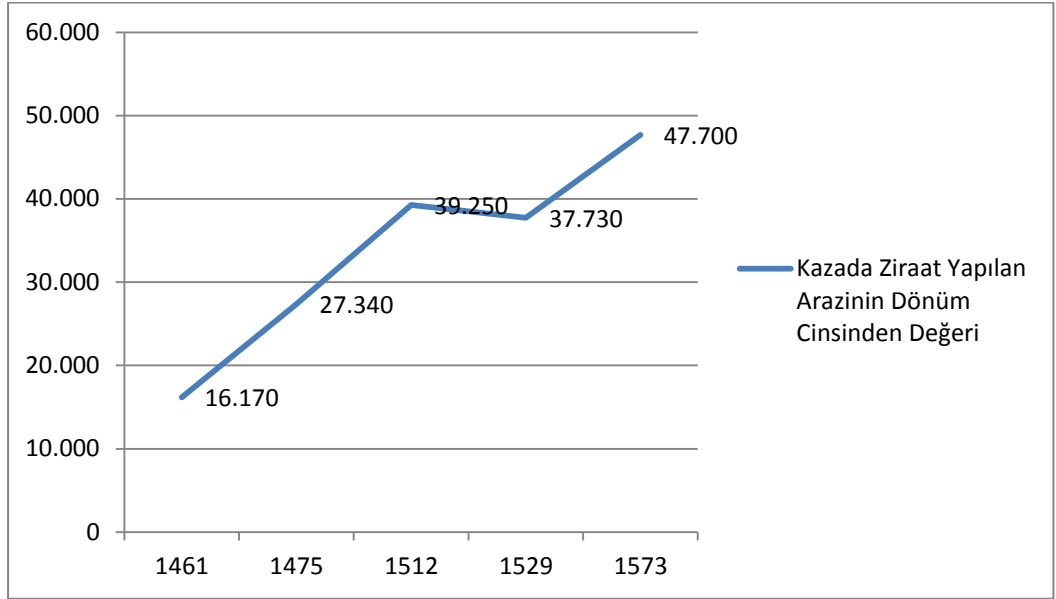
²⁹⁰ 1455 Aydın tahrir defterinde nim çiftten sonra *çiftli kara* ve *caba kara* gurupları zikredilir. *Çiftli kara* 12 ve *caba kara* 5 akçe resim öder, bennakden bahis yoktur. Burada *çiftli kara* şüphesiz *bennak* yerindedir; nim çiftten aşağı arazisi olanlar veya topraksızlar *kara* sayılmıştır. Fakat daha sonraki bir Aydın defterinde (1528 tarihli) “*kisbe kadir mücerredi kara kayd olunub*” altı akçe resme, bennakler ise 12 akçe resme tabi tutulmuşlardır. Görülüyor ki, bu tarihte *kara* sıfatı bekârlıkla birleştirilmiş ve evliler başka taraflarda olduğu gibi *bennak* adı altında gösterilmiştir. Halil İnalçık, Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü, *Belleten* c. XXIII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995 s.587

²⁹¹ İnalçık, “Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü”, s.582; Emecen “Çift Resmi” s.310

²⁹² Barkan, *Kanunlar*, s.6

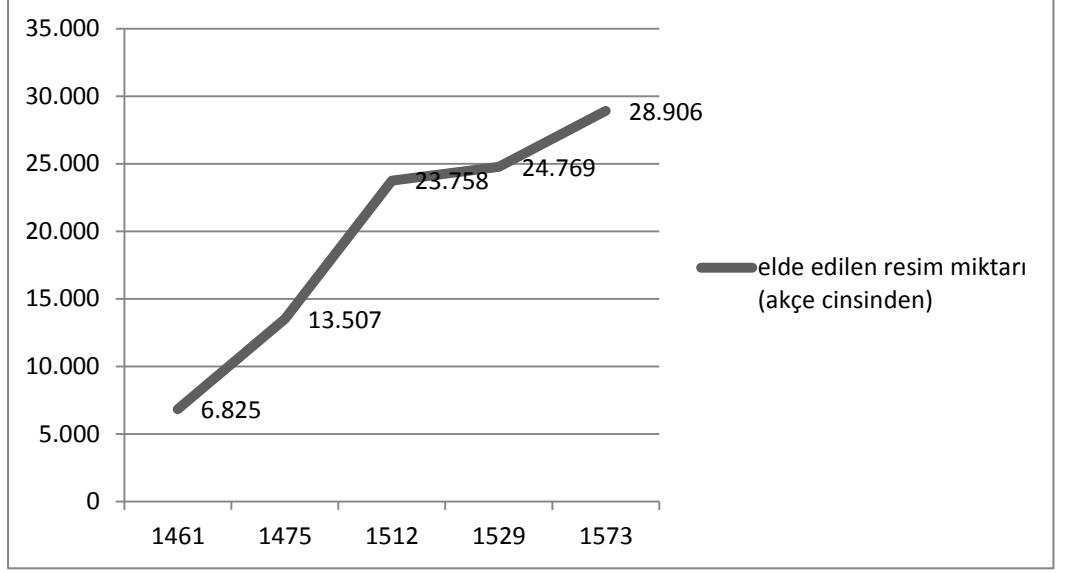
Yukarıdaki tabloya bakarak 1461, 1475, 1512, 1529 ve 1573 yıllarında tahrir defterlerine kaydedilen çift, nim çift ve bennak sayılarını öğrenmek ve dolayısıyla bunların dönüm cinsinden kapladığı araziyi tespit etmek mümkündür. Ayrıca yine kaydedilen veriler ışığında devletin çift, nim çift ve bennaktan elde ettiği resim miktarına da ulaşılabilir.

Güzelhisar kazasında nim çift ve bennak sayıları 1461-1573 yılları arasında sürekli artış gösterirken, 1512 ve 1529 yılına ait kayıtlarda çift sayısının düştüğünü görüyoruz. Çift resminde meydana gelen bu azalma 1529 yılında ziraat arazisini etkilese de elde edilen vergi miktarını düşürmemiştir. Aşağıda yer alan grafiklerde farkedileceği üzere 1529 yılında kazada ziraat arazisi dönüm cinsinden daralması, ziraat arazilerinden elde edilen vergi miktarını etkilememiştir.

Şekil 5

Kazada Ziraat Yapılan Arazilerin Dönüm Değerleri Toplamı

Şekil 6

Kazada ziraat arazilerinden elde edilen resim miktarı (Akçe cinsinden)

C. KÜÇÜK SANAYİ

1. Değirmenler

İnsanoğlunun her dönemde en önemli besin kaynağı olan buğdayın ekmek olarak sofralarda tüketilebilmesi öncelikle un haline dönüştürülmesiyle mümkün olmuştur. Bunun için coğrafya ve iklim koşullarına göre değişen farklı değirmenler kullanılmıştır. Değirmenler insan, hayvan, rüzgâr, su ve elektrikle çalışanlar olmak üzere teknolojik bir devrim geçirmiştir.²⁹³ Modern öncesi dönemin küçük sanayi tesisleri olarak adlandırabileceğimiz değirmenler, Osmanlı devletinde çalışma şekillerine göre su, sel, ding ve yel olmak üzere dört gruba ayrılmakla birlikte, var olan değirmenlerin ekseriyeti su ile çalışanlardır.²⁹⁴ Su değirmenleri üzerinde kuruldukları su kaynaklarının mahiyetine göre altı ay veya yıl boyu çalışabildikleri gibi daha az süre ile de faal olabilmekteydiler. Bu değirmenlerin çalışma süreleri, üzerlerinde kuruldukları su kaynaklarının düzenliliği veya düzensizliğine göre değişmektedir.²⁹⁵

Osmanlılar hububatta kazanın kapalılığı prensibini benimsemişlerdir. Yani, ürün yetiştiği kazada sarf edilir. Ancak kıtlık gibi bir durumda ihtiyaca göre önce yakın kazalardan, imkân olmadığı takdirde daha uzak yerlerden ve Devletin müsaadesine bağlı olarak, sevkiyat yapılabilirdi. Kaza kendi kendine yetmek zorunda olunca buğdayı un haline getirmek için de değirmenler olacaktır.²⁹⁶ Güzelhisar kazasının da hemen her köyünde un değirmenleri vardı. Bu değirmenlerin bazıları su ile bazıları da rüzgâr kuvveti ile çalışıyorlardı. Tahrir defterlerinde su değirmenleri “sel değirmeni”, rüzgâr değirmenleri ise “bad değirmeni” şeklinde yazılır. Bazen de değirmenler yazılırken ne değirmeni oldukları kaydedilmemiştir. Ne değirmeni olduğu yazılmayanların çalıştıkları

²⁹³ Değirmen ve değirmen teknolojisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Faruk Köse, “ Su Makinalarının Medeniyet Tarihinde Gelişimi ve Önemi”, *Su Medeniyeti Sempozyumu*, Edt. Kerim Han Acar, Konya 2010, s. 516-527; Ahmet Yiğit, “XIV-XVI. Yüzyıllarda Menteşe Livasında Değirmenler” *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, S. 18 Muğla 2007, s.98 vd; Atilla Bir- Mahmut Kayral, “Osmanlı Döneminde Anadolu’da Kullanıldığı Bilinen Alttan Çevirmeli Su Değirmenleri ve Su Kaldırma Düzenleri”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, c.II, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1998, s.173-186; Ümit Koç, “XVI. Yüzyıl Anadolu’sunda Değirmenler”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 149, Ankara 2004, s. 186-188

²⁹⁴ Doğan Yörük, “16.yyda Konya Kazasında Su Değirmenleri ve Bezirhaneler”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/1 Winter 2014, Ankara, s.637

²⁹⁵ Doğan Yörük, *a.g.m.* s.641

²⁹⁶ Mübahat Kütükoğlu, *a.g.e.* s.135-136

süreler ve resim miktarına bakılarak ne değirmeni oldukları tahmin edilebilir. Fakat sadece resim miktarının verilip çalışma sürelerinin verilmediği durumlarda değirmenin cinsini tahmin etmek mümkün değildir.

Bütün değirmenler tüm yıl çalışmazlar, çoğu altı ay veya üç ay çalışırlar ve buna göre de ödedikleri resim miktarı değişir. Kimi yerlerde değirmen resmi aynen yani buğday ve arpa şeklinde alınırken kimi yerlerde para olarak alınmıştır. Örneğin Bursa değirmen resmini aynı ile öderken, Aydın'da değirmen resmi yılda kaç ay dönerse ay başına beşer akçe hesabıyla alınmıştır.²⁹⁷ Aydın Kanunnamesine göre su değirmenlerinin²⁹⁸ tam yıl çalışanlarından 60, altı ay çalışanlarından 30 akçe, bundan daha az çalışanlardan da her ay başına 5 akçe alınırdı. Yel değirmenlerinin yıllık resim miktarı da 24 akçe olarak belirlenmişti.²⁹⁹ Zeytin değirmenlerinden de 10 akçe alınmaktadır. Bazı değirmenler zaman zaman meydana gelen su taşkınlarından, sel baskınlarından, hisse sahipleri³⁰⁰ arasındaki anlaşmazlıklardan veya farklı sebeplerden etkilenerek kullanılmaz hale gelmiş olduklarından tahrir defterlerine *harab* terimiyle kaydedilmişlerdir.³⁰¹ Harap durumda olan değirmenler ise herhangi bir vergilendirmeye tabi tutulmamıştır. Fakat incelediğimiz beş defterde değirmenlerin cinsi açık olarak yazılmadığı için burada değirmen bulunan köyleri ve ödedikleri resim miktarını vermekle yetineceğiz. Değirmen cinslerini ve çalışma sürelerini vermek çok da sağlıklı bir hesaplama dayanamamaktadır.

1461 yılına ait bilgiler veren 1/1M isimli tahrir defterine baktığımızda Depecük, Kılar, İlyasbeylü, İmanlu, Emirdoğan, Köstenlü, Sasalu ve Gökçekuş karyelerinde değirmen bulunduğunu ve resim miktarları toplamının 1690 akçe olduğunu görürüz. 1475 yılına ait tahrir defterinde de Kaynak, Turgut, Eskihisar, Sasalu, İmanlu, İlyasbeylü, Başılıca, Köstenlü, Koçak, Davliye, Eskihisar ve Emirdoğan köylerinde

²⁹⁷ Değirmen resminin ödenme şekli ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", *Ankara Üniversitesi DTCF*, c.5, 1947, s. 483-511

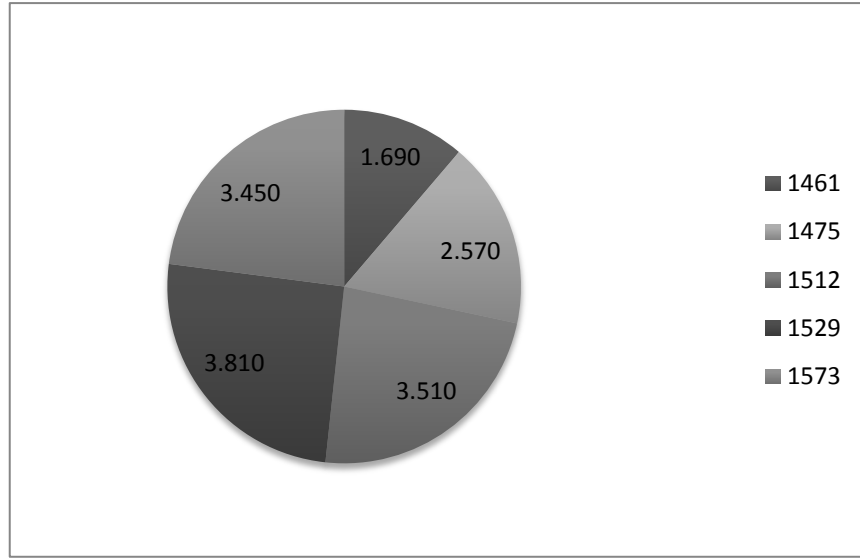
²⁹⁸ İncelediğimiz defterlerde su değirmenleri "asiyab" adı altında kaydedilmiştir.

²⁹⁹ Ömer Lütfü Barkan, *Kanunlar*, s.11

³⁰⁰ Değirmenlerin mülkiyeti ve işletmesi umumiyetle özel şahısların elinde olmasına rağmen çoğu değirmen buldukları köy ve mezranın adı altında kaydedilmiştir. Tezimizin kaynağını oluşturan beş defterimizin tamamında asiyablar buldukları karyenin altında zikredilmiş, herhangi bir şahıs ismi ile anılmamışlardır.

³⁰¹ Doğan Yörük, *a.g.m.*, s.642

değirmen olduğu kaydedilmiş, toplam resim miktarı da 1461 yılına göre artış göstermiş, 2570 akçe olarak yazılmıştır. 1512 yılına ait TD87 numaralı tahrir defterine baktığımızda kaza genelinde 18 köyde değirmen yazılmış, kaydedilen toplam resim miktarı 3510 akçeye yükselmiştir. 1529 yılına ait tahrir defterinde de 19 karyede değirmen olduğu ve toplamda 3810 akçe resim ödedikleri kayıtlıdır. 1573 yılına gelindiğinde değirmenlerden elde edilen gelir miktarında azalma olmuştur. 129 numaralı tahrir defterine göre kazadaki değirmenlerden 3450 akçe resim alınmıştır.

Şekil 7

Değirmenlerden Elde Edilen Resim Miktarı (akçe cinsinden)

Tablo XVI

Çalıştıkları Süreye göre Değirmen Sayıları³⁰²

Süre	1461	1475	1512	1529	1573
Yıl			24	33	36
6 ay			69	61	37
Toplam			93	94	73

³⁰² Değirmenlerin sayıları tespit edilirken bina veya yapıları değil, içlerinde un öğütülen taş adedi (bab) esas alınır, vergilendirme de buna göre yapılırdı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan Yörük, *a.g.m.*, s.640

Dördüncü Bölüm

HAYVANCILIK

Küçükbaş hayvanlar, arı kovanları ve dalyanlardan elde edilen resimlerin tahrir defterlerine kaydedilmesi bunların miktarları hakkında da bilgi edinmemize olanak veriyor. Kanunnamelerde iki koyuna bir akçe ve kovan başına iki akçe resim alındığı yazmaktadır.³⁰³ İslam devletlerinde çeşitli adlarla rastlanan ağnam vergisi, Osmanlı resmi kayıtlarında resm-i ganem, adet-i ağnam şekillerinde de geçer. Şer i vergilerden sayılan ağnam resmine bazı sancak kanunnamelerinde adet-i zekât da denmektedir. Bu vergi genellikle koyun yavruladıktan sonra nisan veya mayıs aylarında alınır, kuzulu koyun kuzusu ile bir hesaplanırdı. Vergi miktarı Fatih kanununa göre üç koyundan bir akçe iken daha sonra iki koyundan bir akçe olarak tesbit edilmişti.³⁰⁴ Kovan vergisine bakacak olursak kayıtlarda Öşr-i Kovan, Resm-i Kovan ya da Resm-i Kuvvare şeklinde ifade edilmiştir. Kanunnamede bir kovana iki akçe şeklinde vergilendirilse de kovan vergisi hükmü bulunduğu bölgeye göre değişmektedir. Aydın kanunnamesinde yer alan ilgili madde arıcılık kısmında ayrıca verilecektir. Ağnam ve kovan resimlerine bakarak kazadaki hayvan sayısına ve kovan adedini öğrenmek mümkündür. Ağnam resminin ikiye çarpılması ve kovan resminin ikiye bölünmesi ile koyun ve kovan sayılarına kolaylıkla ulaşabiliyoruz.³⁰⁵

Güzelhisar kazasını incelerken yararlandığımız beş adet tahrir defterinde kazada küçükbaş hayvancılık ve arıcılık yapıldığını görüyoruz. Kazaya ait defterlerden vergi miktarlarını buna bağlı olarak ortalama hayvan sayısını ve arıcılıkta kovan sayısını hesaplamak mümkündür. Fakat bazı defterlerde küçükbaş hayvan vergisi ile bir bakliyatın ürünü birlikte yazılmıştır; özellikle 1461 ve 1475 yılına ait tahrirlerde karşımıza çıkan bu durum sayısal hesaplamaları zorlaştırmakta ve yanlış hesaplara mahal vermektedir. Bunun yanısıra 1512, 1529 ve 1573 yıllarına ait defterler köy köy hayvan, kovan sayısını ve vergi miktarını içerirken; ilk iki defterde vergi miktarları köylere göre ayrılmayıp toplu bir şekilde verilmiştir. Bu da bizim hayvancılığı coğrafi

³⁰³ Barkan, *Kanunlar*, s. 11,12

³⁰⁴ Feridun Emecen, "Ağnam", İ.A, c.1, 1988, s.478

³⁰⁵ Ağnam arapça koyun demek olan "ganem" in çoğuludur. Ağnam tabiri koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlardan alınan resim için kullanılır. Bazı defterlerde ise bu resim ganem adı altında verilmektedir. Kovan resmi yazılırken bazı defterlerde Kuvvare şeklinde de yer almaktadır.

olarak kazanın bölgelerine ayırmamızı zorlaştırmıştır. Örneğin 1529 yılında en çok kovan nerede, en çok vergi hangi köyden elde ediliyor, hangi köydeki küçükbaş hayvan sayısı bir önceki sayıma göre en çok arttı ya da azaldı gibi soruların cevabını rahatlıkla bulurken; 1461 ve 1475 yıllarına ait tahrir defterlerinde bu sorulara cevap vermek güçleşiyor.

1.Küçükbaş Hayvanlar

Aydın kanunnamesinde koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlardan alınan ağnam resminden şu şekilde bahsedilmektedir: *Resmi ağnam babında kuzulu koyuna iki koyuna bir akçedir. Koyunun tamam dölün döküb ayırtlaştıkdan sonra mah-ı abrilde alınur. Kanun-ı mukarrerdir.*³⁰⁶Kanunnameye yer alan “iki koyuna bir akçe” telaffuzu kazada yer alan hayvan sayısını hesaplamamızı da mümkün kılmaktadır.

Elimizdeki tahrir defterleri ışığında yıllara göre kazada küçükbaş hayvan verilerine bakacak olursak, 1461 yılında küçükbaş hayvanlardan alınan resim miktarı 1.858 akçedir, bu da bize kazadaki küçükbaş hayvan sayısının 3.716 olduğunu gösterir. 1475 yılına ait tahrir defterine göre kazadaki küçükbaş hayvan vergisi 3621 akçe, küçükbaş hayvan sayısı da 7.242dir. 1512 yılında yapılan sayımda küçükbaş hayvan resimleri toplamı 2.040 akçedir. Bu durumda küçükbaş hayvan sayısı 4.080 olarak hesaplanır. 1512 yılına gelindiğinde küçükbaş hayvan sayısında neredeyse yarı yarıya bir azalma olduğunu tespit ediyoruz. 1529 yılına ait deftere baktığımızda kazadaki küçükbaş hayvan sayısından alınan resmin 5.963 akçe olduğunu dolayısıyla hayvan sayısının 11.926’ya yükseldiğini görüyoruz. 1573 yılına gelindiğinde kaza genelinden elde edilen küçükbaş hayvan resmi 4.455 akçe olarak kaydedilmiştir. Kazadaki küçükbaş hayvan adedi ise 8910’a düşmüştür.

Tablo XVII

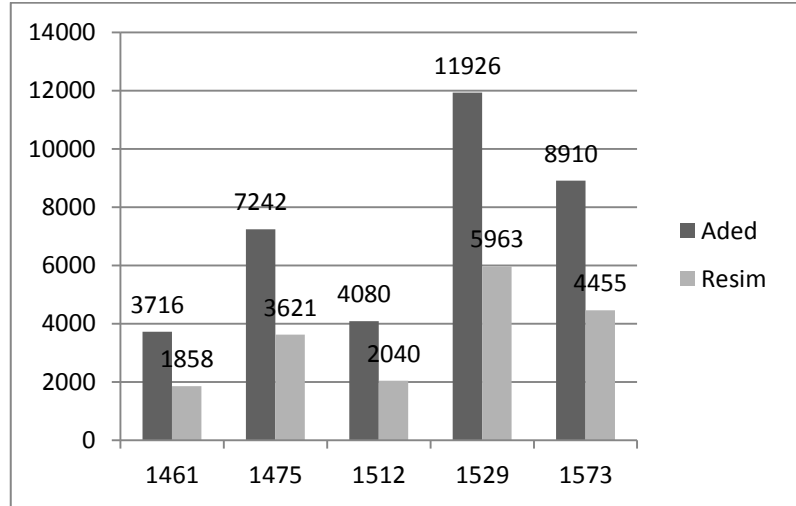
Kazadaki Küçükbaş Hayvan Sayısı ve Elde Edilen Resim Miktarı

	1461	1475	1512	1529	1573
Resim	1858	3621	2040	5963	4455
Aded	3716	7242	4080	11.926	8910

³⁰⁶ Barkan, *Kanunlar*, s.12

Tabloda da net bir şekilde görüldüğü gibi küçükbaş hayvandan elde edilen resim miktarında yıllara göre düzenli bir artış meydana gelmemiş aksine resim miktarında ve hayvan sayısında dalgalanmalar gözlenmektedir. Her ne kadar devletin elde ettiği resim miktarı ve toplam hayvan adedi yüz yıllık süreçte üç kattan fazla artış gösterse de, hayvancılıkta tarım sektöründe olduğu gibi artışlar görülmemiştir. Bunda devletin tarıma ve sanayiye yönelik politikalarının ağır basması etken olmuş olabilir. Örneğin önemli bir sanayi ürünü olan pamuk gelirleri yüz yıllık süreçte neredeyse on kat artış gösterirken hayvancılıkta böyle bir gelişme söz konusu değildir.

Küçükbaş hayvancılıktaki bu ani yükseliş ve düşüşün sebebi olarak ise tamamen ekonomik niteliktedir. 1461, 1475 yıllarında yani 15. yüzyıl sonlarında nüfusa kayıtlı olmayan yörük zümreler geçim kaynağı olarak küçükbaş hayvancılıkla uğraşmışlardır. Bunlar 16. yüzyıl başlarında yerleşik hayata geçip ziraatle uğraşmaya başladıktan sonra ise küçükbaş hayvancılığa olan ilgi azalmış ve düşüş meydana gelmiştir. 1512 yılından sonra nüfusun hızla artması ve tarım arazilerinin ihtiyacı karşılamaması insanları yeniden hayvancılığa yönlendirmiştir. Kısacası küçükbaş hayvancılığın gelişiminde nüfus artışı ve tarım arazisinin yeterli olup olmaması gibi nedenler etkili olmuştur.

Şekil 8

Kazadaki küçükbaş hayvan sayısı ve alınan resim miktarı

(1461-1475-1512-1529-1573)

2. Arıcılık

Kanunnamelerde ve tahrir defterlerinde resm-i kovan, resm-i küvvere şelinde geçen resim, reayanın elinde bulunan arı kovanları mahsulünden alınır. Bazı yerlerde bal olarak bazı yerlerde de para olarak tahsil edilir. Kovan malikâne reayası üzerinde ise, resmin yarısını malikâne sahibine, yarısını da yani divani hissesini de tımar sahibine verir. Birçok mıntikalarda reaya kovanlarını arılarını otlatmak için başka tımar arazisine götürmektedirler. Bu takdirde resmin yarısını kovan sahibinin kayıtlı olduğu tımar sahibi, yarısını dakovanın bulunduğu tımar sahibi³⁰⁷ alır.³⁰⁸ Aydın vilayetinde de böyledir. Aydın kanunnamesinde “ Bir kovana iki akçe resim bağlanmıştır. Bir raiyyet hangi toprakta raiyyet kaydolanmışsa kovan resmi dahi ol yazıldığı köyün sipahisine hâsıl kaydolanmıştır. Liva-i Aydın’ın reayası ekseriya kovanların asıl yazıldıkları yerlerden kaldurub bir aher sipahinin tımarında koyup kovan hangi toprakta bal eylese resim anda verilmek itibatı üzere bal eylediği yerde dört kovana bir akçe vermek maslahatı için tımarlardan tımarlara kovanların göçürme ederler asıl raiyyet yazıldığı yerde sipahi reayasından kovan resmin talep eyledükte senin toprağında bal eyemez sana nesne vermezim deyü teallül eder bu takdirce kovan resmi hâsıl kaydolan olduğu tımara ziyade naks lazımgelür ol sebepten asitanei devlete bu tafsil arzolanub şöyle mukarrer olundu ki kovan başına iki akçe resim bağlana bir akçesin sahibi raiyyet ala bir akçesin kovan bal eylediği arzın sahibi ala sahibi arz dahi kovanın benüm toprağında bal eylemiştir kovan başına ikişer akçeyi dahi alırım demeye heman bir kovan başına bir akçe ala ziyade alup teaddi eylemeye ve kovani olan raiyyet kovan göçürmeyip raiyyet yazıldığı yerde balın alırsa kovan başına ikişer akçeyi yazıldığı tımar sahibine vere reaya dahi teallül eylemeye” denmektedir.³⁰⁹

Güzelhisar kazası hakkında bilgi içeren 1461, 1475, 1512, 1529 ve 1573 yıllarına ait tahrir defterlerine baktığımızda, kazada arıcılığın yapılmakta olduğunu görüyoruz. 1461 ve 1475 yıllarında yapılan sayımda hazırlanan defterlerde kazada arıcılıktan elde edilen resim miktarı verilmiş, hangi köylerin arıcılıkla uğraştığı detaylı

³⁰⁷ Bazı eser ve makalelerde Tımar sahibi için “sahib-i arz “ ya da “sahib-i raiyyet” kavramları da kullanılabilir.

³⁰⁸ Neşet Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *Ankara Üniversitesi DTCF*, c.5, 1947, s. 508-509

³⁰⁹ Barkan, *Kanunlar*, s. 11

olarak verilmemiştir. 1512, 1529 ve 1573 yıllarına ait defterlerde ise kazada arıcılık yapılan köyler ve resim miktarları teker teker verilmiştir.

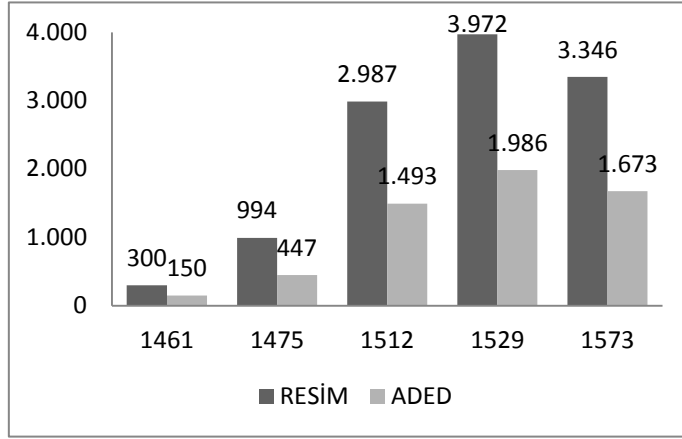
Aydın Sancağı Kanunnamesine göre kovan başına iki akçe resim alınıyordu. Resim miktarını ikiye bölerek kazadaki kovan sayısını tespit edebiliyoruz. 1461 yılında kazada toplanan kovan resmi toplamı 300 akçe idi. 1475 yılında alınan resim toplamı 994'e yükselmiştir. Buradan kazadaki kovan sayısında ve alınan resim miktarında üç kat artış olduğunu görüyoruz. 1512 yılında hazırlanan tahrir defterine göre kaza genelindeki kovan sayısı 1.493, alınan resim miktarı da 2.987 akçedir. 1529 yılına gelindiğinde ise kaza genelinde kovan sayısı 1.986'ya, alınan resim miktarı da 3.972'ye yükselmiştir. 1512 ve 1529 yıllarına ait defterlerin verdiği sayısal veriler ışığında kazada arıcılığın en yoğun olduğu karyelerin Yavi, Ayıd, Beykürü, Gökçekiriş, Köstenlü, Debbaglu, Celallü ve Eskihsar karyeleri olduğunu söylemek mümkündür.

Kazada arıcılık 1461 yılından 1529 yılına kadarki dönemde düzenli bir artış göstermiştir. 1461 yılında 300 akçe olan resim miktarı, 1529 yılında 3.972 akçeye yükselmiş ve on katın üzerinde bir artış göstermiştir. 1573 yılına gelindiğinde ise kazadaki kovan sayısı ve elde edilen resim miktarı azalmıştır. Kaza genelinde 1.673 adet kovan ve bunlardan elde edilen 3.346 akçe kovan resmi kaydedilmiştir.

Tablo XVIII

Güzelhisar Kazasında Bulunan Kovan Sayısı İle Toplanan Resim Miktarı

	1461	1475	1512	1529	1573
RESİM	300	994	2987	3972	3346
KOVAN SAYISI	150	497	1493	1986	1673

Şekil 9

Kazadaki Kovan Sayısı ile Alınan Resim Miktarları (1461-1475-1512-1529-1573)

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin ekonomik yapısının temeli tarımsal ve hayvansal üretime dayanıyordu. Devlet, halkın ürettiği mallardan çeşitli oranlarda vergi alıyordu. Vergileri eksiksiz ve düzenli bir şekilde toplanabilmesi için hangi bölgede ne kadar tarım alanı ve bunları işleyecek işgücü var saptanması gerekiyordu. Bunu saptamak için belirli aralıklarda tahrir dediğimiz sayımlar yapılmış ve bölgenin ekonomik, sosyal ve demografik durumu hakkında bilgi veren tapu tahrir defterleri oluşturulmuştur.

Araştırma konumuz olan Güzelhisar, Anadolu Eyaletine bağlı Aydın Sancağı'nın kazası konumundadır. Günümüzde Güzelhisar kazasına dair bilgiler içeren pek çok defter bulunmaktadır. Biz bunlardan 1461, 1475, 1512, 1529 ve 1573 yıllarında hazırlanan beş tahrir defterini kullanarak, kazanın yüz yıllık bir süreçte geçirdiği değişim ve gelişimini incelemeye çalıştık.

Güzelhisar'ın tarihi, milattan önce yedi bin yılına kadar dayanmaktadır. Eski adı Tralleis olan Aydın Güzelhisarı, Lidyalılar, Romalılar, Aydınoğulları ve Osmanlılar gibi çeşitli beylik ve devletlerin hâkimiyeti altında bulunmuştur. 14.yy'da Osmanlıların eline geçmiş Güzelhisar kazası, günümüzde Aydın ili olarak varlığını sürdürmektedir. Akdeniz ikliminin hâkim olduğu, verimli topraklar üzerine kurulu Güzelhisar kazası tarım ve hayvancılık açısından önemli bir kaza durumundaydı. Kazaya ait defterlere baktığımızda bunu açık olarak görmekteyiz.

Kazayı demografik açıdan değerlendirecek olursak incelediğimiz defterlerde 13 adet mahalle ismi ve 75 adet karye ismi zikredilmektedir. 1461 yılında 7 mahalle ve 30 karyeden oluşan Güzelhisar Kazası, 1573 yılına gelindiğinde 9 mahalle ve 61 karyelik bir kaza halini almıştır. Görüldüğü gibi yüz yıllık bir süreçte kazanın karye sayısı iki kat artış göstermiştir. Bununla birlikte mahallelere baktığımızda 1461 yılında 205 olan nefer sayısı 1573 yılında 314'e yükselmiştir.³¹⁰ Fakat şunu da belirtmek gerekir ki mahalle sayısında artış olmasına rağmen toplam mahalle nüfusunda iniş çıkışlar yaşanmıştır. Örneğin 1461 tarihinde nefer sayısı 205 iken 1475 yılında 159 olarak

³¹⁰ 1573 yılına ait tahrir defterinin dışındaki diğer dört defterimizde köy ve mahalleler yazıldıktan sonra hane sayıları da kaydedilmiştir. Oysa 1573 yılına ait deftere baktığımızda hane sayısına dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Hane yerine nefer sayısı kaydedilmiştir. Bu nedenle ilk dört defterimizdeki nefer sayılarını verirken hane, mücerred ve muaf toplamlarını kastediyoruz; 1573 yılına ait 129 numaralı defterden söz ederken ise defterde yazıldığı haliyle nefer sayısını veriyoruz.

kaydedilmiş; 1512 yılına gelindiğinde ise bu sayı 343'e yükselmiştir. "Kentli nüfusun XVI. yüzyıldaki artış hızına gelince, 1520- 1580 arası Anadolu'daki Osmanlı kentlerini mukayese eden Faroqhi, 1520'de 3000'in üzerinde vergi mükellefi bulunan sadece iki kent, Bursa ve Ankara'nın bulunduğunu, buna karşılık yüzyılın sonlarına doğru bu sayının 8'e çıktığını tespit etmiştir. Aynı şekilde vergi mükellefi sayısı 1000-2999 arasında bulunan orta büyüklükteki kentlerde de benzer bir artış tespit edilmektedir. Bunların sayıları 20'den 60'a yükselmiştir. Bu ise XVI. yüzyılda gözle görülür bir kentleşmenin yaşandığı anlamına gelmektedir.³¹¹16.yy Akdeniz toplumlarıyla ilgilenen araştırmacılar İspanya, Güney Fransa ve İtalya'da da benzer gelişmeler görüldüğüne dikkat çekmişler ve uzun 16.yüzyılı ekonomik ve demografik bir genişleme dönemi olarak yorumlamışlardır.³¹²Aynı dönemde Anadolu'daki kentsel gelişme genellikle bu genel eğilimin bir parçası olarak kabul edilmiştir.³¹³Şehrin gelir kalemlerinden söz etmek gerekirse Güzelhisar kazasına ait beş adet tahrir defterine baktığımızda mumhane, meyhane, başhane, niyabet, tahunhane gibi gelir kalemleri yer almaktadır. Bunlar müstakil olarak kaydedildiği gibi bazen de bir arada verilmiştir.

Kırsal yerleşimlere baktığımızda beş tahrir defterinde toplam 75 adet köy ismi geçmektedir. Defterlere birer birer bakacak olursak, 1461 yılında 30, 1475 yılında 32, 1512 yılında 45, 1529 yılında 48 ve son olarak 1573 yılında 61 adet köy yer almaktadır. Köy sayısı 30'dan 61'e yükselirken, 1461 yılında 909 olan nefer sayısı da 1573 yılına gelindiğinde 2945 olarak kaydedilmiştir. Köy sayısında ve nüfusunda meydana gelen sürekli artış 16. yüzyıl imparatorluk genelinde meydana gelen nüfus artışı tezini doğrulamaktadır.³¹⁴ "16.yüzyılda yoğun bir nüfus artışı olduğunu gözlemek mümkündür. Özellikle köy başına düşen hane sayısındaki artış, yeni köylerin teşekkülü ve dahası yetişkin bekâr erkek nüfusta görülen normalin üstündeki artışlar dikkat çekicidir. Bu nüfus artışı 15. yüzyılın sonları ile 16.yüzyılın başlarında görülen ekonomik gelişme, fetihlerin getirdiği kısmi zenginlik, yerleşikliğe olan yönelim, tarımsal alanda yoğunlaşan etkinlik ve siyasal düzenin oturmuş olması gibi değişik

³¹¹ Yunus Koç, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Nüfus Yapısı (1300-1900)", *OSMANLI- IV-Toplum*, ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 539

³¹² Fernand Braudel, *II. Filip Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, c.1, 1966, s.368 vd. s.395-399

³¹³ Ömer lütfü Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X, 1951-53, s.1-27

³¹⁴ Aynı dönemde Akdeniz Dünyasında da yüksek bir artış hızıyla nüfus 16.yy'da ikiye katlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fernand Braudel, *a.g.e*

faktörlerin tesiri ile oluşan ekonomik büyüme ve sosyal gelişme ile alakalı olmalıdır.”³¹⁵ Sayısal veriler ışığında imparatorluk ve Akdeniz dünyası genelindeki nüfus artışının kaza ’ya da yansıdığını söylemek mümkündür.

Cemaatlere değinecek olursak Güzelhisar kazasına ait tahrir defterlerinde üç adet cemaat ismi yer almaktadır. Bunlar Tahtacıyan, Tekelüyan ve Alaüyeliyan cemaatleridir. Beş defterde de zikredilen Tahtacıyan cemaatı tahtacılıkla uğraştıkları için bu isimle anılırlar. Son üç defterimizde yer alan Tekelüyan ve Alaüyeliyan cemaatinin ise Teke ve Alaiye kazalarından gelmiş oldukları kuvvetle muhtemeldir. Cemaatler nüfusuna bakacak olursak nefer sayılarının devamlı arttığını Kaza genelinde 1461 yılında nefer sayısı 17 iken 1529 yılına gelindiğinde 191’e kadar yükseldiğini görüyoruz. 1573 yılına ait tahrir defterinde ise kazadaki üç cemaatin mensubu vergi mükellefleri 140 nefer olarak kaydedilmiştir.

Kazada mahalle, köy ve cemaat nüfusu tahmini toplamları ise 1461 yılında 5.396, 1475 yılında 4.458, 1512 yılında 12.729, 1529 yılında 11.774, 1573 yılında ise 17.542 şeklindedir. Kaza tahmini nüfusunu hesaplariken hane sayısını beş ile çarpıp muafsayılarını da bulduğumuz sayıya ekleyerek tahmini nüfusu elde ettik. Görüldüğü gibi 1461 yılında yani 15. yy ortalarında 5.396 kişilik nüfusa sahip kazada üç kattan fazla büyük bir nüfus artışı meydana gelmiş ve 1573 yılında kişi sayısı 17.542’ye yükselmiştir.

Güzelhisar Kazasına ait nüfus bilgilerinden sonra ekonomik verilere de değinmek faydalı olacaktır. Güzelhisar Kazasının iklimi çeşitli türlerde mahsulü yetiştirmeye uygundur. En çok üretilen tarım ürünleri buğday, arpa, bürülce, nohut, susam, mercimek, bakladır. Ayrıca pamuk, susam, keten, kendir, palamut gibi sanayi ürünleri de yetiştirilmektedir. Bölgede bağ ve bostanların yanı sıra az da olsa kestanelikler de yer almaktadır.

Kaza içinde her köyde yetiştirilen buğday ve arpadan müd başına 2,5 kile yani 1/8 oranında vergi alınmıştır. Bir kile için alınan akçe miktarı ise defterlere göre farklılık göstermektedir. Örneğin 1461 yılında bir kile başına buğdaydan 30, arpadan 16

³¹⁵ Yunus Koç, *a.g.m*, s.541

akçe alınıyordu. Bu durum 1475 yılında da aynı şekilde devam etmiştir. Oysa 1512 yılına gelindiğinde buğday için kile başına 100, arpa için 50 akçe alındığını görüyoruz. 1529 yılında ise buğdayda kile başına 80 akçe alınmış, arpada ise durum değişmemiş 50 akçe olarak devam etmiştir. 1573 yılına ait verilere bakıldığında ise buğday için kile başına 112, arpa için 64 akçe vergi alınmaktadır. Yüz yıllık bir sürede buğday ve arpa gelirlerinde meydana gelen değişime bakacak olursak 1461 yılında Buğdaydan elde edilen toplam gelir 30.340 akçe iken 1573 yılında 85.378'e yükselmiştir. Arpada da toplam gelir miktarı 1461 yılında 15.625 iken 1573 yılında 82.322 akçe olduğunu görüyoruz. Her iki ürün miktarında ve gelirlerinde gözle görülür bir artış meydana gelmiştir.

Güzelhisar kazasına ait tahrir defterlerinde börülce, nohut, mercimek, darı vb. ürünlerin gelirleri teker teker verilmeyip hububat başlığı altında kaydedilmiştir. Arpa ve buğday dışındaki diğer ürünlerden kanunnameye göre 1/10 oranında vergi alınmaktaydı. Buna göre hububattan 1461 yılında 7574, 1475 yılında 2258, 1512 yılında 17.540, 1529 yılında 20.511, 1753 yılında 16.643 akçe gelir elde edilmiştir. Arpa ve buğdaydaki artış hububat için de geçerli olmuştur. Fakat defterler arası gelirlerdeki iniş çıkışlar bizi yanıltmasın çünkü bazen hububat altına pamuk, susam gibi sanayi ürünlerinin yazılması ürünlere ait gelir miktarının hesaplanmasını zorlaştırmıştır.

Bağ, bahçe ve bostan gelirlerine bakacak olursak bunların kapladığı arazi miktarının ve elde edilen gelirin 1573'e kadar sürekli arttığını söylemek mümkündür. Kanunnameye göre bağ ve bahçe gelirlerinden 1/10 oranında, bostanlardan da dönümüne 11 akçe vergi alınmaktadır. 1461 yılında 13.673 akçe olan bağ, bahçe, bostan gelirleri 1529 yılında 44.819 akçeye yükselmiştir. 1573 yılında ise 39.113 akçe olarak kaydedilmiştir.

Sanayi ürünleri arasında ilk sırada yer alan pamuk hemen her köyde yetiştirilmiştir. Pamuk mahsulünden elde edilen gelir 15. yüzyıldan 16. yüzyıla değin sürekli artış göstermiştir. 1461 yılında 2311 akçe olan pamuk mahsulü geliri, 1573 tarihinde 25.584 akçe olarak kaydedilmiştir. Bu da bize yüz yıllık bir dönemde pamuk yetiştiriciliğinde on kattan fazla artış meydana geldiğini gösterir. İkinci önemli sanayi ürünü olan keten kendirde de sürekli artış gözlenmektedir. Her karyede yetişmeyen keten kendir gelirleri defterlerde köy köy kaydedilmiştir. Bu açıdan hangi karyede ne

kadar yetiştiğini ya da nerelerde yetiştirilmediğini incelemek mümkündür. Fakat bazı karyelerde susam, kendir ve pamuk mahsullerinin birarada kaydedilmiş olması sayısal hesaplamaları zorlaştırmaktadır. Susama gelince, susam gelirleri defterlerde bireysel olarak verilmeyip bazen hububata bazen de başka mahsullere dâhil edilmiştir. Bu nedenle susama ait gelirleri hesaplamak mümkün ve sağlıklı değildir. Beş deftere baktığımızda palamud ve kestanenin de az da olsa yetiştirildiğini ve devlete gelir sağladığını görmekteyiz.

Ziraat ürünlerinden bahsettikten sonra bu mahsullerin yetiştiği ziraat arazisinden bahsetmek gerekir. Tarım ürünlerinde meydana gelen artışla doğru orantılı olarak tarım arazilerinde de artış meydana gelmiştir. 1461 yılında 16.170 dönüm olarak kaydedilen tarım arazileri, 1573 yılına gelindiğinde 47.700 dönüm olarak kaydedilmiş ve tarım arazilerinde yüz yıllık bir süreçte üç kattan daha fazla büyüme meydana gelmiştir.

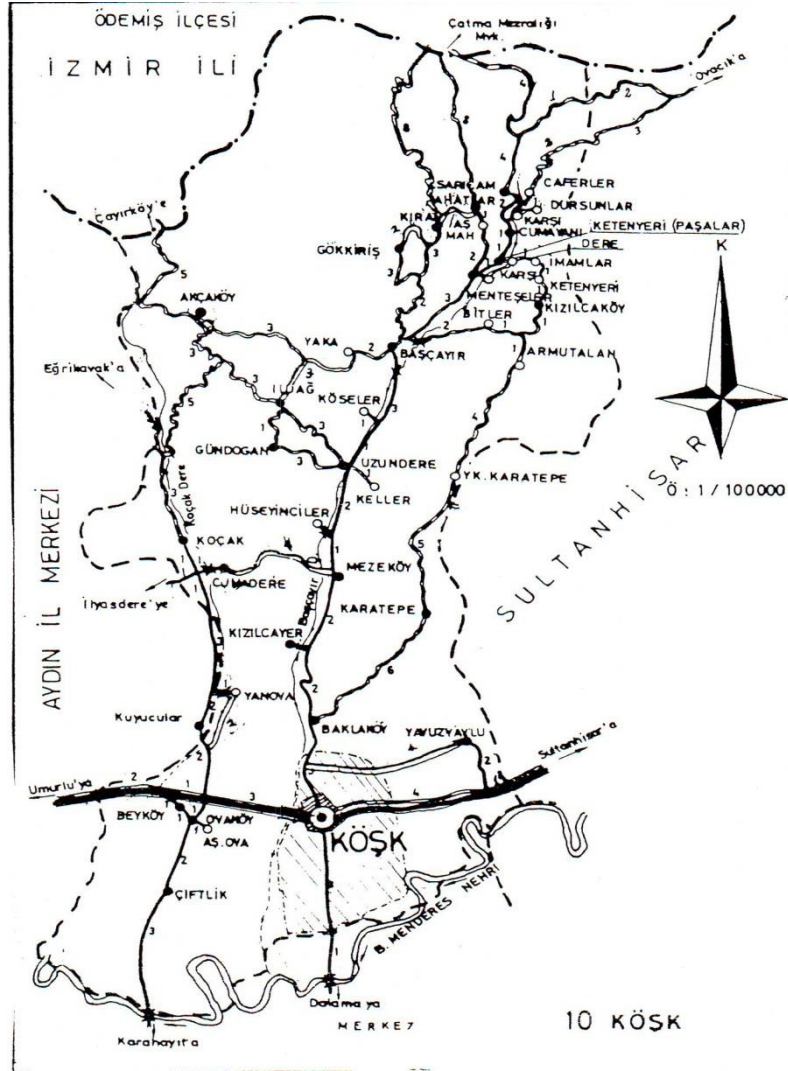
Güzelhisar kazasında tarımın yanı sıra hayvancılık da önemli yer tutmaktadır. İncelediğimiz beş defterde ağnam ve kovan vergileri yer almaktadır. Kanunnameye göre küçükbaş hayvanda iki koyuna bir akçe, kovan da ise bir kovana iki akçe vergi alınmaktadır. Bu defterlere göre küçükbaş hayvan sayısı 1461 yılında 3716 iken 1573 yılında 8910 olarak kaydedilmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki küçükbaş hayvan sayısı yıllarla orantılı olarak artmamış, iniş çıkışlar yaşanmıştır. Örneğin 1529 yılında 11.926 olan küçükbaş hayvan sayısı 1573 yılında 8910'e düşmüştür. Vergi miktarı olarak belirtmek gerekirse 1461 yılında 1858 akçe olan toplam ağnam vergisi 1573 yılında 4455 akçeye yükselmiştir. Arıcılığa gelince kazada arıcılık faaliyetlerinin devamlı olarak arttığını görüyoruz. 1461 yılında 150 olan kovan sayısı 1573 yılında 1673'e yükselmiştir, bununla doğru orantılı olarak devletin elde ettiği vergi miktarı da artış göstermiştir. Kazada arıcılığın istikrarlı olarak varlığını sürdürdüğünü fakat devasa artışlar meydana gelmediğini söyleyebiliriz.

Güzelhisar kazasının bir diğer gelir kaynağı da değirmenlerdir. Bütün değirmenler tüm yıl çalışmazlar, çoğu altı ay veya üç ay çalışırlar ve buna göre de ödedikleri resim miktarı değişir. Aydın Kanunnamesine göre su değirmenlerinin tam yıl çalışanlarından 60, altı ay çalışanlarından 30 akçe, bundan daha az çalışanlardan da her aybaşına 5 akçe alınırdı. Defterlerimize baktığımızda hangi yıl kaç değirmen olduğunu tespit etmek güçtür. Çünkü çalıştıkları süreler ayrıca yazılmadığı gibi gelir toplamları

birlikte verildiği için değirmen sayısını tespit etmek güçtür. Örneğin resm-i Asiyab adı altına 150 akçe kaydedilmiştir. Bu beş adet altı ay çalışan değirmen olacağı gibi; 2 tam yıl çalışan ve bir altı ay çalışan değirmen de olabilir. Bu nedenle kaza genelindeki toplam değirmen sayısı hakkında tahmin yürütmek bazı defterler için imknsız, bazıları içinde sağlıklı değildir. Değirmenlerden elde edilen gelir toplamları ise şu şekildedir: 1461 yılında 1690, 1475 yılında 2570, 1512 yılında 3510, 1529 yılında 3810 ve 1573 yılında 3450 akçe. Grldğu gibi yüz yıllık süreçte değirmenden elde edilen gelirlerde artış meydana gelmiştir.

Özetle beş tahrir defterini ele alarak incelediğimiz Güzelhisar Kazası, demografik ve ekonomik açıdan Aydın Sancağı'na bağlı önemli bir kazadır. Uygun iklim koşulları ve verimli toprakları kazayı, yetiştirilen ürünler ve hayvancılık açısından zengin ve önemli kılmaktadır. 15. yüzyıl ortalarından 16. yüzyıl sonlarına doğru kazada genel anlamda bir büyüme ve gelişme yaşanmıştır. Nitekim bu büyüme ve gelişme onu 17. yüzyılda sancak merkezi konumuna getirecektir.

HARİTALAR

Harita 1: Köşk İlçesi

TABLULAR

Tablo XIX

1461 ve 1475 Yıllarında Güzelhisar Kazası'nda Hangi Meslek ve Zümreden Kaç Tane Olduğunu Gösteren Tablo

Meslekler ve zümreler	1461	1475
Ahi	2	3
Babuci	1	
Bahçevan	3	
Bazargan	2	
Bezci	1	
Börkçü	1	
Bürümeci	1	1
Büryani	1	
Cullah	3	2
Çerçi		1
Çilingir	1	
Çulcu	1	
Derzi	1	
Eşekçi	1	
Fakih	4	
Haddad	2	1
Hasırcı	2	
Hatib	1	
Hayyat	3	
Irgad	1	
İmam	6	7
İşkenbeci	1	
Kadı	2	
Kalaycı	1	
Karur	3	1
Katib	1	
Kavlak	1	
Kethüda	1	
Kirişçi	1	
Köhneduz	1	

Kuyumcu		1
Külahdar	1	
Mutab	1	
Mutak	1	
Müezzin	4	
Nalbant	2	
Sabuncu	3	
Şeyh	3	
Turşucu	1	
Yağcı	1	
Yapıcı	1	1
Zerger	1	
Toplam	69	18

Tablo XXI

Güzelhisar Kazası Köyler Nüfusu (1461- TD 1/1M)

Köyler	1461				1461		
	Hane	Mücerred	Muaf	Nefer	Çift	Nim	Bennak
Acısu	30		1	31	5		1
Ancin	2			2			
Ayd	34		1	35	17	4	
Başköprü	27	1		28	13		1
Celallü	26		1	27	5	2	3
Celallü	13		1	14	5		
Cevrişlü	19		1	20	1		11
Dabaklu	78		2	80	3	1	
Davilye	28		2	30	10		
Depecük	128		34	162	19	12	8
Emirdoğan	26			26	1		2
Erbeylü	6			6	3		
Germiyancık	51		2	53	14	24	2
Gökçekiriş	14			14	7		
Hurşid	13		2	15	5	3	
İlyasbeylü	15			15	7		
İmanlu	54		1	55	18	7	
Kadıköy	20		1	21	3	1	2
Kaynak	15		1	16	1	1	
Kılar	22			22	1		7
Geyganlu	2			2	1		
Kızılca	27	1	1	29	9		
Kilise	26	2	1	29	8	1	
Koçak	31		1	32	2		5
Köstenlü	41		1	42	2	3	4
Mescid	27		1	28	7		
Sasalu	5			5	1		
Sulakbaş	26		1	27	1		8
Şeyhlü	16		1	17			9
TOPLAM	847	4	58	909	172	59	65

Not: 1461 yılında hazırlanan 1/1 M numaralı defterimizde de bennak, çiftli kara; mücerred ise caba kara şeklinde kaydedilmiştir. Bu kullanım diğer defterlerde devam

etmediği için tablomuzda bennak ve mücerred şeklinde yazıp kafa karışıklığına sebebiyet vermemeyi daha uygun gördük!³¹⁶

Tablo XXI

Güzelhisar Kazası Köyleri Nüfusu (1475)

TT-8					TT-8		
Köyler	Hane	Müc.	Muaf	Nefer	Çift	Nim çift	Bennak
Acısu	19	5	2	26	4		10
Ancin	1			1	1		
Başılıca	28	6	1	35	11	1	14
Başköprü	49	13	1	63	8	8	24
Celallü	57	12	2	71	24	2	22
Cevrişlü	12	5		17	4	1	5
Davilye	20	9	1	30	6	4	7
Debbağlı	65	10	1	76	8	5	48
Eğridere	8	4	1	13	3	1	2
Emirdoğan	21	11	2	34	5	2	9
Erbeylü	7	2	1	10	4		2
Eskihisar	26	7	2	35	12	1	8
Eskihisar	26	4		30	10	1	6
Eymür	32	6	2	40	20	1	6
Germiyancık	51	7	1	59	39	7	2
Gökçekiriş	22	2	1	25	4	6	8
Halife	26	9	1	36	10		14
Hurşid	18	2	1	21	12		3
İlyasbeylü	9		1	10	2	1	5
İmanlu	55	6	3	64	12	16	12
Kadı	21	2	1	24	8	1	7
Kalburcu	4	1	1	6	1		2

³¹⁶ Çiftli kara ve caba kara hakkında ayrıntılı bilgi için bkz Feridun Emecen, “Bennak”, *TDV İA*, c. 5, s.458

Kaynak	12	3		15	2		8
Kızılca	69	11	3	83	15		34
Kilise	35	3	2	40	3	4	11
Koçak	40	8		48	5	1	19
Köstenlü	25	3	1	29	5		11
Mescid	39	6	1	46	5	3	14
Sasalu	5			5			5
Şeyhlü	16	10	1	27	10	1	4
Turgut	16	6	1	25	8		11
Umurlu	28	2		30	16		8
TOPLAM	862	177	35	1.074	277	67	341

Tablo XXII

Güzelhisar Kazası Köyleri Nüfusu 1512 (TD. 87)

Köyler	Hane	Müc.	Muaf	Nefer	Çift	Nim Çift	Bennak
Acısu	14	2	3	19	1	5	6
Ancin	7	1		8			4
Ayıld	27	4	2	33		9	11
Başılıca	40	5	5	50	4	10	16
Başköprü	97	20	5	122		6	60
Bey	66	7	10	83	1	29	23
Beykürü	14	4		18			8
Celallü	81	13	3	97	5	26	38
Cevrişlü	32	5	8	45		11	10
Çeltükçü	34	1		35	2	11	14
Davilye	130	20	6	156		28	76
Debbağlı	71	17	7	95	2	8	50
Eğridere	13	1	1	15	1	2	6
Elagöz	19		3	22	5	10	3
Emirdoğan	78	2		80		1	22
Erbeylü	10		3	13	4	1	4
Eskihisar	69	12	13	94	8	17	32
Eymür	27	1	3	31		20	5
Germiyancık	94	19	11	124	5	46	31
Gökçekiriş	32	4	2	38		10	17
Halife	24	3	4	31	1	9	8
Hurşidlü	29	8	5	42	1	17	9
İlyasbeylü	12		1	13		4	5
İmanlu	104	10	13	127	21	26	56
Kadı	14	1	2	17		8	5
Kalburcu	19		2	21			7
Karabağ	20			20		3	16
Kaynak	18	4	3	25		2	14
Kılar	44	5	3	52		1	16
Kızılca	84	21	6	111	4	33	45
Kızılcaköy	26	4	6	36	2	21	10
Kilise	53	9	6	68	1	11	30
Koçak	90	15	9	114	1	15	55
Köstenlü	48	4	4	56		9	35
Mağaltan	10	2	1	13		2	4
Mescid	47	8	10	65		12	26
Ordutepecüğü	26		7	33	1	10	7
Sasalı	14	1		15		2	9
Sögüt	104	5	13	122	7	32	33
Şeyhlü	54	5	5	64	5	5	30
Tağdağı	92	13		105	5	27	43

Turgut	24	3	1	28	1	6	14
Umurlu	19	2	2	23	1	1	13
Yavi	60	11	5	76	8	27	20
Yusuflu	22		2	24	3	8	15
TOPLAM	2.012	272	195	2.479	100	541	961

Tablo XXIII

Güzelhisar Kazası Köyleri Nüfusu 1529 (TD 148)

Köy Adı	Hane	Müc.	Muaf	Nefer	Çift	Nim çift	Bennak
Acısu	15	2	1	18		5	11
Ancin	7	6		13			7
Ayd	20	4		24		9	11
Başılıca	32	18	3	53	5	7	19
Başköprü	67	43	1	111		9	58
Bey	58	23	2	83		27	31
Beykürü	9	5		14			9
Celallü	48	14	3	65	4	21	33
Cevrişlü	28	9	14	51		12	16
Çayır	6			6			6
Çeltükçü	31	10		41		8	13
Davilye	116	49	5	170		23	92
Debbağlı	70	43	4	117	2	2	61
Eğridere	10	11		21		3	7
Elagöz	14	11	3	28	5	7	4
Emirdoğan	44	23	1	68	1	1	43
Erbeylü	17	8	1	26	5	3	9
Eskihisar	55	39	6	100	8	12	35
Eymür	52	13	1	66	1	22	28
Germiyancık	90	54	8	152	5	41	43
Gökçekiriş	22	5	2	29	1	13	8
Halife	21	16		37		5	14
Hurşidlü	34	18	1	53		22	12
İlyasbeylü	9			9		4	5
İmanlu	111	39	8	158	4	23	83
Kadı	13	3		16		5	8
Kalburcu	13	3		16			13
Karabağ	19	3		22		4	15
Kaynak	16	10	1	27		2	15
Kılar	40	19	3	62		2	39
Kızılca	33	12	2	47	1		31
Kızılca	48	53		101		26	17
Kızılcaköy	39	21	5	65	7	21	11
Koçak	91	34	5	130	1	16	64
Köstenlü-Çeltükçü	29	27	1	57		6	31
Mağaltan	4	2		6	2	4	2
Menteşebayırı	43	21	3	67		8	35
Mescid	42	24	2	68		11	31
Ordutepecüğü	17	8	1	26	1	9	7
Sasalu	6	1		7		2	4
Sögüt	87	22	4	113	6	26	51

Şeyhlü	50	30	1	81	5	11	30
Tağdağı	71	23		94	3	26	41
Turgut	18	19		37		5	13
Umurlu	14	10		24		3	11
Yavi	37	17	1	55	3	13	17
Yavi	31	8		39		20	11
Yusuflu	20	12	3	35	1	10	14
TOPLAM	1.767	845	96	2.708	71	509	1.169

Tablo XXIV

Güzelhisar Kazası Köyleri Nüfusu 1573 (TKGM. KK. TD 129)

Köy adı	Müc.	Muaf	Nefer	Çift	Nim çift	Bennak
Acısu	15	1	41	3	8	14
Anbarcık	5		11			6
Ancin	5		14	1	4	3
Ayıld	10		44		12	22
Başılıca	27	1	60	4	6	21
Bekarderesi	15		31		3	9
Bey	16		30	1	7	6
Beykürü	5	1	20	1	5	9
Bozalan	17	1	35			17
Bozdoğan	14		36	1	5	16
Burgazköylü	6	1	13		3	3
Celallü	62	1	145	1	44	35
Cevrişlü	8	1	44	7	6	24
Çayır ve Canpaşa	1		2			1
Danişmendlü	8	1	18		2	7
Debbağlı	36		80			44
Eğridere	9		23		6	8
Alagöz	15		39	5	13	8
Emrudseki	6		14		1	7
Emirdoğan	5		10		1	4
Emir Bekâr	38		70		3	29
Erbeylü	7		21	4	4	6
Eskihisar	11	2	33	2	5	13
Eymür	43	1	123	12	31	32
Germiyancık	8		25	1	6	10
Güzelce	25	1	92	12	5	57
Haldır	21		45		12	12
Halife	20	1	51		10	20
Hurşidlü	29	1	84		24	32
İlyasbeylü	3		12		5	4
İmanlu	93		171	9	37	34
Kadı	17		51	1	8	26
Kalburcu	10		24		7	7
Karabağ	2	1	21	2	8	8
Kayacık	32		79			47
Kaynak	17	2	60	1	3	33
Kepez	6		13			7
Geyganlu			2			2
Kılar	74	1	157		22	60
Kızılca	33	1	90	12	23	17
Kızılcaköy	32	2	94	2	32	24

Koca gözü	16		39		3	20
Koçak	22		56	1	10	23
Kozalan	7	1	20		5	7
Köstenlü, Çeltükçü	12	2	43		6	18
Mağaltan	14		35	1	7	13
Ordutepecüğü	9		37	5	14	9
Saruhancı	12		33	2	9	10
Sasalu	5		14	1	3	5
Sögüt	55		169	2	33	66
Şeyhlü	42	2	122	2	26	52
Tağdağı	23	1	51	4	17	5
Tekelü	1		13		1	11
Teklü	11		23		7	10
Timurtaş	5	2	14			7
Turgut	10	1	23		4	8
Türgeş	14		33		5	14
Umurlu	41	6	98		8	43
Yavi	27		64	9	18	14
Yenice Deresi	8		18		6	4
Yoncalı	6		12			6
TOPLAM	1.146	36	2.945	109	553	1.089

Tablo XXIV

Vazifeli ve Muafların Kazadaki Dağılışı (1529- TD 148)

Muaflar	İ M A M	M Ü E Z Z İ N	P İ R	N A B E D İ D	M A L U L	M A S U M	D İ V A N E	K Ö T Ü R Ü M	G A İ B	S İ P A H İ Z A D E	T O P L A M
Mh. Bahçe	1								1		
Mh. Mescid									1		
Mh. Cami		1			1				1		
Mh. Kilisemescid	1										
Mh. Cemal	1										
Mh. hisaryakası	1										
Mh. Köprülü	1										
Mh. Sinli	1										
Acısu	1										
Başılıca	1		2								
Başköprü	1										
Bey	1								1		
Celallü			3								
Cevrişlü										14	
Davilye	4				1						
Debbağlu	1										
Emirdoğan	1										
Eskihisar	3					1			2		
Eymür	1										
Germiyancık	1		1	6							
Gökçekiriş	1						1				
Hurşidlü	1										
İmanlu	2								1	5	
Kaynak	1										
Kılar	1								3		
Kızılca			1				1		1	2	
Kızılca	1			1							
Koçak	1				1	1			2		
Köstenlü									1		
Mescid	1							1			
Ordutepecüğü	1										
Söğüt							1		3		
Şeyhlü		1									
Yavi				1							
Toplam	31	2	7	8	3	2	3	1	17	21	95

Tablo XXVI**Buğday ve Arpa Üreten Köylerin Ödedikleri Öşür Miktarı (1512- TD 87)**

KÖY ADLARI	BUĞDAY		ARPA	
	Kile	Kıymet	Kile	Kıymet
Acısu	35	3500	20	1000
Ancin	44	4400	65	3250
Başılıca	10	1000	6	300
Beykürü	190	19.000	280	14.000
Celallü	4	400	20	1000
Cevrişlü	5	510	7	350
Çayır-Canpaşa	10	1000		
Debbağlu	15	1500	22	1100
Eğridere	10	1000	7	350
Emirdoğan	10	1000	16	800
Erbeylü	3	300	10	500
Eskihisar	8	800	22	1100
Eymür	28	2800	28	1400
Germiyancık	87	8700	40	2000
Gökçekiriş	70	7000	90	4500
Halife	4	400		
İlyasbeylü	23	2300	46	2300
İmanlu	8	800	40	2000
Kadı	23	2300	27	1350
Kalburcu	4	400	14	700
Kaynak	7	700	8	400
Kılar	8	800	10	500
Kızılca	2	200	4	200
Koçak	20	2000		
Köstenlü	31	3100	85	4250
Ordutepecüğü	17	1700	28	1400
Sasalu	10	1000	30	1500
Söğüt-Bey-Ayıld	43	4300	100	5000
Şeyhlü	35	3500	42	2100
Timurtaş	8	800	36	1800
Turgut	7	700	6	300
Umurlu	5	500	7	350
TOPLAM	784	78.410	1.114	55.700

Tablo XXVII**Buğday ve Arpa Üreten Köylerin Ödedikleri Öşür Miktarı (1529- TD148)**

KÖY ADLARI	BUĞDAY		ARPA	
	Kile	Kıymet	Kile	Kıymet
Acısu	31	2480	23	1150
Ancin	30	2400	70	3500
Ayıld	40	3200	80	4000
Başılıca	15	1200	25	1250
Beykürü	275	22.000	150	7500
Celallü	30	2400	50	2500
Cevrişlü	7	560	5	250
Debbağlu	10	800	30	1500
Eğridere	11	880	7	350
Emirdoğan	10	800	30	1500
Erbeylü	7	560	13	650
Eskihisar	10	800	18	900
Eymür	35	2800	37	1850
Germiyancık	90	7200	60	3000
Gökçekuş	42	3300	95	4750
Halife	5	400	3	150
Hurşidlü	15	1200	19	950
İlyasbeylü	40	3200	50	2500
İmanlu	33	2640	42	2100
Kadı	21	1680	43	2150
Kalburcu	5	400	10	500
Kaynak	8	640	10	500
Kılar	6	480	6	300
Kızılca	10	800	27	1350
Koçak	2	120	6	300
Köstenlü	6	460	26	1300
Sasalu	10	800	15	750
Şeyhlü	50	4000	33	1650
Turgut	5	400	12	600
Umurlu	6	440	7	350
Yavi	50	4000	100	5000
TOPLAM	913	73.040	1.102	55.100

Tablo XXVIII**Buğday ve Arpa Üreten Köylerin Ödedikleri Öşür Miktarı (1573- TKGM. TD 129)**

Köy Adları	BUĞDAY		ARPA	
	Kile	Kıymet	Kile	Kıymet
Acısu	19	2128	47	3008
Alagöz	13	1456	30	1920
Alangülü	17	1904	35	2240
Ancin	45	5040	119	7040
Başılıca	12	1344	31	1984
Bekarderesi	7	784	5	320
Beykürü	11,5	1300	11	704
Burgazköylü	1	112	1	64
Celallü	25	2800	95	6080
Cevrişlü	2	224	9	576
Debbağlı	25	2800	37	2368
Eğridere	19	2128	25	1600
Emrudseki	30	3360	81	5124
Erbeylü	19	2128	31	1984
Eymür	25	2800	35	2200
Germiyancık	50	5600	65	4160
Haldır	5	560	5	320
Halife	1	112	2	128
Hurşidlü	8	896	23	1476
İlyasbeylü	45	5050	60	3840
İmanlı	18	2016	30	1920
Kadı	89	9968	100	6400
Karabağ	10	1120	12	768
Kayacık	5	560	5	320
Kaynak	25	2800	42	2688
Kepez	3	336	4	256
Geyganlı	7	784	9	576
Kılar	1	112	1	64
Kıralan	2	224	2	128
Kızılca	27	3024	35	2240
Kızılcaköy	1	112	1	64
Kocagözü	7	784	15	960
Köstenlü-Çeltükçü	11	1232	20	1280
Mağaltan	1	112	2	128
Ordutepecüğü	15	1680	35	2240
Saruhancı	8	896	7	434
Sasalu	11,5	1300	10	640
Şeyhlü	25	2800	85	5440

Tağdağı	3	336	6	384
Teklü	20	2240	?	?
Turgut	1	112	1	64
Umurlu	1	112	2	128
Yavi	25	2800	50	3200
Yenicederesi	1	112	1	64
Yoncalı	65	7280	75	4800
TOPLAM	762	85.378	1.297	82.322

Tablo XXIX**Pamuk Mahsulü Öşürleri**

KÖYLER	1461	1475	1512	1529	1573
Acısu	20	57	350	280	1.082
Alagöz					535
Ancin			400		
Ayd	63		400	500	
Başılıca			110	290	240
Bekarderesi					260
Beykürü			4.500	3.000	786
Burgazköylü					12
Celallü		292	250	900	503
Cevrişlü		104	51	100	100
Çayır- Canpaşa	30	13	150		
Davilye	110	300			
Debbağlı			330	232	1.100
Depecük	72				
Eğridere			120	120	270
Emrudseki					500
Erbeylü		26	100	320	260
Eskihisar	85	242	550	200	
Eymür		91	1.500	1.050	1050
Germiyancık			800	1.000	1.500
Geyganlu	85	240			550
Gökçekiriş			700	2.950	
Haldır					150
Halife			150	100	100
Hurşidlü	1.500	1.109		500	1.162
İlyasbeylü	80	136	1.000	750	3.197
İmanlu	50	203	100	300	3.000
Kadı		60	270	220	84
Kadıköy	142				
Kalburcu-Mağaltan			800	900	50
Karabağ					700
Kayacık					20
Kaynak	24	19	200	100	655
Kepez					100
Kıralan					1.287
Kızılca			30	150	700

Kızılcaköy					50
Kılar	67*		50	50	50
Kocagözü					50
Koçak		60	143	100	
Köstenlü		8	715	25	225
Ordutepecüğü			180		439
Saruhancı					254
Sasalu		130	300	150	25
Şeyhlü	50	342	500	500	2.146
Tağdağı					40
Teklü					343
Timurtaş			20		1.625
Turgut					25
Umurlu					42
Yavi				2.800	240
Yenicederesi					27
Yoncalı					50
TOPLAM	2.311	3.432	14.769	17.587	25.584

* Keten ve pamuk öşürü bir arada yazılıp 67 akçe olarak kaydedilmiştir. Sadece pamuğa ait olan öşür miktarını bilmiyoruz.

İlyasbeyli, Eskişehir, Kadıköy karyeleri için de benzeri durum söz konusudur. Defterlerde pamuk, keten, kendir, susam vb. mahsullerin bir arada yazılmaları tek tek üretim miktarlarını ve elde edilen gelirlerini hesaplamayı zorlaştırmaktadır. Defterin bize sunduğu veriler ışığında hesaplanan miktarlar net rakamlar değil yaklaşık rakamlardır. Özellikle 1461 ve 1475 yıllarında hazırlanan defterlerde karşılaştığımız bu durum zamanla düzelmiş ve defterlerin sistematikleşmesi ve gelişmesi ile mahsuller müstakil olarak kaydedilmeye başlanmıştır.

Tablo XXX**Keten ve Kendirden Alınan Öşürler**

Köyler	1461	1475	1512	1529	1573
Acısu					305
Alagöz					220
Ancin			50	100	12
Ayıld	40		851	500	
Başılıca			50	230	15
Bekarderesi					15
Beykürü			900	600	10
Burgazköylü					12
Celallü			200	50	490
Cevrişlü		403	420	100	18
Çayır			100		
Davilye	50	300			
Debbağlı					270
Depecük	30				
Eğridere					12
Emirdoğan			230	230	
Emrudseki					500
Erbeylü	40				15
Eymür		53	250	216	13
Germiyancık	500				12
Geyganlu	45	80			202
Gökçekuş			450	650	
Haldır					10
Halife					20
Hurşidlü	30	50			40
İlyasbeylü	80*		95	250	50
İmanlu	65	332	150	100	900
Kadı		6	120	240	145
Kadıköy	142				
Kalburcu		40	300	150	
Karabağ					10
Kayacık					25
Kaynak			30		136
Kepez					12
Kıralan					15
Kızılca					200

Kızılcaköy					11
Kılar	67*		90	50	15
Kocagözü					200
Koçak		181	45	100	
Köstenlü		167	100	100	15
Mağaltan					50
Ordutepecüğü					11
Sasalu			200	50	21
Şeyhlü			80	80	55
Tağdağı					7
Teklü					11
Timurtaş			580		50
Turgut					15
Umurlu			50	150	207
Yavi				130	3000
Yenicederesi					9
Yoncalı					30
TOPLAM	942	1612	5341	4076	7391

*Keten ve pamuk öşrü bir arada yazılmış ve 67 akçe olarak kaydedilmiştir. Ketenin gerçek miktarını bilmiyoruz.

İlyasbeyli, Eskihisar, Kadıköy karyeleri için de benzeri durum söz konusudur. Defterlerde pamuk, keten, kendir, susam vb. mahsüllerin bir arada yazılmaları tek tek üretim miktarlarını ve elde edilen gelirlerini hesaplamayı zorlaştırmaktadır. Defterin bize sunduğu veriler ışığında hesaplanan miktarlar net rakamlar değil yaklaşık rakamlardır. Özellikle 1461 ve 1475 yıllarında hazırlanan defterlerde karşılaştığımız bu sorun zamanla düzelmiş ve defterlerin sistematikleşmesi ve gelişmesi ile mahsüller müstakil olarak kaydolunmaya başlamıştır.

Tablo XXXI**Güzelhisar Kazasında Meyveden Alınan Öşür Miktarı (1573- TKGM. TD. 129)**

Karye adları	Elde edilen öşür miktarı
Acısu	298
Alagöz	20
Ancin	160
Başılıca	200
Bekarderesi	159
Beykürü	55
Burgazköylü	21
Celallü	170
Cevrişlü	90
Debbağlu	50
Eğridere	70
Emrudseki	500
Erbeylü	250
Eymür	100
Germiyancık	50
Geyganlu	87
Haldır	11
Halife	80
Hurşidlü	100
İlyasbeylü	79
İmanlu	155
Kadı	50
Karabağ	111
Kaynak	200
Kepez	25
Kıralan	100
Kızılca	100
Kızılcaköy	50
Kılar	20
Kocagözü	60
Mağaltan	80
Ordutepecüğü	25
Saruhancı	32
Sasalu	400
Şeyhlü	100
Tağdağı	103
Teklü	50
Timurtaş	200
Turgut	150
Umurlu	500
Yoncalı	200
TOPLAM	5261

Tablo XXXII**Güzelhisar Kazası Köylerindeki Değirmenlerden Alınan Resim Miktarları**

Köyler	1461	1475	1512	1529	1573
Alagöz					180
Başılıca		60	30	30	90
Davliye	260	275			
Debbağlu					90
Depecük	210				
Emirdoğan	270	330	240	510	
Eskihisar	150	355	540	360	
Germiyancık			90	90	60
Gökçekuş	260		720	720	
Halife			120	120	120
Hurşidlü		30	Harab	Harab	
İlyasbeylü	270	330	330	330	330
İmanlu	90	180	210	210	300
Kalburcu			120	120	
Kaynak		65	60	60	60
Kıralan					650
Kızılca			60	60	
Kızılcaköy					60
Kılar	150		260	240	270
Koçak	120	180	165	120	
Köstenlü	200	300		90	300
Sasalu	40	45	60	60	60
Turgut		420	420	420	900
Umurlu			150	150	
Yavi				30	
TOPLAM	1690	2570	3575	3720	3450

Tablo XXXIII**Küçükbaş Hayvan Beslenen Köyler (vergi miktarı/akçe)**

KÖYLER	1461	1475	1512	1529	1573
???		90			
Acısu					
Alagöz					120
Ancin				50	128
Ayd	500		350	352	
Başılıca		522	220	550	288
Bekarderesi					80
Beykürü				300	11
Burgazköylü					10
Celallü		220	100	150	209
Cevrişlü				80	30
Çayır- Canpaşa					
Debbağlu				100	200
Depecük	1358				
Eğridere		54	40	10	15
Emirbekar					352
Emirdoğan				10	
Erbeylü				350	350
Eskihisar		142	50	100	
Eymür		950	30	150	150
Germiyancık		452		400	65
Geyganlu					7
Gökçekuş				560	
Haldır					50
Halife		135	120	100	100
Hurşidlü		100		130	80
İlyasbeylü					
İmanlu				120	262
Kadı				240	272
Kalburcu				50	
Karabağ					300
Kayacık					18
Kaynak				501	
Kepez					100
Kıralan					145
Kızılca		538	300	200	50
Kızılcaköy					50
Kılar			80	50	51
Koçak			10	200	
Köstenlü		50	300	90	60
Mağaltan					50

Ordutepecüğü			140		25
Saruhancı					95
Sasalu					15
Şeyhlü				50	90
Teklü					11
Timurtaş					22
Turgut		368	300	300	50
Umurlu					11
Yavi				500	333
Yenicederesi					50
Yoncalı					150
TOPLAM	1858	3621	2040	5693	4455

Tablo XXXIV**Kazada Arıcılık Yapılan Köyler**

KÖYLER	1461	1475	1512	1529	1573
Acısu			250	150	150
Alagöz					36
Ancin			50	162	125
Ayıld			400	200	
Başılıca			120	250	210
Bekarderesi					50
Beykürü			300	266	15
Burgazköylü					13
Celallü			140	240	429
Cevrişlü			20	20	50
Çayır- Canpaşa					
Debbağlı			300	200	200
Eğridere			13	29	24
Emirdoğan			30	30	
Emrudseki					200
Erbeylü			80	95	236
Eskihisar			200	166	
Eymür			40	30	31
Germiyancık			50	150	15
Geyganlu					5
Gökçekuş				450	
Haldır					28
Halife			40	50	50
Hurşidlü			25	30	24
İlyasbeylü			100	250	250
İmanlu			30	150	230
Kadı			70	120	46
Kalburcu-Mağaltan			20	20	20
Karabağ					39
Kayacık					12
Kaynak			83	20	12
Kepez					10
Kıralan					86
Kızılca			100	100	13
Kızılcaköy					100
Kılar			84	50	50
Kocagözü					21
Koçak			10	110	
Köstenlü			200	200	15
Mağaltan					20
Ordutepecüğü			35		52

Saruhancı					28
Sasalu			50	10	11
Şeyhlü				50	10
Teklü					16
Timurtaş			20		15
Turgut			120	100	100
Umurlu			7	64	64
Yavi				210	32
Yenicederesi					43
Yoncalı					180
TOPLAM	300	994	2987	3972	3346

NOT: 1461 ve 1475 yıllarında kovan resmi müstakil olarak kaydedilmeyip farklı resimlerle bir arada kaydedilmiştir. Bu nedenle kovan resmini köy köy kaydedemiyoruz.

Tablo XXXV

Güzelhisar Kazasında İsimleri Değişmeyen Köyler

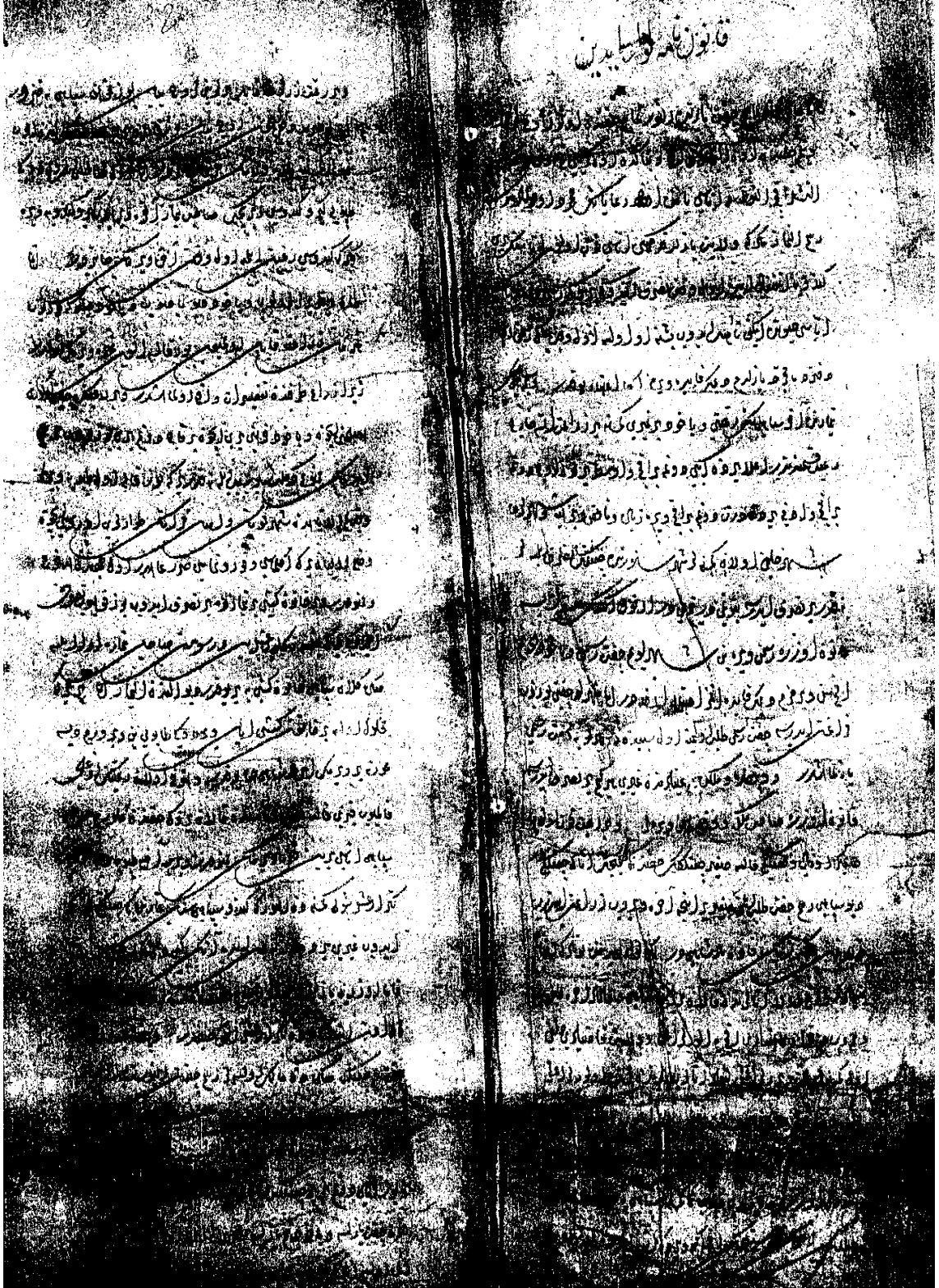
15. ve 16. yydaki İsmi	Günümüzdeki İsmi
Anbarcık	Ambarcık
Bey	Beyköy
Bozdoğan	Bozdoğan
Depecük	Tepecik
Emirdoğan	Emirdoğan
Erbeylü	Erbeyli
Eskihisar	Eskihisar
Germiyancık	Germencik
Güzelce	Güzelköy
Kadı	Kadıköy
Karabağ	Karabağ
Kepez	Kepez
Kızılca	Kızılca
Kızılcaköy	Kızılcaköy
Koçak	Koçak
Menteşe bayırı	Menteşeler
Umurlu	Umurlu
Yenice deresi	Yenice

TABLO XXXVI

**Güzelhisar ve Köşk Merkezlerinin Hangi Tarihte Hangi Toprak Kısmında
Kaydedildiğini Gösteren Tablo**

	1461	1475	1512	1530	1573
Nefs-i Güzelhisar	Subaşı Hassı (Dursun Bey)	Timar	Şehzade Hassı	Padişah Hassı	Şehzade Hassı
Nefs-i Köşk			Şehzade Hassı	Padişah Hassı	Şehzade Hassı

Ek-1 Aydın Kanunnamesi Orijinal Metin

Aydın Sancak Kanunnamesi ilk olarak TD 148 numaralı 1529 tarihli tahrir defterinde yer almıştır. Ayrıca 1573 yılı kayıtlarını içeren 129 numaralı tahrir defterinde de orijinal sancak kanunnamesi mevcuttur.

Ek- 2 Aydın Kanunnamesi Günümüz Türkçesi

KANUNNAME-İ LİVA-İ AYDIN

1. Reayadan *resmi çift* martda alınur. Temam çiftten otuz üç akçe, nim çiftten on altı buçuk akçe ve bennakden on iki akçe ve karadan altışar akçe alınur. Ve atası yanında olan reyanın mücerred oğullarından resim alınmaz. Meğerki vilayet yazıldıktan sonra atası fevt olub atasının yeri kendüye intikal ide. Ol vakit tasarruf itdüğü yerün resmin vire. Veyahut atası hayatda iken tehhül idüb başka ev olsa ol vakit *bennak resmin* vire. Defterde mücerred yazıldım demek fayda virmez ana ‘itibar yoktur.

2. Ve bir sipahinin timarında ahar sipahinin raiyeti veyahut bir gayrı kimesne yer ziraat itse hariç raiyet kısmındandır. A‘la yerden iki dönüme bir akçe ve evsat yerden üç dönüme bir akçe ve edna yerden dört dönüme bir akçe ziyade ve nakıs virmeye.

3. Ve şehirde şehir halkı olan kimesneler şehir sınırında çiftlik tasarruf eyleseler ne kadar tasarruf iderse bütünümidir nim’midir artuk eksik her neyse kanun üzere resmin vire. Ben şehirlüyin çift resmin yahud dönüm akçesin virmezim demek fayide virmez. İ‘tibar arzadır amma şehirlü *çift bozub* feragat iderse çift resmi taleb olunmaya Ol sebebden şehirlüye çift resmi yazılmamıştır.

4. Ve vakıfda ve mülkde raiyetlerinden gayrı her kim yer tasarruf iderse kanun üzere sahib-i mülke ve vakfa resmin vireler.

5. Ve raiyet fevt olub sagir oğlu ve çiftliği kalsa sagir çiftliğün hakkından gelmeyecek atan çiftliğidir deyü sipahi resmi çift taleb eylemez. Sagir yarayınca ahara virüb ziraat itdirüb kulluğın çekdirmek kanun-ı padişahîdir. Lakin Liva-i Aydın’Da bunların emsali yetimler ki vaki’ ola atalarından kalan yerlerini sipahi ve amiller ahara tapuya virüb *hakk-ı kararı* mikdarı akçe alurlar imiş. Ve vilayet kadıları dahi ol kimesnelere hüccet virürler imiş. Yetimleri ataları yerlerinden mahrum olurlar imiş. Bu bendeler bu asıl vaki’ olduğu yerde hüccet-i kadıya ‘amel itmeyüb vücuda gelen yetimler velileri talebleriyle ataları yerlerin defter-i cedit’de kanun-ı padişahî üzere girü kendüler üzerlerine yazıldı. Tapulayan kimesneler sipahiye *hakkı karar* virdikleri akçeyi taleb eylemek isteyicek akçeyi kime virdün ise anlardan taleb eyle deyü havale olındı.

6. Ve yetimlerden ataları yerleri için tapu alınmak yokdur.

7. Ve bir raiyet ziraate kabil yerini üç yıl boz komak sipahiye zarardır. Ol zarar def'i için üç yıl boz kalan yeri sahibinin elinden alub gayrı kimesneye tapuya virmek örfen caizdir. Amma yerün sahibi il virdüğü tapuyu girü kendüsi virecek sahib-i tımar ahara virmeyüb girü kendüye vire. Meğerki kendüsi rağbet eylemeye Ol vakit ahara virilmek cayizdir. Amma dağ ve kır yerler olub veyahut su basub veyahut çeltüğe korunub her yıl ziraate kabil olmayub boz kalsa alub gayra virmek memn'udur. Zira zürra' tarafından taksirat vaki' olmamışdır. Ve bir raiyetin çift öküzi maslahatı için veyahut harman yerü için birkaç dönüm yeri boz koyub mer'a indirmek memnu' değil. Bu sebep ile ne kadar yer ki boz kala ol tapuya virilmez.

8. Ve kadim-üz zeamdan şehirlünün ve ehli kura'nın davarları örüsü için vaz'olunan yerin ekilmesi ve korunması zarar-ı 'amdır. Ol cihetden medfu' ve memnu'dır.

9. Ve bir hatun kişi bir timarda yer tasarruf idüb boz komayub tasarruf eylediği yerün hakkından gelüb öşrin ve rüsumın sahib-i timara eda eyleye sonra gelen sipahi hatun kişiye yer yokdur deyü elinden almaz. Amma bir yer ki mahlül olsa bir hatun kişi il virdüğü tapuyu ben virürin dişe 'avrete yer virmek emr-i padişahî'de yokdur.

10. Ve müteveffa olan raiyetin oğlı kalmayub kızı kalsa kızı atasından kalan yerin hakkından gelürin dişe sipahi atası yerin kıza virmek memnudur virmeye ahara tapuya vire.

11. Ve raiyetden tekrar öşür şol kimesneden alınur ki kendü sipahisinin tımarındaki çiftliğ terk idüb varub gayrı yerde ziraat ide. Anun gibiden tekrar öşür alınur. Feamma üzerine yazılan yerin eküb tamam hakkından gelse andan sonra ahar yerde ziraat etdüğü yerden tekrar öşür alınmak hayfdır.

12. Ve çifte kaydolinmeyenler çifte ve çiftliğe sonradan malik olsalar *resmi çift* alınur zira i'tibar arzadır.

13. Ve çiftlik babında mikdar has yerden altmış dönümdür ve mutavassıt-ül-hal olan yerlerden seksen dönümdür ve edna yerlerden yüz otuz ve yüz elli dönüm yer bir çiftlikdir öylece i'tibar olunur.

14. Ve bir raiyet ki bütün çifte yazılsa veyahut nim yazılsa tasarrufında olan yer tafsil olunandan ziyade olsa anların gibiden ziyadeye nisbet hariç raiyet gibi resim alınur.

15. Dönüm dahi tulen ve arzen kırk hatvedir.

16. Ve bir raiyet ki bennak yazılmış olsa elinde beş on dönüm yeri olsa anların gibi kimesneler hem *bennak* resmin virürler ve hem tasarruflarında olan yerlere mıkdarınca hariç raiyet gibi dönüm akçesin vireler. Hususa ki Liva-i Aydın'da yer ziyade kıymetlüdür. Ekseriya bennak kaydolınan kimesnelerin tasarruflarında beşer onar dönüm yer bulunub bu mıkdarlu yere reaya çift ve nim çift kaydolınmak münasib görülmeyüb bu minval üzere vaz'olındı.

17. Haliya Liva-i Aydın'da bazı reaya ki defter-i Sultani'de tamam çift yazılmışdır. Ol çift kaydolınan raiyet fevt olsa beş altı nefer oğulları kalsa cümlesi dahi evlenmemiş veyahut ba'zı mücerred ve mücerredleri dahi tamam kisbe kadirler olsa Kanun-i Padişahî bunun üzeredir ki fevt olan raiyetin kaç oğlu kalursa atası çiftliğine müşa' ve müştereklik üzere mutasarrıflar olub rüsum virmek babında bennak kaydolınan resmi bennakin virdükden sonra elinde olan hisse yerün hissesine vaki' olan resmin vire. Mesela tamam çift bir raiyet fevt olub ikiden ziyade oğlu kaldı, çiftliği iki oğlu üzerine yarımşar çift kaydolınub baki evlüsi bennak ve kisbe kadir mücerredî kara kaydolınub resmin virmekde adet ve kanun budur ki bennak kaydolınan on iki akçe bennak resmin ve kara kaydolınan altı akçe kara resmin vireler ve bennak ile kara kaydolınan karındaşları, ataları yerlerinden kendülere ne mıkdar yer hisse düşerse hissesine göre bir biri arasında rızalaşalar.

18. Ve bir raiyet fevt olub mü'teaddid oğlu kalsa ataları yerlerine tafsil-i sabık üzere müşa' ve müşterek mutasarrıf iken cümleden biri vefat eylese oğlu kalsa hissesi oğluna intkal ider. Ve oğlu kalmasa karındaşın yeri karındaşa intikal eylemez. Anun gibi olucak müteveffanın hissesi ecnebiye virilmeyüb il virdüğün karındaşları virürse karındaşlarına virile. Meğerki rağbet eylemeyeler ol vakit sahib-i tımar kime dilerse ana vire. Ve sipahi dahi karındaş hissesin girü karındaşına virmekde hakk-ı kararı ehl-i hibre marifetiyle ala. Muvaza'a idüb ziyade nesne almaya.

19. Ve bir raiyet ki defterde tamam çift veyahut nim çift yazılmışdır ol raiyetin oğlu var ve oğlunun oğlu var ol raiyetin oğlu ölse badehu kendü fevt olub oğlunun oğlu kalsa müteveffanın yeri oğluna intikal eylemek nice kanun ise oğlunun oğluna intikal eylemek dahi anun gibidir. Bu makule husus vaki' oldukda oğluna deden yeridir baban yeri değildir deyü sipahi dahledüb elinden almaya ve resmi tapu dahi talep eylemeye.

20. Ve bir raiyet defterde bennak kaydolunub sonradan çifte kadir olub çifte malik olsa ahar raiyetin çiftliğin tapulayub alsa ol alduğu yerün resmin vire. Ve bennak resmi dahi vire. Zira alduğu yer resimli yerdir. Defterde bennak yazıldım deyü heman bennak resmin virmek sipahiye zarardır. Şol vakit ki sonradan vilayet yazıla ol kişinin bennaklığı ref' olunub çifte yazıla ol vakit heman çift remin virüb bennak resmin virmeye. Amma tekrar vilayet kitabet olıncaya değin hem bennak resmin ve hem çift resmin vire.

21. Ve defterde mücerred kaydolunan kimesneler henüz mücerred iken çifte kadir olub sipahiden yer tapulayub alsa alduğu yerin resmin vire. Zira itibar arzadır. Defterde mücerred yazıldım demek fayda virmez.

22. Ve bir raiyet defterde bennak kaydolmuş olsa vefat eylese bir nice yetişmiş oğulları kalsa kisbe kadir olsalar anlar *resmi kara* altışar akçe vireler ve evlendikten sonra *bennak resmin* vireler.

23. Ve defterde hassa kaydolunan yerlerden rubu' alınmak kanun-ı kadimdir. Kemakân mukarrer Anların gibi hassa kaydolunan yerlere bağ ve bağçe itseler bağın ve bağçenin hâsılı dahi rubu' alınur. Ve hassa kaydolunan yerler tapuya virilmek kanun-ı padişahîye muhalifdir. Meğerki sipahi zamanın tapuya vire bir ahar sipahi dahi gelicek tapusın ref' idüb girü hassalık tarıkı ile rub'ına virür ve reaya evvelki sipahiden tapuya aldım demek fayda vermez.

24. Ve yaya ve müsellemler raiyete müte'allik yer tutsa hariç raiyet kısmındandır. Kanun üzere *dönüm akçesin* virir yerine göre Haliya iş bu kanun-ı mu'teber mukarrerdir mucebi ile amel olunur. Ve lakin evvel zamanda atası yanında olub kisbe kadir olan mücerred oğlanlar resmi kara vire deyü defterde kara kaydolunub defterde (kayd) olunmayub atası yanında olan oğlan resim virmez imiş. Amma haliya ol makule kisbe kadir olub atası yanında olan kara kaydolunsa kara hane-i avarızdan mahsub olub ol

makule kisbe kadir mücerredler avariza halt olunmak lazım gelirdi. Ol ecilden ol makule kisbe kadir oğlanlar mücerred kaydolinub kanunname de tafsil olundu ki atası yanında olub kisbe kadir olan oğlan altı akçe *resmi kara* vire. Üslub-u sabık üzere defterde *bi-resim* yazıldım demek fayda virmeye.

25. Ve defterde nim çift veyahut tamam çift yazılıb üzerine kaydolinan yerden ziyade mutasarrıfsın deyü sipahi raiyetin yerin ölçüb bilmek istese kimesne mani olmaya. Kanun üzere ölçe yeri üzerine kaydolunandan ziyade ise ziyadesinden yerine göre *dönüm akçesin* ala. Bu makule ziyade yere mutasarrıf liva-i Aydında çokdır.

26. Ve kisbe kadir oğlan yığirmi yaşar oğlandır ve daha ziyade bu veçhile emrolındı ki yığirmi yaşında ve dahi ziyade olan mücerred *resmi kara* vire. Niza‘ eylemeye mücerredim defterde *bi-resim* kaydolundım dimeye.

FASIL: Fil ‘öşr ve salariye

27. Boğdayda ve arpada ve alefde ve daruda ve milasda ve çavdarda ve kasılda öşürle salariye alınur. Her müdden iki buçuk kile olur.

28. Ve salariye alındıktan sonra sipahi ve eğer amil yemlik deyü Müslümanlardan her harman başına bir nice ölçek tahıl alurlar imiş. Salariye hod yemlik mukabelesindedir. Yemlik alınmak reayadan hayfdır. Emr-i padişahî ile men‘ ve ref‘ olundu.

29. Ve penbenden on vukiyyede bir vukiyye alınur.

30. Liva-i Aydın’ın bir vukiyyesi üç yüz dirhemdir.

31. Ve burçakdan ve mercümeğden ve nohuddan ve susamdan ve böğrülceden ve bakladan ve soğan ve sarımsakdan ve çörekotından ve maşdan ve yoncadan onda bir öşür alınır. Ve ketenden dahi onda bir öşür alınur. Ve keten tohumundan öşür alınmaz. Zira rencber keteni sipahiye bişürüvirmek keten tohumı öşri mukabelesinde vaki’ olmuştır. Reaya keteni sipahiye bişürüvirür ve sipahi dahi keten tohumundan öşür almaz kanun-ı mukarrerdir.

32. Ve kendirden on demetde bir demetdir. Ve kuru üzümünden ve avenkden onda bir öşür alınur.

33. Ve pekmezden on beşde bir alınur. Zira pekmezde odun harcı vardır.

34. Ve reaya dahi sipahi'ye elbette şire al deyü teklif eylemeye. Zira ki şire almalu olıcak sipahi zabtettmeyüb timarlara ziyade taksirat vaki' olur.

35. Ve zerdalü ve badem ve zeytun ve emrud ve incirden ve narencden ve enardan ve şeftaludan ve bunların emsali ağaçda biten fevakihten vakti gelicek emin kişiler üzerine varub kıymete tutub öşrün alalar.

36. Ve bağ ve bağçe arasında ot bitüb satılır olsa on akçede bir akçedir.

37. Ve harimlerde ve hadaikte vaki' olan sebzevatdan öşürlerine göre bir miktar kesim alınur.

38. Ve şirugan yağı 'ameldir ve zeyt yağı 'amel değildir.

39. Ve değirmende yıl yürüyenden altmış akçe ve altı ay yürüyenden otuz akçe alınur. Ve andan aşağı her ayda beş akçe hesabı üzere alınur. Ve yel değirmenlerinden yigirmi dörder akçe alınur ve zeytun değirmenlerinden onar akçe alınur. Kanun budur ve defterde bu üslub üzere resim bağlanmışdır. Girü işbu kanun-ı muteber mukarrerdir bununla amel olunur.

FASIL: Kovan resmi babındadır

40. Bir kovana iki akçe resim bağlanmışdır. Bir raiyet kangı toprakda raiyet kayd olunmuşsa *kovan resmi* dahi ol raiyet yazıldığı köyin sipahisine hâsıl kaydolunmuşdır. Liva-i Aydın'ın reayası ekseriya kovanların asıl yazıldıkları yerlerden kaldırub bir ahar sipahinin timarında koyub kovan kangı toprakda bal eylese resim anda virilmek itibarı üzere bal eylediği yerde dört kovana bir akçe virmek maslahatı için tıardan tımara kovanların göçürme ederler. Asıl raiyet yazıldığı yerde sipahi reayasından kovan resmin taleb edildikde senün toprağında bal eylemez sana nesne virmezim deyü teallül ider. Bu takdirde *kovan resmi* hâsıl kayd olunduğı tımara ziyade nakz lazım gelür. Ol sebebden asitane-i devlete bu tafsil arz olunub şöyle mukarrer olundu ki kovan başına iki akçe resim bağlana. Bir akçesin sahib-i raiyet ala ve bir akçesin kovan bal eylediği arzın sahibi ala. Sahib-i arz dahi kovanın benim toprağında bal eylemişdir kovan başına ikişer akçeyi dahi alırım dimeye. Heman bir kovan başına

bir akçe ala ziyade alub teaddi eylemeye. Ve kovani olan raiyet kovan göçürmeyüb raiyet yazıldıı yerde balın alursa kovan başına ikişer akçeyi yazıldığı tımar sahibine vire. Reya dahi teallül eylemeye.

41. Ve reaya raiyetlik yerlerin birbirine satmak ve almak hilaf-ı kanundur. Ol babda hükm-i padişahî şöyle sudur bulmuşdur ki anların gibi sipahi mar'fetinsiz yerlerin birbirine satub almayalar. Alana ve satana muhkem tehdid oluna. Meğerkim sipahi marifetile bir mıkdar hakk-ı *karar* akçe alub virse caizdir. Alduğı akçenin öşrün sipahi alır. Ve illa sipahi marifetinsiz alub satmak kat'a caiz değildir. Haliya dahi işbu kanun-ı mu'teber girü mukarrerdir.

FASIL: Resmi ağnam beyanıdadır.

42. *Resmi ağnam* babında kuzulu koyuna iki koyuna bir akçedir. Koyunun tamam dölün döküb ayırtladıkdan sonra mah-ı abrilde alınur. Kanun-ı mukarrerdir.

43. Ve yürüğün kışlası babında şol yürük ki kışlağa gele kangı tımar da kışlarsa üçer akçe alınur. Ve *otlak resmi* kangı tımar sınırında otlarsa sahib-i tımar *resmi otlak* on yedişer akçe ala kanun-ı kadimdir. Amma Subaşılardan ve serbest olan tımarların reayasından girü kendüler tımarlarında kışlayan ve otlayan koyundan *resmi kışlak* ve *resmi otlak* alınmaz.

44. Ahar sancakdan gelüb bir tımar da yurd idinüb kışlar olsa resmi duhan üç akçe alınur. Ve kışladığı tımar da bağdan ve bağçeden veyahut bir mıkdar yer ziraat idüb toprak sipahisine *öşür* ve *resmi zemin* virür olsa anların gibiden resmi duhan alınmaz. Hemçünan yürük dahi bu kısımdandır kışladığı tımar da yer dutub sahibi tımara hâsıl virse kışla resmi talep olunmaz vermeyeler. Amma *otlak resmin* virürler.

45. Amma karacakoyunlu dimekle meşhur padişahımıza müteallik yürükler vardır mezkûr yürüklerin *resmi ganemleri* hassa-i hümayun için zabt olunur. Defter-i atikde şöyle şerh olunmuşdur ki şol kimesnenin ki *resmi ganemleri* otuz akçeden eksik ola onların bigiden heman otuz akçe alına. Ve şunlar ki koyunları resmi otuz üç akçeden ziyadedir anlardan iki koyuna bir akçe alınur ziyade ve nakıs alınmaz. Ve şunların ki koyunları yokdır on ikişer akçe vireler. Ve edna olanlar altışar akçe vireler *kara resmin* ve *resmi ağıl* üçer akçe vireler. Ve ol tayifenin resmi *arusaneleri* ve

cürümve cinayetleri ve badihava ve yava ve haçkunları dahi bilküllüye hassa-i hümayun için alınur.

46. Ve Ayaslog ve İzmir tevabi'lerinde olan buğurcu arabalar zaman-ı sabıkda buğur hizmetin iderler imiş. Sonra buğur hizmeti ref' olunub evden eve seksener akçe vaz' olunmuşdur. Haliya dahi bu üslub ile 'amel onunur.

FASIL:

47. Bağlar haracı evvelden dönümüne altışar akçe alınurmuş. Sonra Mehmet Paşa Aydın ilin tasarruf ederken oşür almak murad idinmiş. Ol cihetden Müslümanlar rızalariyle her dönüme onbire akçe vaz' itmiş. Ol zamandan berü nefsi-i Tirede her dönüme on birer akçe alınur ve sayir yerlerde evvelden nice viregeldilerse girü öyle alınur.

48. Ve yava hususunda serbest olan tımarlarda şol tımar ki ibaret-i *yava* kaydolinmiş ola anların gibi tımarlara vaki' olan yavayı sahib-i tımar alır. Ve yava kaydolinmeyen tımarlarda vaki' olan yava bilküllüye sancak beğindir. Anların gibi de hass-ı padişahîden olanlardan gayrısını sancak beği ala deyü Aydın sancak beği olanlara hükmi-şahi virilmişdir. Ve yava ve müselleme ve sipahi toprağında *yava kul* ve *kenizek* dutsa ol dahi külliye atlu sancağı beğindir. Meğerki yava ve müselleme yayalık ve müsellemlik yerde duralar. Ol vakit yava dutdığı yava beğinin ve müselleme dutdığı müselleme beğindir.

49. Ve resmi 'arusane kedim-ül-eyyamdan serbest olmayan tımarlarda müstakil sahib-i tımarlar tasarruf idegelmişlerdir. Ol sebebden üslub-ı sabık üzere girü *resmi* 'arusane müstakil sahibi tımara kaydolundı. Sipahiler üzerine kaydolunan *resmi arusaneye* sancak beği ve subaşılar tarafından dahlolunmaya. Ve bir raiyetin kızı çıksa resmi gerdek kız oğlandan altmış akçe ve seyyibeden otuz akçe alınur. Ve bir defa üzerinden nikâh geçdikten sonra hatun kişi hangi toprakda nikak olursa *gerdek resmin* nikâh olunduğı toprakda sahib-i arz olur. Ve taife-i yürüğün toprağı yokdur. Yürük taifesinin vaki' olan *resmi arusanesi* her ne yerde nikâh olursa sahib-i raiyet alır. Eğer kızıoğlan ve eğer seyyibe toprak sipahisi toprağında nikâh olunmuşdur dimeye ve bunun üzerine yürüğü tasarruf iden sipahilerin elinde hükmi-şahi dahi vardır ve sipahilerin kızı çıksa *gerdek resmi* sancak beğindir.

50. Ve raiyete müteallik olan *resmi ganem* ahar sancaklarda serbest olmayan tımarların sipahileri ile subaşları munasafa tarikiye üleşürler ve subaşı olmayan yerde sancak beğleri sahib-i tımarla nısıf üleşürler. Ve *cürüm* ve *cinayet* dahi *kezalik*. Amma liva-i Aydın'da serbest olmayan tımarların raiyetlerinin *resmi ganemleri* ve *cürüm* ve *cinayetleri* külliye sancak beğindedir. Ve liva-i Aydın'da bazı nevahide *cürüm* ve *cinayet* ve resmi ganemleri serbest olmayan tımarlarda sancak beği ve subaşları nısıf üleşürler kanun-ı kadimdir. Ver serbest olan tımarların *resmi ganemi* ve *cürüm* ve *cinayetlerine* sancak beği ve subaşlar tarafından dahlolunmaz. Ve serbest olagelen tımarlar bunlardır ki zikrolunur. Alay beğinin ve subaşların ve çeribaşların ve çerisürücülerin ve emir-i 'âlemin ve dizdarların ve çavuşların Bunlardan ma'dasının serbest değildir. Meğerki bir tımar tımar yazılıb sonra bir subaşlık tımarına ilhak olına ol vakit ol tımar subaşlık tımarına munzam olmakla serbest olur. Sonra subaşlıktan ifraz olub girü tımarlığa virilecek serbest olmaz tımar olıcak hali üzere tasarruf olunur.

51. Ve bir kimesne mutallakasına tekrar nikâh eylemelü olsa *gerdek resmin* almak kanuna muhalifdir alınmaya. Amma *resmi nikâh* alına iş bu kanun girü mu'teberdir.

52. Ve lakin Liva-i Aydın'ın tımarları ziyade bi-hâsıl olub ve *cürüm* ve *cinayetde* ve sayir *badihevada* sipahinin dahlî olmadığı ecilden tımarlar dahi ziyade tedennide olmağın sayir sancaklarda mu'teber olan kanun-ı mukarrer üzere liva-i Aydın'ın serbest olmayan tımarlarının külliye *rüsum-ı serbestiye*'lerinin nısıf sancak beğine ve nısıf sahib-i tımara hâsıl bağlanmışdır. Bu hususdan liva-i mezburenin tımarlarının noksanının tekmili hususunda külli nefi' olmuşdır ve sancak beği dahi gayr-ı serbest tımarların nısıf-ı *cürüm* ve *cinayet* ve *badiheva* ve sayir *rüsum-ı serbestiyesine* şol yerde dahleyler ki ahara kaydolinmemiş ola ve illa bir nahiyede ki *rüsum-ı serbestiye* subaşıya kaydolinmiş ola ol vakit sancağbeği tarafından dahlolunmaz. Bu veçhile asitane-i sa'adete 'arz olunub bu vehcile mukarrer buyrulub minba'ad bu tafsil üzere amel oluna deyü emrolundu. Şol ki emr-i padişahîdir kanun-ı şehinşahidir sebt kılındı.

53. FASIL:

Çuka yükünden yükde
iki akçe

'İraki ve kara sabundan
yükde iki akçe

Pirinç yükünden yükde
iki akçe

Ekseri yükünden yükde iki akçe	Deveboynu Temur yükünden yükde iki akçe	Cam alatı yükünden yükde iki akçe
Ve somak yaprağı yükünden deve yükünden iki akçe ve at ve katır yükünden bir akçe	Ve hasır yükünden hasır uzun olsa yükde bir akçe ve küçürek hasır olsa nısfı alına	Soğan yükünden bir akçe
Sarımsak yükünden iki akçe	boya yükünden balıktan ve havyardan yükde iki akçe	Hamirden ve sirkedden iki akçe
Ceviz ve keddane yükünden iki akçe	Hınna yükünden iki akçe	Sükker yükünden bac iki akçe
Kara boya yükünden iki akçe	ve palamud yaprağı yükünden iki akçe	Kuru gön ve yaş gön yükünden iki akçe
Peynir tulumundan bir akçe	Mazı yükünden iki akçe	Bal yükünden kutuyla bal tuluma gelse kutu başına bir akçe
Sade yağ yükünde dört vukiyyede bir akçe	Penbe yükünde iki akçe	Ketan yükünden iki akçe
Lök yükünden iki akçe	Kepenek ve çorab ve keçe ve urgan yükünden ikişer akçe	Badem ve enar ve alma ve somak yükünden iki akçe
Sebzevat yükünden iki akçe	Kiras yükünden bir akçe	Saraç gönü yükünden bir akçe
Zırnıh ve teneke ve ağaç yüklerinden ikişer akçe	Çanak ve desti yükünden yükde buçuk akçe	(...) yükünden tirki bir akçe

Kila bardağı yükünden bir akçe	Bir sığır boğazlansa sığır başına iki akçe	Dört koyuna bir akçe
Yüz kaşıқта dört kaşık	Kuru üzüm ve köfter yükünden iki akçe	Pekmez yükünden bir akçe
Süpürge yükünden bir süpürge	Kil yükünden iki akçe	Ot yükünden iki pul
Diğren ve kürek yükünden iki akçe	Kıl yükünden iki akçe	Kasabın donyağı bacı kantarda bir akçe
Kalye taşı yükünden iki akçe	Bel sapı yükünden bir sap	Şikeste zeytun yükünden iki akçe
Tuz bacı şinikde bir akçe	Bakır yükünden iki akçe	Kuru erik ve incir yükünden iki akçe
Arpacık soğanı tohumu yükünden iki akçe	Katran bacı: deve ve at yükünden iki akçe iki hımar yükünden bir akçe	Kızılıcık kurusu yükünden iki akçe

Boğday ve arpa ve nohud ve mercüme ve böğrölce ve bakla ve bunların emsali bazarda satılmağa gelse müdden bir kile bac alınur.

54.Yaya ve müsellemler yayalık ve müsellemler yerlerinde vaki‘ olan kestaneliklerden bazarda satmak için kestane getürseler anlar dahi sayır halk gibi bir yükde iki akçe bac vireler yaylık ve müsellemler yerlerimizdendir deyü niza‘ cayız değildir. Fayda virmez ‘adet üzere alınur.

55. Kapanda çekilen tavar ki bal ve sadeyağ ve şirugan yağı ve panbe ve hınna ve şab ve kızılboya ve kayısı ve badem ve bunların emsali nesnelere olsa nefis-i Tire'de Kanun budur ki:

Batmanda üç rubu' satandan yarım akçe alandan alınur. Ve dahi üzüm ve kuru erik ve amrud ve kalye taşı ve fıstık ve Sofya temüri ve incir ve keçi boynuzu ve zerdalu ve bunların emsali nesnelere olsa buçuk satandan ve rubu' alandan alınur.

56. Ve mecmu' kapanda çekilen tavadan az eğer çok her ne olursa *kapana resmi* alınur *yük bacı* alınmaz.

57. Amma İzmir kapanında bunun hilafıdır. Şol meta'dan gümrük alına kantarda buçuk alınur ve şol meta'ın ki gümrüğü alınmaya anın gibiden bir akçe alandan ve bir akçe satandan alına.

58. İzmir'den dahi mecmu' kapanda çekilen tavadan her ne olursa anda dahi kapana resmi alınur *yük bacı* alınmaz.

59. Amma kapana gelen me'kulattan kapana gelmeksüzün Müslümanlar biri biriyle rızalaşub götürü yük alsalar anın gibiden dahi kanunları üzere *kapana resmi* alınur. Zira kapana çekilmeli deyü alınmamalı olacak *resmi kapana* zarar lazımgelür. Ekseriya halk kapana resmi virmemek için muvaza'a iderler.

60. Ve İzmir iskelesinde gemiye girmek için gelen kuru armudın kilesinden ve zeytun tulumundan *gümrük* alınmayub *bac* deyü ikişer akçe alınur. Ve pekmez tulumundan bir akçe alınur.

61. Ve şehir civarında ekilen bostanlardan *bac* alınmaz. Bazarda behaya tututub kırk akçede bir akçe alınur.

62. Ve at ve katır ve kul ve cariye satılsa dört akçe alınur iki akçe satandan iki akçe alandan. Ve deve satılsa dört akçe alandan ve dört akçe satandan alınur. Himar ve sığır satılsa bir akçe alandan ve bir akçe satandan alınur. Ve koyun ayakdan satılsa dört koyuna bir akçe alınur alandan nesne alınmaz.

63. Ve şehirlü kasab koyunu getirüb boğazlasa on koyuna bir akçe alınur alandan nesne alınmaz. Ve taşradan kasab koyun getirse satsa andan dahi on koyuna bir akçe alınur. Ve sığır boğazlasa bir sığıra bir akçe alınur.

64. İş bu kanun-ı mukarrer bazara gelicek satılan emti'ada mu'teberdir eğer mevzunat ve eğer mekilat haliya üslub-ı sabık mukarrer

65. FASIL. *Resmi gümrük* Müslümanlardan yüzde iki akçe ve haraçgüzar kâfirlerden yüzde dört akçe ve harbiden yüzde beş akçe alınur.

66. Amma kapan önine satılak için böğrölce gelse kile ile ölçüb alınur. Ahar yere satılmağa alsalar gitseler anun gibiden kanun üzere müd' den birer kile hesabı üzere *bac* alına.

67. Ve şol böğrölce ki kileden geçmeyüb yük ile gemiye girse anun gibi olıcak bacdar nesne almayub *gümrük* alına.

68. Ve liva-i Aydın iskelelerinde kanun böyle caridir ki hariç memleketden me'kulat kısmından gayrı derya yüzinden Firengi meta' gelse Müslüman eğer kâfir yüzde beş akçe alınur. Me me'kulat cinsi gelse sükkerden gayrı Müslümandan yüzde iki akçe ve kâfirden yüzde beş akçe alınur ve sükkerden eğer Müslüman ve eğer kâfir yüzde beş akçe virürler. Kemakân bu kanun üzere 'amel olunur.

FASIL:

69. Liva-i Aydında hassa-i padişahiye müte'allik olan çeltüklerden sipahi tımarına çeltük ekülse şimdijedeğin vaki' olan kanun buymuş ki beylik hisseden sipahi öşür alub rençber hissesinden alınmazmış.

Haliya emr-i padişahî bunun üzerine mukarrer oldu ki sayir vilayetlerde olan kanun üzere sipahi tımarına ekilen çeltükden beğlik hisseden öşür alınmayub rençber hissesinden alına. Amma sancakbeği ve subaşılar ve erbab-ı tımar çeltükleri her hangi tımarun sınırına ekilse hem rençber hissesinden ve hem sahib-i tımar hissesinden ikisinden dahi öşür alına. Hass-ı şahiyeye müteallik olan çeltüklere kıyas olunub eğer sancakbeği ve eğer subaşılar ve erbab-ı tımar kendilere müteallik olan hisseden öşür virmezüz dimeyeler. Bu emir heman hass-ı padişahî çeltüklerine mahsusdır.

70. Ve rençberlerden resmi tıyn deyü her kürekçi başına bazı arklardan altmış ve bazı arklardan onbeşer akçe alınmış. Bu husus dahi asitane-i devlete ‘arzolinub rençberlerden hem öşür alınub ve hem resmi tıyn alınmak hayfdır deyü emrolunduğı cihetden eğer hass-ı padişahîye müteallik çeltüktür ve eğer sancakbeği ve subaşılar ve erbab-ı timar çeltükleridir bilküllüye emr-i padişahî ile resmi tıyn alınmak ref’olındı. Minba’d alınmaya. Haliya üslub-ı sabık mu‘teber girü mukarrerdir.

(Liva-i Aydında kavanin-i mukarrere-i mu‘teheresi budır ki tamamen zikrolinub şerh kılındı)

FASIL:

71. Ve Liva-i Aydında vaki‘ olan maktular hususunda ki bazı çiftliklerün öşür ve haracı defterde maktu’ kaydolunmuşdur. Ve bazı bağların öşri ve bazı erazinin mahsulinden ayid olacak hukuk ve rüsum bazı mevaddan ahkâm-ı şerife ile ve bazı maddelerden müddet-i medideden maktu’ veçhi üzere tasarruf olınu gelüb üzerine zaman geçmekle bazı vakitte vilayet yazıldıkda *el-kadim yütrekü ‘ala haliha* denilüb defter-i padişahîye kaydeylemişler. Ve bilcümle bazı mahallerde ahkâm-ı şerife ile bazı suver-i defatirle ve bazı mevadda müdett-i medideden öylece olıgelmek üzere vaki olan maktular eğer az eğer çok ve gerekse kanun üzere alınacak hukuk ve rüsumın mu‘adili olsun gerekse olmasın bilküllüye maktu‘ olan mevaddan ref’ buyrulmuşdur. Minba’d hiçbir maddede mukataa ile ‘amel olunmayub ‘adet ve kanun üzere aşar-ı şer’i ve rüsum-ı örfi her ne ise eda olına. Eğer defter-i cedidde ve eğer defatir-i sabıkda vaki‘ olan ibaret-i maktu ile ‘amel olunmaya deyü divan-ı sultaniden emr-i şerif –i hakani emriyle kanunname ahırında haliya maktuların ref’i emr-i padişahî ve minba’d maktu‘ ile ‘amel olunmamak hükm-i şehinşahi olduğı tafsil olındı. Meğerki sahib-i mukataanın eline padişahımız e‘azallahu ensarehu asitanesinden tekrar ve mufassal mukarrername-i vacib-ül-inkıyad sadakaolına.

72. Ve ehli beratlar ki kadimden ehl-i berat olugelüb rayiha-i ra‘iyeti olmaya ol makule kimesneler girü hane olmasa caizdir. Feamma bir kimesne raiyet oğlı veyahut bir zamanda kuyu meremmetine veyahut çeşme meremmetine veyahut birkaç akçe cihete beratla mutasarrıf olmakla ben ehl-i beratım veyahut cihata mutasarrıf oldum dimeye sair Müslümanlar ile *avarız* vire. Ehl-i bertaim demek müfid değildir. Hususa

şimdi emr-i padişahî bunun üzerinedir ki mahallatda ve kura'da ehl-i berat kayd olunan kimesnelerün sayir 'avarız hanelerinden farkı yoktur cümle Müslümanlarla 'avarız vireler ve bilcümle mahallatda mütemekkin olan ve kurada mütemekkin olan kimesneler sayir reaya ile 'avarızların vireler. Şimdi emr-i padişahî budur ki cemi-'i reaya mu'af ve eğer gayrı mu'af ve cihata mutasarrıf olan erbab-ı berevat ve gayrı cemi'i padişahın emri üzere vaki' olan 'avarız-ı divaniye ve tekâlif-i örfiyeyi eda idüb hiç kimesne ben ehl-i beratım veyahut muafım dimeye. Cümleten emri padişahîye itaat idüb 'avarızlarınve sayir tekâlifin vireler. Bu veçhile kanunname beyan oluna deyü divan-i 'âli'den buyrulmağın bu mahalde şerh virildi ki minba'd bu üsluba rı'ayet olına.³¹⁷

³¹⁷ Söz konusu kanunname Ömer Lütfi Barkan'ın "Kanunlar" adlı eserinde ve 166 numaralı muhasebe defterinde bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Lütfi Barkan, *Kanunlar*, c.1, İstanbul, 2001, s.6-18; BOA, TD, nr.166, s. 365-370

KAYNAKÇA

A. ARŞİV BELGELERİ

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

a. Tahrir Defterleri:

TD. 1/1M, 8, 87, 148, 166

b. Maliyeden Müdevver Defterler

MAD. 232

2. Ankara Tapu Kadastro Arşivi Tahrir Defteri

TK. 129

B. KAYNAK ESERLER VE ARAŞTIRMALAR

Afyoncu, Erhan, “Türkiye’de Tahrir Defterlerine Dayalı Olarak Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bazı Görüşler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 1, S. 1, 2003, ss.267-286

Akbulut, Osman Nuri, *Evliya Çelebi’ye göre Güneybatı Anadolu*, Muğla, 2008 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Akdoğan, Hüsnü, *Aydın Coğrafi Konumu, Tarihi, Folkloru ve İlçeleri*, Sim Matbaası, Ankara, 1992

Akın, Himmet, *Aydınöğluları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Yayınevi, Ankara, 1968

Arıkan, Zeki, “XIV-XVI. Yüzyıllarda Ayasuluğ”, *TTK Belleten*, LIV/209, Ankara 1990, s 279-306

Atabay, Selma, *Mühimme Defterlerine Göre XVII. Yüzyılda Aydın Livası*, Aydın, 2008 (Adnan Menderes Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Aybakan Bilal, “Niyabet”, *İA*, c.33, 2007, s.161-163

Aydın Valiliği, *Türkiye Cumhuriyeti’nin Yetmişbeşinci Yılında Aydın*, Aydın, 1998

Barkan, Ömer Lütfi, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu’nda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları, Kanunlar I*, İstanbul, 1943

_____, *Türkiye’de Toprak Meselesi, Toplu Eserler I*, Gözlem Matbaacılık, İstanbul, 1980

_____, “Türkiye’de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakan’a Mahsus İstatistik Defterleri I”, *İFM*, II/1, 1941 s. 29-59; II, *İFM* II/2 1941 s. 214-247

_____, "XV. Asrın Sonunda Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fiyatlarının Tesbit ve Teftişi Hususlarını Tanzim Eden Kanunlar", *Tarih Vesikaları Dergisi*, c. I, S. I, İstanbul, 1941, ss.326-340

_____, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, X, 1951-53, s.1-27

_____, “Tımar”, *İA*, MEB Yayınları, İstanbul, 1979, c.12, s.286-332

_____, “Çiftlik” *Türkiye’de Toprak Meselesi*, c. I, ss.789-797

_____, “Öşür”, *İA*, c.IX, ss. 482-488

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı Yayın No:27; *166 Numaralı Muhâsebe-î Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Hudâvendigâr, Biga, Karesi, Saruhân, Aydın, Menteşe, Teke ve Alâiye Livâları*; Dizin ve Tıpkıbasım, Ankara, 1995.

Bayındır, Hüseyin Hilmi- Poyrazoğlu Fehmi, *Aydın Kenti Tarihi, Coğrafyası, Bugünü*, Kolalı Matbaası, Aydın, 1966

Baykara, Tuncer, *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII Yüzyılda Görev Ve Görevliler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1990

Braudel, Fernand, *II. Felipe Dönemi’nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 1994

Bir, Atilla – Kayral, Mahmut, “Osmanlı Döneminde Anadolu’da Kullanıldığı Bilinen Alttan Çevirmeli Su Değirmenleri ve Su Kaldırma Düzenleri”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C.II, İstanbul Üniversitesi yayınları, İstanbul, 1998

Bozkurt, Nebi, “Pamuk”, *İA*, c.34, 2007, ss.154-156

Çağatay, Neşet, “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *Ankara Üniversitesi DTCF*, c.5, 1947, ss. 483-511

_____, “Tahtacı”, *İslam Ansiklopedisi*, c.11, MEB Yayınları, s. 669

Çelebi, Evliya, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c.2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013

Çelik, Bülent- Demir, Tanju, “Osmanlı Döneminde Aydın Güzelhisarı (XV-XVIII. Yüzyıllar)”, *Aydın İl Tarihi*, Özyurt Matbaacılık, Ankara, 2012

Çelik, Bülent, “1530’da Aydın Livasında Vergilendirilen Nebatat, Hayvanat ve Cisimat Hakkında”, *Kebikeç*, 18,2004, ss. 333-342

Dağlı, Yücel- Kahraman Seyit Ali- Dankoff Robert, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003

Dalsar, Fahri, *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursada İpekçilik*, İ.Ü Yayınları 856, İktisat Fakültesi no. 116, İstanbul, 1960

Darkot, Besim, “Aydın”, *İA*, c. II, s.61-63

Demirhan, Ayşegül, *Mısır Çarşısı Droğları*, Sermet Matbaası, İstanbul, 1975

Doğru, Halime, *XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 1995

Emecen, Feridun, “Aydın”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1991, s.235-237

_____, *XVI. Yüzyılda Manisa Kazası*, TTK, Ankara,1989

_____, “Bennak”, *TDV. İA*, c. 5, İstanbul, s.458-459

_____, “Ağnam”, *TDV. İA*, c.1, İstanbul, 1988, ss.478-479

_____, “Çift Resmi”, *D.İ.A.*, c.VIII, İstanbul, 1993, ss. 309-310

Ergenç, Özer, “Osmanlı Şehrindeki Mahalle’nin İşlev Ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları IV, The Journal Of Ottoman Studies IV*, ed. Halil İncılık, Nejat Göyünç, Heath W. Lowry Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984, s.69-78

_____, “Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri” *Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, Haz. Osman Akyar, Halil İncılık, Ankara 1980 s.103-109

_____, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Ankara Üniversitesi DTCF, Doçentlik Tezi, Ankara, 1979

Eyice, Semavi, “İlk Osmanlı Devrinin Dinî- İçtimaî Bir Müessesesi Zaviyeler ve Zaviyeli Câmiler” *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.23, No.1-2, 1962/63, ss. 3-80.

Faroqhi, Süreyya, “16.yy Batı ve Güney Sancaklarında Belirli Aralıklarda Kurulan Pazarlar(İçel, Hamid, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Aydın, Menteşe)”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Ankara 1978, s. 40-85

_____, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000

Gökbel, Asaf- Şölen, Hikmet, *Aydın İli Tarihi-1-Eski Zamanlardan Yunan İşgaline Kadar*, Aydın, 1936

Gökçe, Turan, XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lazikiyye (Denizli) Kazası, TTK, Ankara, 2000

Göney Süha-Doğan Özlem, *Sıcak Bölgelerde Ziraat Hayatı*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2014

Göyünç, Nejat, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, TTK, Ankara, 1991

Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara, 1998

_____, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Togan Yayınları, İstanbul, 2011

_____, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskânSiyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK, Ankara, 1991

Hinz, Walther, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, Çev: Acar Sevim, İstanbul, 1990

Hızlı, Mefail, "Osmanlı Mahalle İmamlarının Performanslarına Dair", *Tesam Akademi Dergisi*, ss.41-51

İnalcık, Halil, "Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü", *TTK Belleten*, XXIII/92 (1959) s.575-608

_____, *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300-1600*, London, Phoenix, 1995

_____, "Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Toplum ve Ekonomi*, İstanbul, 1996, ss.259-317

_____, "Köy, Köylü Ve İmparatorluk", *5. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi*, İstanbul, 21-25 Ağustos 1989. Tebliğler Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990, s.1-11

_____, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Ankara, 1954

_____, "Osmanlı Metrolojisine Giriş", *T.D.A.D*, S.73, Terc. Eşref Bengi Özbilen, Ankara, Ocak, 1980, ss. 21-50

İslamoğlu İnan, Huricihan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, Çev. Sabri Tekay, İstanbul, 1991

İzbrak, Reşat, *Bitki Coğrafyası*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Yayın no:276, Ankara, 1976

Karaboğa, Durmuş Volkan “Klasik Dönemde Osmanlı Devleti’nde Tarıma Etki Eden Faktörler ve Bu Faktörlerin Ortaya Çıkardığı Sonuçlar”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5, Aralık 2012, ss.313-327

Karadeniz, Hasan Basri, “XIV. Yüzyılda Karye-i Nizip”, *T.D.A.D.* s.105, Aralık, 1996, ss.77-98

Kazıcı Ziya, “Osmanlılarda İhtisab”, *Osmanlı (3 İktisat)*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss.113-122

Kılıç, Orhan, *XVI. Yüzyılda Adilcevaz ve Ahlat (1534-1605)*, Ankara, 1999

Kısa, Leman, *Aydın Tarihi ve Coğrafyası*, Coşkun Matbaası, Aydın, 1960

Koç, Yunus, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Nüfus Yapısı (1300-1900)”, *OSMANLI-IV-Toplum*, ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999 s.535-550

Koç, Ümit, “XVI. Yüzyıl Anadolu’sunda Değirmenler”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 149, Ankara, 2004

Köprülü, M. Fuad, “Bac”, *İA*, MEB, c.2, İstanbul, 1979,ss.187-193

Kütükoğlu, Mübahat, *XVI. Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010

Lowry, Heath, *Trabzon Şehri’nin İslamlaşma ve Türkleşmesi 1461- 1583*, İstanbul, 1981

Lütfü, Paşa, *Asafname*, Osmanlı Kanunları, nşr. Ahmet Akgündüz, c.4, İstanbul, 1992

Mansel, Arif Müfit, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara, 1963

Miroğlu, İsmet, *XVI. Yüzyılda Bayburd Sancağı*, İstanbul, 1975

Ocak, Ahmet Yaşar, “Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, XII, 1978, ss.250-261

Ortaylı, İlber, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2007

Öz, Mehmet, *Tahrir Defterlerinde Sayısal Veriler, Osmanlı Devletinde Bilgi ve İstatistik* (Ed Halil İnalçık, Şefket Pamuk) DIE Yayın, Ankara, 2000

Özdeğer, Hüseyin, “XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Antep’in Sosyal ve Ekonomik Durumu”, *T.D.A.D.*, S. 16, Şubat 1992, ss.5-116

Özdemir Rifat, Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Siyaseti, OTAM, S.5, 1990, ss. 259-310

Sencer, Muzaffer, *Türkiye'nin Yönetim Yapısı*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1992

Sezen, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın no:21, Ankara, 2006

Solak, "İbrahim, Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Meyve ve Sebze Üretimi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.24, Konya, 2008, ss. 217-251

Şahin, İlhan, Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler: İncelemeler-Araştırmalar, Eren Yayınları, İstanbul, 2006

_____, "Mezraa", *DİA*, s.547

Telci, Cahit, *Ücra Yerde ve Deniz Kenarında, İhtiyatlı Mahalde Bir Şehir AYASULUĞ*, Bilnet Matbaacılık Biltur Basım Yayın, İstanbul, 2010

_____, *Halil Beğ Defteri 1425-1430*, Meta Basım, İzmir, 2015

_____, "XVI. Yüzyıl Başlarına Ait Birgi Kazası Evkaf Defteri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XIV, 1999, ss.203-260

_____, "Aydın Livası'nın Nüfusu Hakkında H. 1261/ M. 1845 Tarihli Bir Defter", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. XXI, S.1, Temmuz, 2006, ss.165- 198

_____, "19.Yüzyılın İlk Yarısında Sığla Sancağı'nın Nüfusu" Perspectives on Ottoman Studies, Papers from the 18thSymposium of the International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies (CIEPO), Transaction Publishers, Berlin, 2010, pp.807-820

TÜİK, *Bölgesel Göstergeler 2010*, TR32 Aydın, Denizli, Muğla s.X

Türe, Fatma, "Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Kökeni: Osmanlı İmparatorluğunda Yerel Yönetimler", *Yerel Gündem*, Sayı 5, 2000, ss.34-41

Türkay, Cevdet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler (Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre)*, İşaret Yayınları, 2001

Uğur, Abdullah, "Aydın Şehrinin Kuruluşu ve Gelişim Evreleri", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2003, ss.41-63

_____, *Şehir Coğrafyası*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2013

Ünal, Mehmet Ali, "Osmanlı Müesseseleri Tarihi", Fakülte Kitapevi, Isparta, 2005

_____, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, TTK, Ankara 1989

- Varcan Nezhir- Çakır Tufan, *Maliye Tarihi*, Anadolu Üniv. Yay. Eskisehir, 2000
- Yalçın, Osman, *Aydın Kenti*, Özyürek Yayınları, İstanbul, 1971
- Yediyıldız, Bahaeddin, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985
- Yinanç, Mükrimin Halil, “Aydın”, *İA*, c.II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1944, ss.61-63
- Yiğit, Ahmet, “XIV-XVI. Yüzyıllarda Menteşe Livasında Değirmenler”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, S. 18, Muğla, 2007
- Yörük, Doğan, “16.yyda Konya Kazasında Su Değirmenleri ve Bezirhaneler”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/1 Winter 2014, pp. 637-655 Ankara
- Yücel, Yaşar Ali Sevim, *Türkiye Tarihi II, Osmanlılar Dönemi (1300-1566)*, Ankara, 1990
- <http://www.cografya.gen.tr/tr/aydin/fiziki.html> (19.06.2014-11:40)

C. ANSİKLOPEDİLER

- İslam Ansiklopedisi, c.2, MEB Yayınları, İstanbul, 1986
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.2, İstanbul, 1989
- Yurt Ansiklopedisi, c. 2, Anadolu Yay. İstanbul, 1982
- Osmanlı Ansiklopedisi, c.4, ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999